

LAISVĖ

Š i a m e n u m e r y :

-
- 1863 m. sukilimo šimtmetis
 - Sovietinis žemės ūkis propagandoj ir tikrovėj
 - Chruščiovas moko dailininkus
 - Lietuva leidiniuose: vergijoje ir laisvėje
 - Gimtojo žodžio reikšmė
 - Kultūrinės kūrybos pavojai svetur
 - Studijų dienos šiapus ir anapus Atlanto
 - Trečiafrontininkai ant scenos

T U R I N Y S

1863 metų sukilimas	1
Ignas Andrašiūnas: Kremliaus propaganda statistinių duomenų šviesoje	17
Julius Vidzgiris: Knygos apie Lietuvą	26
Petras Janulis: Menas komunistinėj vergijoj	30
R. Spalis: Gimtosios kalbos vaidmuo ir vertė tautybei išlaikyti	34
Andrius Baltinis: Kultūrinė kūryba ir jos pavojai svetur	42
Mečys Musteikis: Studijų dienos.	48
Idėjos spaudoje: Sekame dramos ant-rą veiksmą	57
Vardai įvykiuose	63
Atsiųsta paminėti	64

Redaguoja — Redakcijos kolektyvas: vyr. redaktorius — Stasys Daunys, redaktoriai — Petras Bagdonas, Juozas Baužys, Vladas Būtėnas, Vincas Rygertas.

Redakcijos adresas — Į Laisvę, 2801 W. 38 St., Chicago 32, Illinois. Telef.: Cliffsides 4-2139.

Viršelio vinjetė — dail. T. Valiaus
* * *

Administratorius — Kostas Bružas

Administracijos adresas: Į Laisvę, 10734 S. Eberhart Ave., Chicago 28, Ill. Tel. IN 8-6189
* * *

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly of politics. Address: 2801 W. 38 St., Chicago 32, Ill. Business manager: K. Bružas, 10734 So. Eberhart Ave., Chicago 28, Illinois.

ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAI

Administracija dėkoja visiems tiems, kurie jautriai atsiliepė į paraginimą su tvarkyti savo prenumeratų sąskaitas. Administracija prašo ir tikisi, kad ir visi kiti, gavę paraginimo laiškus, nedelsdami atsilieps į prašymą.

Į LAISVĘ METINĖ PRENUMERATA:

JAV ir Kanadoje \$3,00;
Užsienyje \$2,00.

ATSKIRAS NUMERIS: Vienas doleris

Į Laisvę skaitytojai, pakeitę savo adresus, tuojau praneškite savo adresą administracijai.

Norintieji Į Laisvę žurnalą gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

ŠIMTMEČIO
SUKAKTIS
1863-1963

Kun. Antanas Mackevičius, vienas iš
žymiausių 1863 m. sukilimo vadų,
suorganizavęs didelius valstiečių su-
kilėlių būrius

1 8 6 3
m e t ų

SUKILIMAS

BENDROSIOS PASTABOS

Kiekviena revoliucija, kaip pati žodžio etimologija rodo (revolvere — apversti), yra pakeitimas, nuvertimas, esamos socialinės ir politinės santvarkos. Lietuviškai vadinamas sukilimas yra pasikėlimas, ginkluotas pasipriešinimas esamai santvarkai, kuri laikoma neteisinga, nepakenčiama. Todėl kiekviena revoliucija, kiekvienas sukilimas siekia geresnės santvarkos, turi tam tikrą tikslą, idėją. Šiuo požiūriu yra garsi Prancūzų Revoliucija (1789) savo šūkais "lygybė, laisvė, brolybė", nuo Paryžiaus Bastilijos nuaidėjusi per visą pasaulį ir įkvėpusi kitų kraštų

laisvės sąjūdžius. Revoliucija ir jos konkretus realizavimas ginkluotu sukilimu arba pasyviu pasipriešinimu visuomet yra masinis sąjūdis, siekias platesnių visuomeninių, socialinių ar politinių tikslų. Šia prasme, nors ir vadinama revoliucijos vardu, negalima laikyti tikra revoliucija tuos perversmus, kurie turi asmeninių ar tam tikros grupės tikslų užgrobti, pakeisti valdžią ir įvesti ne visos tautos o tik tam tikros grupės siekimus. Tokios rūšies yra garsios Pietų Amerikos dažnos revoliucijos, pasikartojančios kas kelinti metai, kur vieną diktatorių ar prezidentą pakeičia kitas, kai tuo tarpu krašte nesulaukiama jokio pagerėjimo, jokių atmainų

— režimas su savo negerovėmis pasilieka po senovei. Šitokiose revoliucijose masės nedalyvauja. Kiek reikalinga fizinės jėgos, ją suteikia kariuomenės daliniai, išodindami į valdžią savo kandidatus.

Padarius šias bendras pastabas dėl revoliucijos ir sukilimo sampratos, galima eiti prie mūsų temos — 1863 m. sukilimo

Jei neskaityti Lietuvos valdovų laikotarpio (XIII-XV amž.) revoliucijų, kuriose žuvo karalius Mindaugas, Kęstutis, Vytauto brolis Zigmantas ir kurios buvo daugiau "rūmų" revoliucijos, kuriose liaudis, masės nedalyvavo, revoliucijos arba sukilimai tikrąja prasme pasireiškė tada, kai Rusija paglemžė Lietuvą ir užgniaužė jos nepriklausomą, savitą politinį gyvenimą. Šios revoliucijos, arba teisingiau sukilimai, kartojosi beveik kas 30 metų — tiek laiko reik išaugti naujai kartai — tai Kosciuškos 1795 m. sukilimas, 1831, 1863, 1905, 1941 m. sukilimai, kurių pagrindinis bruožas yra tas, kad juose kovojama su tuo pačiu priešu, siekiama to paties tikslo — laisvės, kurią Rytų barbaras yra užslopinęs. Teisingai tat lenkų istorikas J. Grabcie (Powstanie styczniowe, Warszawa, 1920 130 p.) sako, kad Lenkijos — Lietuvos sukilimuose kovojusios dvi kultūros: Vakarų kultūra, kurią gynė Lenkija — Lietuva, su vakarietišku laisvės supratimu, ir Azijos kultūra, kuriai būdingas yra despotizmas, žiaurumas, naikinimas. Istorinėje praityje Lenkija ir Lietuva buvo įaugusios į Vakarų civilizaciją ir todėl Azijos kultūra joms buvo nesuprantama ir nepakeliama. Iš to sukilimai ir siekimas išsilaivinti iš užmesto svetimo ir nepakeliamo jungo.

Vakarų Europos revoliucijų istorija rodo, kad įvykusieji pasipriešini-

mai senai netikusiai santvarkai, revoliucijų siekimai ir obalsiai neliko be atgarsio ir be pasėkų. Revoliucijų sukeltoji atmosfera vertė tuos, nuo kurių priklausė krašto likimas, imtis tam tikrų reformų, daryti pakeitimų, taisyti negeroves. Net ir tuo metu nepavykusieji sukilimai vėliau atnešė kai kurioms tautoms politinę nepriklausomybę. Charakteringos šiuo požiūriu yra Indijos ir paskutinių metų Alžyro revoliucijos, kurios, jei ir neatnešė ginklo persvaros, galutinėje sąskaitoje lėmė tų kraštų nepriklausomybę. Kitokios pasėkos buvo Lietuvos — Lenkijos sukilimų prieš Rusiją: kiekvienas sukilimas atnešė didesnę priespaudą, išsiliejus aziatiškam kerštui. Todėl kiekvienas sekantis sukilimas buvo paseka ankstesniojo, tikriau sakant, tų pasekmių, kurias Rusija taikė kraštui, bausdama jį už sukilimą. Jokio gilelnio įžvelgimo į sukilimo priežastis, tikslus, siekimus, jokių iš to išvadų. Todėl sukilimo malšintojai į politinio pobūdžio sukilimus ir laisvės siekimus pažiūrėjo kaip į maištą, o į sukilėlius, kaip į maištininkų, banditų ir plėšikų gaujas, kuriuos sugautus atitinkamai baudė šaudymais ir korimais.

1863 M. SUKILIMO PRIEŽASTYS

1863 m. sukilimas buvo 1831 m. sukilimo pasėka ir priežastis. Po nepavykusio ankstesnio sukilimo, Lenkijos autonominė karalystė buvo faktinai panaikinta. Lietuva sukilimą numalšinusios kariuomenės buvo nuteriota, daugybė žmonių žuvo sukilimo maišatyje, dar daugiau buvo ištremta į Rusijos gilumą, uždaryta daugybė vienuolynų, daug bažnyčių paversta cerkvėmis, veikusios vidurinės mokyklos uždarytos, o jų vie-

toj steigiamos rusiškos. Sukilime dalyvavusių dvarininkų dvarai buvo konfiskuoti, kaip lygiai ir visi dvasininkų dvarai. Unitai varu suvaryti į pravoslaviją. Vilniaus universitetas uždarytas (1832), panaikintas Lietuvos statutas (1840). Žodžiu, įvyko ne tik sukilimo numalšinimas, bet dar ir aiški krašto rusifikacija bei pravoslavinimas. Visa tai negalėjo krašto neraminti. Rusų kėslai galutinai paaiškėjo. Prie viso to prisidėjo dar ir valstiečių ekonominės būklės pasunkėjimas, nes Rusijai okupavus Lietuvą, o ypačiai po 1831 m. sukilimo į konfiskuotus dvarus įsodinus rusus, įsigalėjo ir rusiška baudžiamos sistema, kuri Rusijoje buvo daug sunkesnė negu Lietuvoje—Lenkijoje. Nors caras Aleksandras II (1855-1881), darydamas po nelaimingo Krymo karo (1853-55) reformas, 1861.11.19 paskelbė baudžiamos panaikinimą, tačiau jo įvykdymas buvo tiek painus, atiduotas į dvarininkų rankas, kad baudžiauninkus vedė į desperaciją. Dvarininkai kilnojo valstiečius, atiminėjo žemes, vertė eiti sunkų lažą. Dėl to valstiečiai ėmė nerimauti, jautėsi ponų apgauti, ėmė prieš juos atvirai šiautėti, priešintis, atsisakinėti atlikti prievoles. Dvarininkai tatau palaikė neklusnumu ir ėmė į savo dvarus kviestis rusų kareivių. Valstiečiai buvo baudžiami, plakami rykštėmis, sodinami į kalėjimus ar išgabenami į Rusiją. Valstiečius apėmė siaubas: jie ėmė bėgti į miškus, ten rinktis į būrius ir keršyti dvarininkams. Tai įvyko 1861 - 62 metais, kurie buvo skirti atbaigti baudžiamos panaikinimą.

Lygiai į sukilėlių eiles daugelį pastūmėjo naujus rekrūtų ėmimo būdas Kauno ir Vilniaus gubernijose. Pagal anksčiau veikusius įstatymus gyventojai, gyveną 100 varstų nuo sienos, rekrūtų prievolę atlikdavo pi-

nigais — po 300 rub. už rekrūtą. Po Krymo karo rekrūtai iš šių zonų visai nebuvo imami. Rusų valdžia norėdama sutramdyti vis abiau triukšmaujantį jaunimą, 1862.IX.5 įsaku rekrūtų ėmimo taisyklės pritaikė ir pasienio zonoms. Nuo kiekvieno tūkstančio valstiečių buvo imami 5 rekrūtai tarp 23-32 metų. Kai pradėta rekrūtus verbuoti, daugelis jų pabėgo į miškus, o suimtuosius valstiečiai paleidinėjo ir su jais kartu slapstėsi miškuose. Tai sudarė būsimų sukilėlių kadrus. Šie faktoriai turėjo įtakos į 1863 m. sukilimą Lietuvoje. Tik Muravjovas baudžiamos reformą pakreipė valstiečiams naudinga linkme ir nulėmė jų dalyvavimą 1863 m. sukilime.

Dvasininkijos nuotaikos rusų valdžios atžvilgiu buvo aiškiai priešinamos. Po 1831 m. sukilimo išryškėjo Rusijos politika Katalikų Bažnyčios atžvilgiu. Buvo visai aišku, kad rusų valdžia stengiasi ne tik varžyti Bažnyčios gyvenimą, bet dar ruošia kelią pravoslavijos įvedimui. Katalikams grėsė unitų likimas. Todėl suprantama, kad dvasininkija visa širdimi pritarė visokioms tautinėms manifestacijoms prieš rusų valdžią. “Dvasininkija, kaip sako lenkų autoriai (Wydaawnictwo materyalów do historyj powstania 1863-64, t. I, Lwów 1888, XXXII p.), pilna patriotinio entuziazmo, neatsiskyrė nuo liaudies ir jos siekimų: sulaukė ją, kol tai buvo galima, bet paskui, kada viską apėmė sukilimo audra, nuėjo su ja petys į petį, kiekviename žingsnyje pateikdama savo pilietiškumo įrodymus”.

Dvasininkijos nuotaikas ir jos siekimus 1863 m. sukilimo išvakarėse išdėstė Lenkijos vyskupas memorandume, įteiktame caro vietininkui Varšuvoje, grafui Lambertui (1861 .IX. 15), kur rašoma: “Romos kata-

likų religija, nuo devynių amžių susirišusi su tautos gyvenimu, buvo ir yra brangiausias tautos palikimas, privaloma būtinybė ir sąlyga krašto gerovei. Po tos religijos ženklų, atlikdami dvasinę ir pilietinę pareigą, Lenkijos vyskupai ir kunigai dalyvavo visuose tautos reikaluose, nes Katalikų Bažnyčia Lenkijoje, rūpindamasi Kristaus mokslo pilnumu ir nedalomumu, o taip pat tikinčiųjų sielų išganymu, buvo visada harmonijoje su valdžia, darė įtakos pilietinių dorybių ugdymui, tvarkai ir gerovei. Remiami ir gerbiami savo monarchų bei karalių, jie naudojosi be kliūčių religine laisve. Tačiau nuo kai kurio laiko toji Bažnyčios padėtis, drauge su netekimu buvusio politinio tautos gyvenimo, pasikeitė, nepaisant iškilmingų pažadų, kad Katalikų religija būsianti naujosios valdžios ypatingu globos objektu". (P. Kubicki, Bojownicy Kapłani, III, 1,25-27 p.)

Toliau tame memorandume vyskupai prašo atšaukti ir panaikinti katalikus ir unitus varžančius įstatymus, leisti laisvai veikti vyskupams, susisiekti su Apaštalų Sostu, prašo paleisti iš kalėjimų kunigus ir kt. Taigi, katalikų dvasininkijos prisidėjimas prie įvairių antirusiškų manifestacijų nebuvo vien tautinio patriotiško apraiškos, bet turėjo gilesnę prasmę — nusikratyti pavergėjo varžtais, vis labiau smaugiančiais Katalikų Bažnyčią.

Rusų valdžia 1863 m. sukilimo didžiausiu ir pagrindiniu kaltininku laikė dvasininkiją. Tai matyti tiek iš sukilimo malšintojo Muravjovo akcijos prieš dvasininkiją, tiek ir iš rusų vėlesnių sukilimo vertinimų. Pvz., Muravjovo įpėdinis Vilniuje generalgubernatorius Kaufmanas rašė Kijevo gubernatoriui apie sukilimo nu-

malšinimą Lietuvoje taip: "Paskutiniame sukilime svarbiausią rolę suvaidino lotynų dvasiškija, uždegdama religinį fanatizmą sukilėlių sielose ir neapykantą viskam, kas nešioja rusišką vardą... Katalikų dvasiškija šiaurinėse ir pietinėse gubernijose (Lietuvoje ir Lenkijoje) sudaro tarsi politinę sektą, kuri atlieka uždavinius politinių emisarų, skelbiančių tikėjimo tiesas, o drauge ir Rusijos neapykantą, su tikslu suardyti mūsų vakarinių gubernijų vieningumą ir atplėšti jas nuo imperijos. Tuo atžvilgiu valdžia skaitė svarbiausiu tiek mano pirmatako, tiek mano paties uždaviniu padėti kryžių tam praigaištingam ir uzurpatoriškam lotynų svasiškijos veikimui." (P. Kubicki, t. p., II, 1, 12 p.)

Dvarininkai ir bajorai Rusijos okupacijoj nebetekę vadovaujančios valstybėje rolės, aiškiai siekė politinės nepriklausomybės 1772 m. sienose, tačiau į sukilimą žiūrėjo atsargiai ir nevienodai. Jie tikėjo sukilimo pasisekimo tik tada, jei jis bus paremtas kitų valstybių karine intervencija. Šiaip jau patriotinio jausmo vedini dvarininkai ir bajorai buvo vienodai nusistatę prieš rusus, tačiau dėl priemonių ir metodų skyrėsi. Taip vad. "baltųjų" (nuosaikiųjų) partija buvo už laipsnišką reformų kelią ir kultūrinių rusų nugalėjimą: panaikinimas baudžiavos be nuostolio dvarininkams, lenkų kalbai teisių iškovojoimas, Lietuvos įjungimas į Lenkijos karalystę ir kit. Priešingai — "raudonųjų" partija, kurią sudarė smulkioji šlėkta, miestų inteligentija, amatininkai buvo daug radikalesnė, turėjusi tikslą ne tik pašalinti iš krašto rusus, bet ir pravesti socialines reformas: duoti valstiečiams laisvę ir žemės. Ši partija lėmė ir vadovavo 1863 m. sukilimui.

SUKILIMO IŠVAKARĖS

1863 m. sukilimui dirvą paruošė ir jį paskubino keletas įvykių. 1861 m. sukako 30 metų nuo nepavykusio 1831 m. sukilimo. Ta sukaktis imta atžymėti pamaldomis už žuvusius ano sukilimo vadus, imta statyti pakelėse jubiliejiniai kryžiai, daryti procesijos iš miesto ar parapijos į kitą. Tokiose religinėse manifestacijose netrūko ir patriotinio atspalvio: po pamaldų arba procesijose giedota Bože cos Polskę (Dieve, kurs lenkus) bažnytinė patriotinė giesmė, greitai virtusi tautiniu ir revoliuciniu himnu. Rusų valdžia ėmė drausti tokias religinias patriotines manifestacijas, giedančius net bažnyčiose suiminėti, tardyti, kišti į kalėjimus. Tas iššaukė dar didesnę užsidegimą. Kai kurios tų procesijų turėjo ir aiškų politinį atspalvį, pvz., 1861 m. liepos 31 d. paminėta Liublino unijos sukaktis. Ta proga surengta iš Kauno procesija į kitapus Nemuno (taigi, iš Lietuvos į Lenkų karalystę), į Pėtnyčių koplyčią. Procesijai vadovavo trys Kauno kunigai augustinionai, apsirėdę liturginiais drabužiais, su kryžiumi ir vėliavomis. Kauno procesiją už Nemuno sutiko trijų gretimų parapijų (Garliavos, Aukšt. Panemunės ir Zapyškio) procesijos ir visos susijungusios nužygiavo į Pėtnyčias, kur įvyko koplyčios pašventinimas ir politinės prakalbos. Valdža nedrįso kliudyti tų procesijų, tačiau tąpat dieną Vilniaus gubernatorius Nazimovas iškvietė procesijoje dalyvavusius gubernijos dvarininkų maršalką Daugirdą ir apskričio maršalką Žilinską į Vilnių. Pirmasis buvo atstatytas nuo vietos, o antrasis pateko į kalėjimą. Kauno gubernatorius Chominskis už tai buvo perkeltas į Vologdą, o viceguber-

natorius Koreckis atleistas iš pareigų.

Giedojimams bažnyčioje nesiliauant, o policijai neįveikiant jų sustabdyti, kaltė krito ant kunigų. Keli Kauno kunigai buvo suimti ir grėsė jiems ištremimas į Sibirą, tik vysk. Valančiui užtarus, jie išvengė sunkesnės bausmės, tačiau negalėjo grįžti į Kauną.

Varšuvoje 1861. II. 25 laidotuvių procesijos dalyviams susirėmus su policija, buvo nušauti keli procesijos dalyviai. Jie palaidoti labai iškilmingai, dalyvaujant minioms varšuvečių, kas vėl virto politine demonstracija, o visame krašte imta laikyti už juos pamaldos. Moterys ėmė nešioti gedulo rūbus, o vyrai gedulo ženklus. Kaip gausiai panaudotos bažnyčios įvairioms tautinėms manifestacijoms, matyti iš to, kad vien tik 1861 m. rugsėjo-spalių mėn. Varšuvos bažnyčiose įvairių pamaldų (už 1831 m. sukilimo aukas, už Kosciuską, už vasario mėn. aukas) buvo apie 180, kurias rengė brolijos, amatininkų cechai, atskirų miesto kvartalų gyventojai, moterys, tarnaitės, mokyklos, fabrikų darbininkai, karo veteranai, gydytojai, literatai, artistai ir kit. Tokios pamaldos paprastai baigdavosi himnu ir kitų tautinių giesmių giedojimu. Išlipinti mieste kvietimai į pamaldas buvo papuošti tautiniais ženklais ir šūkais, pvz., Dieve, gelbėk Lenkiją, Jėga vienybėje, Lenkija — Gudija — Lietuva, Kur Dievo dvasia, ten laisvė. Vienybė, laisvė, lygybė ir pan.

Didesnio masto demonstracijos Lietuvoje buvo Vilniuje: 1861. VIII. 18 apie 5.000 moksleivių, amatininkų, tarnautojų ir valdininkų procesijoje vyko prie 1839 m. rusų sušaudyto S. Konarskio kapo. Manifestacijai vadovavo bajoras Kryževičius ir amatininkas Vencius (Velcas). Tarp

manifestantų ir jiems kelią pastojusios kariuomenės įvyko susidūrimas, kurio metu daug manifestantų buvo sužeista, o 180 asmenų dingo be žinios. Kai miesto maršalka Domeika pasiteiravo apie juos pas generalgubernatorių Nazimovą, tas atsakė, kad užmuštų nėra, esą tik sužeistų, kurie pagiję grįšią namo. Tačiau grįžusių nebuvo — jie atsidūrė Sibire

Sukilėlių išleistas atsišaukimas žemaičių kalba, rastas 1863 metais kovo 19 d. Šaukėnuose, buv. Kauno gubernijoje.

Kaunijoje tokių manifestacijų, procesijų, buvo Panevėžyje, Naujamiesčioje, Krekenavoje, Telšiuose, Raseiniuose, Skirsnemunėje, Jurbarko, Ukmergėje. Ir čia rengtos pamaldos už Varšuvoje žuvusius, minėta Liublino unijos sukaktis, melstasi už Kosciuską ir kitus ankstesnių sukilimų

vadus. Kaip budriai rusų valdžia sekė tas demonstracijas, matyti iš telegramų, siuntintų Vilniaus generalgubernatoriui Kauno karinio gubernatoriaus Chominskio: 1861. VIII. 22

— išskyrus Panevėžyje išlipdytus atsišaukimus, visoje gubernijoje ramu. 1861. VII. 28 — Vakar Kaune vietos bažnyčiose mišių metu pavieniai asmenys giedojo tautinį himną. Ketvertas asmenų areštuota. 1861. IX. 1

— Sekmadienį Kaune keletas moterų giedojo religines giesmes himno gaida. 1861. IX. 14 — Panevėžyje ir Telšiuose kunigai pasakė tendencingus pamokslus, pataikauja kurstomoms giesmėms.

Dėl bažnytinių manifestacijų bei pamaldų ir pamokslų kunigai buvo tardomi, bet vysk. Valančiui pavyko juos išgelbėti nuo bausmių, paaiškinus, kad kunigai negalį sulaukyti bažnyčiose giedančiųjų, kad procesijose dalyvauti jie prievarta įtraukiami ir pan. Žinoma, vyskupas prižadėjo pats juos nubausti.

Tuo metu vysk. Valančiaus padėtis buvo sunki. Manifestacijos rengė bajorai ir šviesuomenė, kunigai, kurie joms priešinosi, buvo apšaukiami tėvynės priešais, o pritarian tieji susilaukdavo valdžios represijų. Vysk. Valančius dėl manifestacijų bažnyčiose turėjo vykti į Petrapilį teisintis vidaus reikalų ministeriui Valujevui, o paskui išleisti raštą kunigams, draudžiantį patriotines giesmes ir visokias manifestacijas. Kunigams įsakyta nepataikauti visam tam, draudžiama dalyvauti patiems tokiose manifestacijose, neduoti bažnytinių vėliavų ir kitų bažnytinių daiktų, nes visa tai užtrauks tik nelaimes. Valdžia pasirengusi smarkiai bausti dvasiškąją. Dėl to draudimo vysk. Valančius susilaukė anoniminių grasiimų. Kažkas jam rašė: "Pagalvok, paskaityk laikraščius, paklausyk, kaip

visoje Europoje ūžia tautų vilnys, kaip visur dreba valdovai, padaryk nutarimą ir aiškiai išstok". Tačiau gudrusis Valančius "neištoko", nes jis matė, kad sukilimas negali pasiekti ir jis atneš tik nelaimės.

Netrukus Vilniaus generalgubernatorius paskelbė karo stovį Vilniuje ir visoje Kauno gubernijoje (Lenkijoje karo stovis buvo įvestas 1861. X. 14). Iš to matyti, kad Lietuvoje sukilimo šalininkų smarkiai pasireiškėta. Su karo stovio įvedimu ėjo drauge įvairūs draudimai: uždrausta visokios procesijos, patriotiniai pamokslai, patriotinės giesmės, gedulo ženklai ir rūbai, susibūrimai gatvėse ir viešose vietose ir kit. Nepaklausantieji karo stovio nuostatų buvo areštuojami ir atiduodami karo lauko teismui. Kai dėl nuolatinio manifestacijų Varšuvoje policija įsiveržusi į bažnyčias areštavo keletą tūkstančių žmonių, vyskupijos valdytojas uždarė bažnyčias. Tačiau naujai paskirtas Varšuvos arkivyskupas Felinskis jas atidarė ir pasmerkė manifestacijas. Kai jos liovėsi Lenkijoje, liautasi daryti ir Lietuvoje.

Caras Aleksandras II, matydamas, kad lenkai nerimauja, 1862. V. 26 pasišaukė į Carskoje Selo lenką grafą Vielopolskį ir jam pranešė, kad didysis kunigaikštis (caro brolis) Konstantinas yra paskirtas Lenkų karalystės vietininku, o patsai Vielopolskis civiliniu karalystės gubernatorium. Vielopolskis buvo įtikinęs carą, kad reikia grąžinti Lenkijai padėtį, kuri buvo prieš 1831 metus ir lenkai nurimsią. Reiškia, grąžinti atimtą autonomiją. Tačiau lenkų patriotai siekė ne autonomijos, o pilnos nepriklausomybės. Dėl to jie Vielopolskį palaikė išdaviku, lenkų tautos priešu. Kai juodu su kunigaikščiu Konstantinu atvyko į Varšuvą ir ėmė daryti kai kurių administracinių

palengvinimų, lenkai pabūgo, kad daromos reformos gal visuomenę nuraminti ir todėl ėmė paskubomis rengtis ginkluotam sukilimui. Prieš kunig. Konstantiną 1863. VII.3, o prieš Vielopolskį VIII. 7 ir 15 buvo surengti atentatai, kuriuose juodu buvo sužeisti, tačiau liko gyvi. Kunigaikštis Konstantinas, apgailestaudamas tuos žygius, savo atsišaukime į lenkų tautą 1862. VIII. 27 rašė:

"Lenkai! Būkite verti savo prano-kėjų garbės, atsiminkite, kad jūsų protėviai nesusitėpė tokiais niekšiš-kais veiksmais. Savo elgesiu parodykite pasauliui, kad atmetate nuo savęs visokią tautą žeminantį nusikaltimą. Caras nusprendė patenkinti teisė-tus krašto reikalus ir jau įvykdyta visa eilė reformų: įsteigta Valstybės Taryba, Mokyklų organizacija, Vie-šojo Auklėjimo ir Tikybų skyrius, pertvarkyta mokesčių našta, suteikta žydams emancipacija, įkurtas miestų ir apskričių tarybos, padaryta ir ki-tų administracijos reformų; visa tai aiškiai rodo garbingojo mūsų monarcho jums rodomą prielankumą. Ne-leiskite toliau, kad pilnutinis refor-mų įvykdymas būtų sutrukdytas niekdarių grupės, paaukojančios krašto gerovę savo kreiviams tikslams, grupės, kuri nori tik naikinti, bet ne statyti." (P. Kubicki, ten pat, III, 1, 130-131 p.)

GINKLUOTAS SUKILIMAS

Ginkluoto sukilimo iniciatorium ir vadu buvo Valuinės lenkas Zigman-tas Sierakovskis, rusų armijos štabo pulkininkas, kuris Petrapilyje buvo suorganizavęs slaptą revoliucinį bū-relį iš Lietuvos ir Lenkijos karininkų ir studentų, ruošdamas juos busima-jam sukilimui. Jis pasiuntė Varšuvon, kur jau veikė Tautos Revoliucinis Komitetas, savo ryšininką kapitoną

Dambrowskj, kuris, susirišęs su Komitetu, ėmė vadovauti ginkluotam sukilimui, žadėdamas rusų armijos pagalbą. Visas kraštas buvo padalintas į 9 karines apygardas, bet tik 3 jų rasti vadai. Tuo tarpu paskelbta "branka" — slapta mobilizacija, gaminasi ginklai (daugiausia iš dalių)-

Ginkluotas sukilimas pradėtas 1863 .1.22, paskelbiant sukilimo manifestą ir atsišaukimą į valstiečius, kuriame "Tikra aukščiausia Vyresnybė Lenkų pastanavija: 1) visi ūkininkai arba gaspadoriai nuo šios dienos apturi žemę, kurią valdė su triobomis ant vlasnasties per visus amžius be jokio mokesčio, tai znočiaja, kad už tą žemę nereikės mokėti jokios arendos, nė eiti į dvarą arba baudžiają, tik reikės mokėti padotkus pagal didumą žemės ir atbūti Karalystės pavidnas-tį. 2) Ir nuo šios dienos nebėra jau nevalios: nes nėra pono nė bajoro, nė mužiko, nė žydo, o esame visi broliai ir vaikai lygūs arba vienodi, kaip prieš Poną Dievą, taip ir prieš mūsų brangiąją Tėvynę. 3) Žemės valdytojai bus užnagradinti už žemę žmonėms dovanotą iš skarbavų turtų karalystės" (Mūsų Senovė, I, 172 p.)

Kitame atsišaukime "Lenkų Aukščiausia Vyresnybė pastanavijo, jog kožnas vienas, kas tik gali, pavidnas stoti už viera ir tėvynę mūsų dėl pergalėjimo maskolių ir vokiečių, mūsų neprietelių ir numetimo praeikto anų jungo nuo savo kaklo, matydama, jog kožnas gyventojas mūsų karalystės iš kraujo procios savo,, eidamas ant vainos pavidnas turėti živnastį dėl savęs ir savo vaikų, pastanavija: visi įnamiai, grįtelininkai ir visi žmonės, kurie gyvena iš uždarbio, kada bus pašaukti ant vainos už tėvynę su neprieteliu maskolių, gaus mažiausia tris margus žemės; o kada bus kam likta nuo Die-

Zigmuntas Sierakovskis
1863 m. sukilimo vadas

Fotografinė nuotrauka

vo prapulti už viera ir tėvynę, tam laike apturi tą žemę jo giminės" (Mūsų Senovė, I, 172-75 p.)

Sukilimo vykdymo eiga buvo tokia: būrys sukilėlių su vadu atvykdavo į miestelį ar bažnytkaimį, įsakydavo klebonui sušaukti žmones į

bažnyčių ir iš sakyklos perskaityti sukilimo manifestą. Po to čia pat verbuodavo naujus sukilėlius. Kadanigi sukilėliai nebuvo reguliari kariuomenė, maistu ir ginklais turėjo patys pasirūpinti. Pas baudžiavos nuvargintą kaimietį ką begausi? Tat dvarai buvo sukilėlių maistu apsirūpinimo punktai. Kuris dvarininkas nedavė geruoju, iš to buvo imama jėga. Puldinėta ir valdžios įstaigos, paštų kasos, rusų kariuomenės mažesniųjų dalinių ginklų sandėliai. Besipriešiną sukilimui arba jam kenkią, ypač išdavikai, sukilėlių teismo buvo baudžiami mirties bausme.

Sukilimui vadovauti Lietuvoje dar 1962 m. rugpiūčio mėnesį buvo sudarytas Revoliucinis Komitetas, vadovaujamas K. Kalinausko, kuris nepasidavė Varšuvos lenkų panašiam komitetui, o su juo palaikė santykius tik per ryšininkus. Tik ginkluotos akcijos reikalu derinosi prie lenkų.

Sukilėlių būriai ypačiai pasireiškė 1863 m. sausio-birželio mėnesiais. Iš karto jie veikė paskirai, savarankiškai. Kai 1863 m. kovo mėn. į Lietuvą atvyko iš Petrapilio Sierakovskis su 50 karininkų ir studentų, jis ėmė jungti atskirai veikusias grupes į kariškus būrius, padalintus į batalijonus ir plutonus. Taip sudarė 9 batalijonus — apie 2.500 žmonių. Tačiau ir dabar vengta atviros kovos su rusais, vis lūkuriuojant rusų kariuomenės prisidėjimo prie sukilėlių ir ginklų transporto per Palangą iš užsienio. Bet gi nei rusai kariai prie sukilėlių neprisidėjo, nei ginklai atėjo. Rusai, pajutę stipresnę sukilėlių jėgą, generolo Ganeckio vadovaujami (3000 gvardijos šaulių) Aynykščių rajone 1863.IV.27 sumušė Sierakovskio kariuomenę ir jį patį sužeistą, drauge su 36 vadais, paėmė į nelaisvę ir, nusigabėnę į Vilnių,

pakorė. Šis sukilėlių pralaimėjimas nulėmė tolimesnę sukilimo eigą Lietuvoje.

Kitas žymesnis sukilėlių vadas, su būrės apie 1000 žmonių, buvo kun. A. Mackevičius. Jis ilgai slankiojo po Žemaitijos miškus, vis artėdamas prie Prūsų sienos, vis laukdamas iš ten ginklų, tačiau ir jis paskutinėse kautynėse su rusais 1863.XII.5 ties Vilkija buvo paimtas į nelaisvę ir tą pat metų gruodžio 28 Kaime pakartas. Kitos paskiros grupės arba buvo rusų sunaikintos, arba pačios išsiformavo. 1863 m. gale rusai jau buvo likvidavę Lietuvoje veikusius sukilėlių būrius ir jų organizaciją. Žymesnieji sukilimo dalyviai buvo pakarti ar sušaudyti, tarp jų kunigai: Gargas, Noreika, Račkauskis, Vitartas, Pežga, Sivickis, neskaitant pasauliečių.

SUKILIMO LIKVIDAVIMAS

1863 m. sukilimo likvidavime ir po to sekusiose represijose didžiausią vaidmenį suvaidino Muravjovas. Nors iki jo atvykimo į Vilnių (1963.V. 14) valdžia jau buvo įsteigusi karines apygardas su karine valdžia, tačiau generalgubernatorius Nazimovas buvo per švelnus prasidėjusiam sukilimui užgniaužti. Caras, siųsdamas Lietuvon Muravjovą, davė įsakymą — išlaikyti Lietuvą imperijai. Muravjovas tą įsakymą suprato ne tik kaip sukilimo likvidavimą, bet ir kaip rusiškojo elemento sustiprinimą Lietuvoje, kad tas kraštas kuo greičiau taptų nedaloma imperijos dalimi.

Vos atvykęs į Vilnių, įsakė Lukiškių aikštėj pakarti kun. Išorą, kun. Ziemackį ir sukilėlių būrio vadą Kolyšką. Pastatytos aikštėje kartuvės turėjo įspėti, kas laukia neklusniųjų. Savo aplinkraščiais ir įsa-

kymais — viso 213 — per du metus Stengėsi ne tik palaužti sukilimą, bet ir sudaryti sąlygas, kad panašūs eksperimentai daugiau nepasikartotų. Įsitikinęs, kad už sukilimą Lietuvoj kalti lenkai ir dvasininkai, baudmėmis teroru siekė palaužti rezistencijos prieš Rusiją kaltininkus, o įvairiais įsakymais sunaikinti lenkų ir dvasininkų įtaką Lietuvoje. Pirmiausia jam rūpėjo sunaikinti sukilėlių būrius, kurie dar tęsė nelygią kovą Biržų, Pasvalio, Vabalninko apylinkėse, o taip pat Šiaulių ir Ukmergės apskrityse. Jiems likviduoti Muravjovas sutelkė net 69 kariuomenės pulkus. Skaičiuojama, kad sukilimui numalšinti Lietuvoje ir Gudijoje buvo sutraukta iš viso apie 100.000 kareivių.

Nors pats sukilimas nepareikalavo masinių aukų (lenkų apskaičiavimu sukilime žuvo apie 30.000 sukilėlių, bet tai yra perdėtas skaičius) — oficialiais daviniais 260-je kautyinių su sukilėliais Lietuvoje mūšiuose žuvo 5934 sukilėliai, 733 buvo sužeisti, 1361 paimtas į nelaisvę, o iš rusų žuvo 261, sužeista 916 ir pateko į nelaisvę 18 — tačiau sukilimo likvidavimo aukos buvo daug didesnės. Muravjovas savo raporte carui 1865.IV.17 rašo, kad dėl sukilimo sunkiomis baudmėmis nubaudęs 3500 asmenų, o išsiuntęs į Sibirą 5000. Jis nieko nemini apie žuvusius.

Muravjovas, numalšinęs sukilimą, norėjo parodyti carui, kad jis moka įkvėpti krašto gyventojams ir ištikimybės jausmų. Tam tikslui privertė dvarininkus paduoti carui klusnumo pareiškimą, ką tie ir padarė: 1863. VII.27 Vilniaus gubernijos dvarininkai pasiuntė carui adresą su 251 parašu: 1863.VIII.26 panašų adresą pasirašė 651 Kauno gubernijos dvarininkas. Lygiai ir bajorai tą patį metų rugpjūčio mėnesį pasiuntė Aleksandrui II raštą su 3899 Vilniaus

gub. bajorų ir 2983 Kauno gub. bajorų parašais, kuriuose pabrėžė savo neigiamą nusistatymą sukilimo atžvilgiu, pasmerkė revoliucinius veiksmus ir viešai pareiškė, kad visam laikui lieka ištikimi caro valdiniai.

Vysk. M. Valančius buvo privers-tas išleisti atsišaukimą į tikinčiuosius ir pasmerkti sukilimą. Vyskupo raštą, datuota 1863.IX.8 Muravjovas ištaisė, prikaišiojo savo pataisų, ir atspausdinęs plačiai paskleidė Lietuvoje. Dėl šio rašto dar veikiantieji sukilėliai pagrasino Valančiui, kad jis sulauksias vysk. Masarskio likimo, (būsiąs pakartas). Prieš tai vysk. Valančius gavęs Muravjovo užtikrinimą, kad grįžusieji iš sukilimo nebūsią baudžiami, kai Muravjovas žodžio neištesėjo ir įsakė grįžusius iš sukilimo ištardyti ir atitinkamai nubausti, 1863.XII.17 skundėsi Muravjovui: “Liaudis, matydama naujus suėmimus ir įkalinimus, dabar murma ir piktinasi manimi... Mano įtaka žymiai nukentėjo ir kasdien mažėja. Iš įvairių vyskupijos vietų gaunu priekaištų, kad sukėliau nepasitvirtinusias viltis, žodžiu, mano padėtis tapo labai nepavydėtina.” (Valančiaus raštas generalgubernatoriui, 1863.XII.17).

Kaip dvarininkai, taip ir dvasiškija, per Muravjovą turėjo paduoti carui klusybės pareiškimą. Vilniaus dvasiškija tai padarė 1864.I.1. Žemaičių vyskupijos kunigų raštas buvo įteiktas tik 1864 m. vasario mėn. Taigi, jau vėlokai. Vilniaus kunigų delegacijai Muravjovas pareiškė, kad jis tam raštui nepriduodąs daug reikšmės, nes jis einąs ne iš tikros širdies, o esąs iššauktas tik laiko aplinkybių.

Paties Muravjovo pateiktais duomenimis, dėl sukilimo buvo nuteista mirti 182 asmenys, į Sibirą išsiųsti 1427, atiduoti į rekrūtus 345, iš-

tremta į Rusiją 1529, perkelti į Rusiją, kur jiems duota žemės 4096, pasiųsta į katorgą 972, į areštantų rotas 864. Taigi, nukentėję 9415 asmenų. Betgi čia neįeina tie, kurie buvo nužudyti sugavimo vietoje, be teismo ir ištremtieji ištisų kaimų gyventojai. Pavyzdžiui, kaimai, kurie aktyviai dalyvavo sukilime, buvo sugedinti, o jų gyventojai ištremti į Rusiją. Tokių kaimų galima paminėti: Šiukstonių k. (Panevėžio apskrity su 10 šeimų), Šališkių k. Trakų apskrity), Pociūnų ir Pakalniškių kaimai (Panevėžio apskr.), Kalbutiškių, Raguvos ir Skapiškės kaimai (Zarasų apskr.), Kudrių, Remeikių, Degėsių, Vanagiškių kaimai (Ukmergės apskr.) ir kit. O ir šlėktų akalicos susilaukė panašaus likimo: Ibenai (Kauno apskr.), Liaudžių ir Pempės (Panevėžio apskr.), Mazgų, Mackonių, Ranų ir kit. akalicos. Ištremtųjų vieton apgyvendinti rusai, daugiausia starovierai.

Gyventojai, ir taip jau išvarginti gausios rusų kariuomenės, malšinuos sukilimą ir turėjusios jį išmaitinti, dar buvo apdėti įvairiais baudų mokesčiais ir kontribucijomis; taip iš krašto iščiulpta šimtai tūkstančių rublių. Lenkų įtakai nuslopinti Lietuvoje buvo pašalinti valsčių sekretoriai lenkai ir į jų vietą įstatyti rusai, uždrausta lenkų kalbos mokymas mokyklose, vartojimas bažnyčiose, oficialiuose raštuose. Daug lenkų dvarų konfiskuota ir atiduota rusams: Vilniaus gub. 40 dvarų, o Kauno gub. 74 dvarai. Nuskurdusieji dvarininkai, parduodami savo žeme, galėjo ją parduoti tik rusams.

Dvasiškijos, kurią Muravjovas skaitė pagrindine sukilimo kaltininke, nubaudimui vien Žemaičių vyskupijoje sušaudyta ir pakarta 8 kunigai (Vilniaus vysk. 3, Seinų 1, Lenkijoje viso 5). Į Sibirą iš Lietuvos iš-

tremta 365 kunigai, kalėjimuose sėdėjo 1089, pabėgo į užsienį 77. Vienuolių nuo sukilimo nukentėjo 118. Bažnyčių ir koplyčių uždaryta: Žemaičių vyskupijoj 17, Vilniaus vysk. 138; vienuolynų uždaryta 65. Kiek smarkiai nukentėjo Lietuvos dvasiškija, matyti iš palyginimo su Lenkija, kur ištremtų kunigų buvo 335, kalėjimuose sėdėjo 642, o Rusijos vyskupijose (Mohilevo, Minsko) į Sibirą išsiųsta tik 42 kunigai. Muravjovas buvo įsitikinęs, kad valstiečiai yra mažiau kalti dėl sukilimo — jie buvę tik ponų ir kunigų suvedžioti. Todėl Muravjovas, kardamas ir tremdamas sukilimo kaltininkus, pasirodė kaip valstiečių globėjas ir geradaris. Jis palankiai pakreipė baudžiamojo panaikinimo eigą ir ją paspartino valstiečių naudai.

Muravjovas, per trumpą laiką žiauriai numalšinęs sukilimą Lietuvoje ir užsitarnavęs koriko vardą, (pradėjus malšinti sukilimą, jis prancūzų parlamente vieno atstovo buvo pavadintas tigrų, kuris esąs užaugintas žmonių krauju), neišbuvęs Vilniuje nei pilnų poros metų, 1865.IV.24 buvo atšauktas iš Vilniaus gubernatoriaus pareigų. Jo terorui nepritarė kai kurie vyriausybės nariai. Ukmergės valstybinių turtų valdytojas pranešė į Petrapilį, kad sukilėlių atžvilgiu vyriausybė pasielgusi per daug skaudžiai ir tolesnės baudžiamosios priemonės galinčios tik suerzinti gyventojus ir įdiegti neapykantos ruso vardui. Tačiau rusų patriotų akyse jis liko tikras didvyris, pasitarnavęs imperijai. Jo garbei netoli Petrapilio buvo pastatyta koplyčia, panaši į Aušros Vartus Vilniuje, iš kurių Muravjovas nespėjo išgabenti rusišku paverstą Dievo Motinos paveikslą. Išvykęs iš Vilniaus Muravjovas baiminosi, kad jo įpėdiniai nepakeistų jo politikos ir

1863 m. sukilėliai, negaudami ginklų iš užsienio, kalasi juos paprastoje kalvėje.

A. Grotterio paveikslas

taktikos. Todėl ataskaitiniame savo pranešime carui 1865.IV. 15 rašė: "Prašau Viešpaties Dievo, kad vadovaujantieji veiksniai ir Rusijos valdžia nesivadovautų europietiškomis humanistų idėjomis apie Rusijos piliečių lygias teises. Šiaurės-Vakarų kraštą (Lietuvą) reikia nuolat saugoti, nes jis Rusijai tiek kainavo. Tol negalėsime būti ramūs, kol ten lenkiškas elementas nebus išrautas iš šaknų. Tam reikalui tenai reikalingi vadai rusai ir todėl prašau jūsų ciessorišką Didenybę atkreipti dėmesį į nuolatinį rusiškojo elemento prieauglį tame krašte". (P. Kubicki, ten pat III, 1)

Muravjovo vieton į Vilnių atvyko generalgubernatorius Kaufmanas, tikras rusas, kuris tęsė Muravjovo politiką ir vedė jo nustatytą rusinimo akciją jau ne ginklų, o kitomis

policinėmis priemonėmis. Jis tarp kita ko uždraudė lietuviams spaudą ir bruko graždanką.

SUKILIMO NESĖKMĖS PRIEŽASTYS

1863 m. sukilimas aiškiai nepavyko. Kokios to priežastys? Pirmiausia, tinkamo pasirengimo stoka. Nepakako vien moralinio sukilimo, patriotinio ūpo, kad būtų galima stoti priešskaitlingą rusų karinę jėgą. Ypačiai jausta ginklų stoka. Su dalgiais ir senais šautuvais, kurių, toli gražu, neužteko sukilėliams, išeiti prieš gerai ginkluotą armiją buvo nesąmonė. Puoselėta viltis ir raminta sukilėliai, kad ginklų ateis iš užsienio. Tiesa, Lietuvos sukilimo vadovybė pasiuntė Zaleskiui į užsienį 75.000 rub. ginklams pirkti, tačiau sukilėliai už tuos pinigus negavo nė

vieno šautuvo. Rusai Gercenas ir Ogariovas, drauge su lietuvių revoliucionieriais, 1863.III.25 iš Anglijos pasiuntė į Lietuvą laivą Ward Jackson su ginklais (net ir patrankomis) ir apie 180 savanorių lenkų, rusų, italų ir vengrų. Ekspedicijai vadavo emigrantas Lapinskas. Caro valdžia, sužinojusi apie šią ekspediciją, ją sužlugdė. Laivui atplaukus į Kopenhagą, pabėgo laivo kapitonas ir didelė įgulos dalis. Su naujai pasamdyta įgula laivas pasiekė Švedijos Malmo uostą. Tačiau švedų vyriausybė laivą internavo, ginklus sulaikė, o savanorius areštavo. Lapinskas 1863 m. birželio mėn. pradžioje Danijoje nusamdytu buriniu laivu Emilija su 120 savanorių ir ginklais atplaukė prie Palangos krantų, bet kilusi audra nuskandino laivą su visa įgula.

Sukilimas pradėtas vadovaujantis iliuzijomis, kad jam įsiliepsnojus, prie sukilėlių prisidės Lenkijoje esančios rusų kariuomenės įgulos. Lygiai buvo iliuzija, kad Vakarų Europos valstybės padarys karinę intervenciją. Lenkų sukilimu labiausiai domėjosi Prancūzija. Napoleonas III bandė sudaryti karinę koaliciją prieš Rusiją, bet tam pasipriešino Austrija ir Prūsija, bijodamos atgimstančios Lenkijos, kuri paskui gali pareikauti Galicijos ir Poznanės sričių. Be kelių rusų vyriausybei įteiktų notų, užstojančių sukilusią Lenkiją-Lietuvą, adugiau nieko nepadaryta. Prūsija dargi 1863 vasario mėn. sudarė su Rusija sutartį bendrai veikti prieš sukilėlius, juos sieną perbėgančius gaudyti ir grąžinti atgal. Sutartyje numatyta teisė abiejų pusių kariuomenės peržengti sieną, jeigu reikia sukilėlius pagauti. Sukilėlius masino Prancūzijos laikysena, kai Napoleonas III, prašomas pagalbos, atsakinėjo: "durez" — tęskite.

Toliau, sukilimui trūko vieningos karinės vadovybės. Vadai ginčijosi, vieni kitų neklausė, skelbėsi diktatoriais ir pan. Per tuos sukilimo metus Lenkijoje Laikinoji Tautos Vyriausybė pasikeitė net keturis kartus.

Pagaliau trūko ir bendros sukilimo idėjos. Nuosaikesnieji skelbė kovą už Dievą ir tėvynę. Kairieji jungė socialinius klausimus, valstiečių išlaisvinimą iš baudžiavos, kas atšaldė nuo sukilimo dvarininkus. Dėl sukilimo vedamosios minties virė kova tarp vadų, kurie vieni kitus kaltino bendrojo tikslo sabotavimu ir išdavimu.

Kariniu požiūriu 1863 m. sukilimas labai skyrėsi nuo 1795 ir 1831 m. sukilimų. Kai Kosciūška turėjo apie 30.000 reguliarios kariuomenės ir su ja laimėjo 12 mūšių, užimdamas Varšuvą ir Vilnių, kai 1831 m. lenkai nedideles rusų įgulas beveik išvijo iš Lenkų karalystės, kai po ginklu tada buvo suburta apie 200.000 sukilėlių, kuriems nugalėti reikėjo 250.000 rusų armijos karių, tai 1863 m. nepavyko suorganizuoti kariuomenės tikra to žodžio prasme nė užimti bent vieno svarbesnio miesto. Šiokiais tokiais ginklais galėjo būti aprūpinti tik apie 30.000 sukilėlių. Nors atskirų susirėmimų su rusų kariuomene Lietuvoje-Lenkijoje buvo apie 1229, tačiau nė vienas jų neatnešė bent laikino didesnio laimėjimo.

SUKILIMO VERTINIMAS

Nevienoda pažiūra į 1863 m. sukilimo tikslus sudaro nevienodą to sukilimo vertinimą. Lenkai tiek praeityje, tiek dabar žiūri į 1863 m. sukilimą kaip į aukščiausio laipsnio tautinio ir pilietinio susipratimo pasireiškimą, gilų patriotinį žygį, siekiant atstatyti Lenkijos valstybę. Tai

buvęs visada branginamos laisvės siekimas, aiškus pasipriešinimas Rusijos ekspansijai į Vakarus, gynimas krikščioniškos Vakarų kultūros nuo Rytų barbarizmo. Todėl lenkai į 1863 m. sukilimą žiūri kaip į nepriklausomos valstybės sąmonės tęstinumą, kaip į laisvos valstybės idealo siekimą, kurio jokia okupacija, vergija ir priepauda nepajėgė užslopinti. Jie tvirtina, kad 1831 ir 1863 m. sukilimai palaikę tautoje gyvą savosios valstybės sąmonę ir privedę prie visiško nepriklausomybės atgavimo. 1863 m. sukilimas, suspindęs tradicinio valstybinio sąmoningumo šviesa, kurią užtemdyti nepajėgusi jokia jėga, smurtas ar prievarta.

Kitaip 1863 m. sukilimą supranta ir vertina šių dienų komunistai, kurie esmėje yra ano 1863 m. priešo, su kuriuo buvo kovojama, įpėdiniai. Maskvos diriguojami ir jos linijos laikydami, Lietuvos komunistai, negalėdami nutylėti 1863 m. sukilimo, bando jį aiškinti ir vertinti pagal marksistinę istorijos įvykių sampratą. Pirmiausia jie nutyli, kad 1863 m. sukilimas buvo nukreiptas prieš tą patį su imperialistiniais apetitais pavergėją — Rusiją. Jie 1795 m. Lietuvos užgrobimą laiko netgi Lietuvai naudingu dalyku. Esą Lietuvai, kuri buvo nesavarankiška Rzeczpospolitos sudėtyje, prijungimas prie Rusijos reikė tik Lenkijos viešpatavimo pakeitimą Rusijos imperijos viešpatavimu. Lietuvai tai buvę politiškai naudinga: ją išgelbėjo nuo junkerinės Prūsijos užgrobimo ir neišvengiamo suvokietinimo (L. Bičkauskas-Gentvila, 1863 metų sukilimas Lietuvoje, Vilnius, 1958, 27 p.). Jie išskaičiuoja visas tas "gėrybes", kurių Lietuva susilaukusi iš 1795 m. okupacijos: Lietuva įsiliejusi į visos Rusijos rinką ir taip įsitraukusi į pasaulinę prekių apykaitą. Dėl to pakilęs Lietuvos

ekonominis gyvenimas, augusi produkcija, stiprėjusi gamyba, išaugę miestai. Jei 1796 Vilniuje buvo 17.540 gyventojų, tai 1856 jau buvo 45.881 gyv. Kaune 1825 m. buvo tik 5.128 gyventojai, o 1860 m. jau 23.321 gyv. Rusija savo eksporto 90% variusi per Lietuvą - Lenkiją, kas prisidėjo prie šių valstybių gerbūvio pakilimo, skatino Lietuvos gaminių eksportą-importą. Žodžiu, Rusijos okupacija atnešusi Lietuvai tik naudos, todėl prieš šitokią "geradarį" Lietuvos liaudis negalėjusi šiaušti.

Tat prieš kągi 1863 m. lietuviai sukilę? Nagi prieš kapitalizmą, caro patvaldystę ir išnaudotojus dvarininkus bei kunigus. 1863 m. sukilimas, komunistų aiškinimu, buvęs tipiška klasių kovos išdava, agrarinis valstiečių sukilimas, kurį pribrendino Žerniševo, Dobroliubovo, Gerceno ir Ogariovo vadovaujamų revoliucinių demokratų programa. Esą Lietuvos valstiečių revoliuciniam judėjimui vadovavę ne lenkai, kaip buržuaziniai rašeivos kartoja, o rusų revoliuciniai demokratai, kurie Lietuvos ir Lenkijos pažangiuosius inteligentus nukreipę į agrarinę revoliuciją pagal rusų revoliucinių demokratų politinę programą, kurioje buvo pripažįstama pakraščio tautoms laisvę apsispręsti. Tai buvęs pagrindas lietuviams ir lenkams revoliucionieriams kovoti prieš visų bendrą priešą — patvaldystę ir dvarininkus. Rusijos revoliucionierių priekyje tada stovėjo Žernyševskis, o Lietuvoje tai grupei priklausę kun. A. Mackevičius, Z. Sierakovskis, K. Kalinauskas ir kiti, vadovavę valstiečių sukilimui.

Taigi, kaip matome, lietuviai, pagal šiandieninį komunistų aiškinimą, netgi rusams pasipriešinti negalėję be rusų pagalbos. "Vyresniojo brolio" pagalba ir tada buvusi reika-

linga. Bet čia kyla klausimas — kodėl tie Rusijos revoliucionieriai nepadėjo sukilusiems Lietuvos ir Lenkijos valstiečiams? Čia vėl komunistai gražiai išaiškina: esą dėl valstiečių masių nesąmoningumo 1863 m. sukilimas buvęs stichinis, gaivališkas, dėl to jis susiskaldęs, be vienos tvirtos vadovybės ir bendro veiksmų plano; jis įvykęs tada, kai Rusijoje jau buvo prasidėjęs valstiečių judėjimo atoslūgis, kuris sužlugdęs visos Rusijos ginkluoto sukilimo planą, ruošą 1863 m. vasarai. Rusijos revoliucijai neįvykus, viena lietuvių liaudis negalėjusi išsivaduoti iš dvarininkų ir carizmo jungo. Taigi, išeina taip: jei Lietuvoje — Lenkijoje kilo 1863 m. revoliucija, nuopelnas už tai rusų revoliucinių demokratų programai, o jei ji nepasisėkė, tai kalti patys sukilėliai, per anksti pradėję ir nesusiderinę su rusų revoliucijos planais.

Komunistai, 1863 m. sukilimo istorikai, lygiai iškrepia dvarininkų rolę sukilime. Jie esą prie sukilimo tik tiek prisidėję, kad, pamatę, jog liaudies revoliucija yra nukreipta prieš juos, stengėsi sukilimo vadovavimą paimti į savo rankas ir nukreipti ją nacionalinio išsivadavimo linkme. Lygiai dvarininkus gąsdino caro paskelbtas baudžiosios panaikinimas. Tačiau, kai tik paaiškėjo, kad nėra vilties sulaukti Vakarų Europos valstybių karinės intervencijos, o sukilimas, atvykus į Vilnių Muravjovui, gavo pirmuosius smūgius, dvarininkai nusigręžę nuo sukilimo ir padėję Muravjovui kovoti su sukilusiais valstiečiais. Taigi, bendrai imant, dvarininkų vaidmuo sukilime buvęs aiškiai kontrrevoliucinis.

Komunistų aiškinimu, ir katalikų dvasiškuos vaidmuo 1863 m. sukilime buvęs tik reakcinis. Kat. Baž-

nyčia suvaidinusi aktyvų vaidmenį, atitraukdama valstiečius nuo klasinės kovos, nuo sukilimo. Dvasininkai gynę tik dvarininkų interesus. Šiai tezei paremti, komunistai ypačiai operuoja vysk. M. Valančiaus atsišaukimais, raginančiais padėti ginklus ir grįžti į ramų gyvenimą "zgadoje, meilėje ir pakajuje". Bandoma įrodinėti, kad kunigai buvę valdžios agentai, jie išdavinėję sukilėlius į valdžios rankas. O jei dalis dvasininkijos ir prisidėjusi prie sukilimo, tai tik tam, kad sukilimui primestų religinius ir lenkų nacionalistinius tikslus. Tik venas kun. A. Mackevčius buvęs tikras revoliucionierius, jis supratęs tikrąją kovos prasmę. "Klasinė katalikų bažnyčios ir reakcinių dvasininkų pozicija 1863 m. sukilimo atžvilgiu, jų pagalba dvarininkinei vyriausybei kovoje prieš revoliucinį liaudies judėjimą buvo susijungusi su reakcine Vatikano politika. Popiežius Pijus IX 1864. VII. 30 aplinkraštyje Lenkijos vyskupams žodžiais "reprobamus et damnumus" griežtai neigiamai pasisakė apie 1863 m. sukilimą". (L. Bičkauskas — Gentvila, t. p. 280 p.).

Savaime suprantama, kad komunistiniai istorikai nutyli, kiek kunigai yra nukentėję dėl 1863 m. sukilimo, kiek jų atsidūrė kalėjimuose, Sibire ir kitose Rusijos vietose. Juos šiandien paminėti kaip sukilimo ir laisvės gynimo aukas yra nepatogu, juoba, kad už pasipriešinimą tam pačiam pavergėjui, už laisvės meilę ir raudonasis Kremliaus caras yra pasiuntęs šimtus lietuvių kunigų, tais pačiais keliais, į Rusijos gilumą ir Sibiro kančias.

Objektyviai vertinant 1863 m. sukilimo faktus ir įvykius, o ypačiai pasirengimą sukilimui, reikia pripažinti, kad dvasiškija yra suvaidinusi

didelį vaidmenį, ji dėlto ir labiausiai nukentėjo. Proporcingai imant, dvasiškių luomas turėjo daugiausiai aukų ir nuostolių. Jei atskiri sukilimo dalyviai ir vadai atsakė kiekvienas už save, tai dvasiškių luomas nukentėjo kaip toks, nežiūrint, kiek atskiri nariai yra prisidėję prie sukilimo.

Kaip mes lietuviai turime vertinti 1863 m. sukilimą? Yra tvirtinančių, kad lietuviams nereikėję eiti kartu su lenkais ir tiek daug nukentėti. Politiškai būtų buvę naudingiau pasilikti neutraliais: būtų mažiau gyvybių aukų, mažiau turtų sunaikinimo. Dalyvaujant lenkų pradėtame sukilime, be nuostolių nieko nelaimėta. Juk ir ano meto lietuvių tautos vadas vysk. M. Valančius aiškiai sukilimui nepritarė, dvasiškią draudė jame dalyvauti.

Paprastai taip būna, kad po nepavykusio sukilimo jieškoma nepasisekimo priežasčių ir kaltininkų ir tada statomas klausimas — ar buvo verta. Tačiau, kad ir nepavykęs sukilimas, jei jis siekia teisingo idealo, rodo tautos aspiracijas, parodo pavergėjui, ko tauta siekia. Kiekvienas laisvės obalsiu sukilimas yra tautos heroizmo rodiklis, jos rezistencijos aktas, nors ir prieš galingesnę priešą, o sudėtos aukos yra ateinančioms kartoms ryškus pavyzdys tėvynės meilei stiprinti.

Kaip ten bebūtų, 1863 m. sukilimas lietuvių tautos istorijai turėjo epochinės reikšmės. Jame ir po jo išryškėjo koncentruota Rusijos politika Lietuvos atžvilgiu. Jei iki tol dar buvo galima tikėtis, kad Rusijos ribose bus galima šiaip taip laikytis, kvėpuoti laisvesniu oru, tai po 1863 m. sukilimo visos iliuzijos žuvo. Palaužtas lenkiškasis elementas galėjo Lietuvai būti naudingas tautiniu požiūriu, tačiau jis buvo pakeistas

prievartiniu rusiškojo elemento stiprinimu, o lietuviškojo naikinimu. Reliingai lietuvių tautai po 1863 m. sukilimo paaiškėjo, ko siekia rusai — įvesti pravoslaviją. Visa tai sužadino liaudies reakciją ir stiprino tautinę sąmonę. Nuo šiol tautai ims vadovauti ne pralaimėjusieji dvarininkai, o tik iš liaudies kilę tautos vadai.

Lenkiškąjį elementą naikinant, panaikinus gimnazijose lenkų kalbą, o Suvalkų ir Mariampolės gimnazijose įvedus lietuvių kalbos pamokas su stipendijomis į Petrapilio ir Maskvos universitetus, į Mariampolės gimnaziją atvedė Petrą Kriaučiūną, kuris išugdė eiles susipratusių vadų, kurie stojo į kovą su rusifikacija, su spaudos draudimu. Jo mokiniai buvo atgimstančios ir į nepriklausomą gyvenimą žengiančios tautos pionieriai.

Muravjovo politika — patraukti valstiečius į rusų pusę — paskubino baudžiavos panaikinimą daug palankesnėmis sąlygomis negu Rusijoje. Atkūtes valstietis ekonomiškai, atbudo ir tautiškai. Taip prasidėjo naujas tautos gyvenimo kelias.

Lyginant Muravjovo taktiką ir metodus, siekiant surusinti Lietuvą ir "išgelbėti" ją rusų imperijai, tuojau krinta į akis tai, kad ir šiandieniniai Lietuvos okupantai vartoja visiškai panašius, tik dar labiau sustiprintus, metodus lietuvių tautai naikinti, nes tikslas yra tas pats. Kraujui nulaistytai keliais į Sibirą nuo 1941 m. vėl pasipylė vilkstinės, tik daug gausesnės lietuvių, mylinčių savo kraštą ir jo laisvę. Rusinimas per mokyklą, rusų gabenimas į Lietuvą, religijos persekiojimas — juk tai Muravjovo politikos programa. Tik šiandien ji vykdoma rafinuotesnėmis, dar žiauresnėmis priemonėmis ir dar didesniu užsimojimu. 1863 metų sukilimo numalšinimas ir po to iš-

KREMLIAUS PROPAGANDA STATISTINIŲ DUOMENŲ ŠVIESOJE

Lietuvos agronomų siūlymas ir Chruščiovo atsakymas

IGNAS ANDRAŠIŪNAS

MARKSO VIZIJA IR TIKROVĖ

Karolis Marksas geriausiai pažino ano meto anglų kapitalizmą. Markso laikais Anglijoje kapitalistai labai išnaudojo darbininkiją. Nuo kapitalizmo replių spaudimo labai kentėjo pramonės ir laukų darbininkai. Tais laikais iš gaunamo atlyginimo už darbą darbininkas vos pajėgdavo gyvybę išlaikyti. Kapitalizmas tarnavo tik valstybei ir valdžiai, pramonininkui ir didžiajam žemės savininkui. Karolis Marksas, gerai išsiūrėjęs į pramonininkų ir darbininkų santykius, samprotavo, kad kapitalas susitelks į negausią pramonininkų saujelę, o darbininkai liks skurdo ir vargo be-

viltiškoje būklėje. Ieškodamas iš tos skurdžios darbininkų padėties išeities, jis sukūrė socializmo sistemą. Paprastai kalbant, kapitalistų ir darbininkų įtampoje kils revoliucija. To pasekmė — visi kapitalistų turtai bus nusavinti ir atiduoti valdyti dirbančiųjų žmonių klasei. Šitaip reikalą sutvarkius, bus pašalintas išnaudotojų kapitalistų luomas. Jo vietoje susikurs darbininkijos klasė, kuri bus svetima išnaudojimo užmačioms. Žodžiu, susikurs naujoji tik dirbančiųjų žmonių klasė, kuriai laikui bėgant nebebus reikalingos nei valstybės funkcijos, nes visus žemiškus santykiavimo reikalus geriausiai galės atlikti patys dirbantieji žmonės.

ryškėjusi Rusijos politika Lietuvos atžvilgiu lietuvių tautai aiškiai parodė, ko siekia rusiškasis imperializmas, kuriuo vadovaujasi ir šiandieniai Lietuvos pavergėjai. Būtų gaila, jei šių dienų lietuvis imtų pamiršti nuo 1863 m. prasidėjusį kovos su rusiškuoju imperializmu pobūdį ir amžinąjį priešą imtų vadinti "vyresniuoju broliu"...

Dr. V. M.

Nors Sovietų Sąjunga nusavino visas gamybinės priemonės, tačiau Markso sukurtos vizijos — turtų lygybės santykio — nepavyko įgyvendinti. Ir visa tai, ką prieš šimtą metų K. Marksas matė anų laikų Anglijoje, jis dabar galėtų pamatyti Sovietų Rusijoje. Sovietų Rusijoje turtų nelygybė labai didelė. Pajamos tarp valdžios pareigūnų, pramonės valdovų, karininkų ir mokslininkų,

meno atstovų ir pramonės darbininkų, o ypač kolūkiečių labai skirtingos. Svyruoja nuo 30 rublių iki kelių tūkstančių rublių mėnesiui. Pajamų skirtingumo amplitudė vaizdžiai rodo, kad žmogus ir toliau tebeišnaudoja kitą žmogų. Nei Marksas, nei Engelsas, nei Leninas nenumatė ir nepranašavo, kad vieni darbo žmonės galėtų eksploatuoti kitus darbo žmones. Maža to, Sovietų Sąjungoje ir jos pavergtuose kraštuose atsitiko dar ir kita didelė blogybė, kai kapitalas tapo pajungtas valstybiniam kapitalizmui. Valstybinio kapitalizmo vyriausias tvarkytojas ir vairuotojas yra Kremliaus Komunistų Partijos Centras. Vadinasi, pagal Karolio Markso samprotavimus, Kremliaus Komunistų Centras pasisavino visas anų Anglijos laikų kapitalistų teises, o pramonės darbininkus ir kolūkiečius paliko pikčiausiojo išnaudojimo būklėje. Sovietų Sąjungoje partijos kontroliuojamas valstybinis kapitalizmas be jokio pagrindo mažina dirbančiųjų žmonių pajamas, kad tuo būdu sudarytų naujus kapitalus pramonei plėsti. Vaizdžiai tariant, ten dirbantieji tik mažą dalį gauna to turto, kurį jie pagamina, nes didelę dalį jų pagaminto turto pasisavina Kremliaus bosai.

Tuo tarpu klasinis kapitalizmas pakeitė savo veiklos bruožus evoliucijos keliu. Kapitalistinės sistemos šalininkai valstybių ir tautų gyvenimą pasuko visuotinio gėrbūvio kryptimi. Pradėjo vykdyti socialinio teisingumo ir visuotinio švietimo programas. Pati valstybė savo pajamas ir gamybą daugiau panaudoja ne kapitalistų užmačias tenkinti, bet silpnųjų ir nuskriaustųjų žmonių interesus gerinti. Turto ir pajamų nelygumą stengiasi išlyginti darbininkų atlyginimą didinant. Bendrai, kapitalistiniuose kraštuose siekiama, kad

ne klasės, ar atskiri luomai dominuotų, bet pati valstybė susidariusią ekonominių santykių įtampą legaliu įstatymų keliu sušvelnintų ir rastų priimtą sprendimą suinteresuotų bendruomenių tarpe.

Susitelkusias valstybės žinioje lėšas stengiamasi panaudoti gyventojų daugumos standartui kelti iki galimai aukštesnio laipsnio. Į šią sritį pikiuojami įvairūs socialiniai draudimai: k. t. nedarbo, ligos, senatvės pensijos, nelaimingi atsitikimai ir gausi medicininė pagalba. Žodžiu, valstybės pilietis iš savo valdžios susilaukia visokeriopos globos ir nėra jos išnaudojamas, nes jis pats įstatymais užtikrintu teisėtu būdu dalyvauja valdžios sudaryme.

ŽVILGSNIS Į KREMLIAUS PROPAGANDĄ

Kremliaus propaganda mėgsta naudoti apgaulingą melą. Slepia ir masuoja tikrąją dalykų padėtį. Betgi savų ištikimųjų tarpe atidengia reikalui esant ir nuogą tikrovę. Štai D. S. Poljanskis, kaip pagrindinis žemės ūkio klausimais referentas, 1961 m. sausio 11 d. Maskvoje, SSSR. Komunistų Partijos centro komiteto plenumo posėdyje pasakė: „Žemės ūkio kultūros lygis neatitinka dabartinius reikalavimus, žemi derliai, gamybinio vieneto didelės darbo išlaidos, aukšta jų savikaina“ (Pravda, Nr. 12, 1961 m.) Ir visos tos negerovės Sovietuos žemės ūkį lydi nuo 1928 m. t. y. nuo kolektyvinimo pradžios. Lygiai tokie patys reiškiniai pasikartoja ir Lietuvoje, kai 1947 m. buvo pradėta įgyvendinti kolektyvinė žemės ūkio sistema.

Šių metų pradžioje graudžiu disonanso aidu nuskambėjo N. Chruščiovo viešas žemės ūkio klausimais ginčas su Lietuvos agronomais. Šio gin-

čo istorija buvo labai paprasta. Grupė Lietuvos agronomų (dalis dar Nepriklausomos Lietuvos agronomų — P. Vasinauskas ir B. Šabanavičius) sumanė ir parašė, pasiremdami žalienu mokslo tyrimo duomenimis N. Chruščiovui šitokio turinio laišką:

"Mes būkštaujame, kad T.S.K.P. XXII suvažiavime pasakytos aštrios kalbos nederlingų žalienu adresu neiškreiptų mūsų žemės ūkio vadovų iš teisingo kelio. Teisingas kelias ne mažiau, kaip 50 procentų visų žemės ūkio naudmenų skirti žalienuoms, — tai mūsų specializacijos kelias, kuriuo eiti mus verčia pati gamta. Mes manome, kad respublikoje esantis žalienu plotas turi būti paliktas ir kad žalienuose gaunamų pašarų lyginamasis svoris bendrame pašarų balanse turi nuolat didėti.

Kodėl pieno ūkyje žolės vaidina ir turi vaidinti pirmaujančią vaidmenį? Pirmiausia todėl, kad galvijų ir daugelio ir kitų gyvulių organizmas yra prisitaikęs maitintis žole. Mūsų naminių gyvulių protėviai amžiams bėgant vystėsi, misdami ne grūdais ir ne šiaudais, ne kukurūzais ir runkeliais, bet vien tik žole, o vėliau dar ir šiaudais".

Tai rimta žemės ūkio specialistų nuomonė. Ją pripažįsta ir vadovaujasi visi rimtieji tos srities pasaulio mokslininkai ir gyvulininkai — praktikai. Tačiau N. Chruščiovas į šį reikalą kitaip pažiūrėjo. Jis vietoje to, kad rimtai apsvarstytų iškeltą problemą ir padarytų logišką sprendimą, per A. Sniečkę, Lietuvos K.P.C.K. pirmąjį sekretorių, atsakė:

"Minutę įsivaizduokite, kad kolūkiai ir tarybiniai ūkiai paklausys šio agronomų patarimo, kas iš to išeis? Žolės bus, o grūdų, duonos, mėsos, pieno šalyje nebus. Kuo maitinti liaudį, iš kur imti maisto produktų gyventojams aprūpinti?"

Žemės ūkio nemokša, didysis Kremliaus bosas N. Chruščiovas cinškai galėjo iš savo pavaldinių Lietuvos agronomų pasityčioti. Pasiųsti juos pasižiūrėti į kolūkius ir farmas, ką geriau karvės ėda — šieną ar runkelius. Mokslinį reikalą pavesti spręsti kolūkių karvėms balsavimo keliu. Betgi, jei šitas klausimas būtų pavestas balsavimo keliu spręsti nuskriaustų Lietuvos kolūkiečių protui ir sąžinei, tai be jokios abejonės balsavimo rezultatai kalbėtų Lietuvos agronomų naudai. Deja, N. Chruščiovas šio bandymo rezultatų bijo, kaip velnias švęsto vandens. Tačiau N. Chruščiovas savo posakiu — kuo maitinti liaudį, iš kur imti maisto produktų gyventojams aprūpinti? — atidengė tik dalį tiesos apie sunkią žemės ūkio būklę.

80% Sovietijos gyventojų yra priversti dirbti už menką atlyginimą. Valdžia šių darbininkų padėtį išnaudoja kapitalui sutelkti. Pigiai superka maisto produktus iš gamintojų, bet brangiai parduoda vartotojams. Kolektyvinė sistema sužlugdė žemės ūkio gamybos raidą, bet tvirtai garantavo pastovias valdžios išdui pajamas. Didžioji nelaimė yra ta, kad toji sistema stabdo gamybos augimą, ir stambiam gyventojų prieaugliui pradeda trūkti maisto produktų. Rimtieji pasaulio ekspertai, gerai pažįstą sovietinį žemės ūkį, sako, jei būtų pakeista kolektyvinė sistema, tai jos ūkis galėtų duoti visai gerus rezultatus. Bet dabartinis režimas to žygio nesirys daryti, geriau gyvens prieštaravimų ir nelogiškų sprendimų klystkeliuose.

Ir štai, nespėjo prabėgti nepilni metai nuo to neapgalvoto N. Chruščiovo suniekinimo Lietuvos žemės ūkio specialistų, kaip vėl Vakarus pasiekė nauja žinia: N. Chruščiovas paskatino Lietuvos ir viso Pabaltijo žemės

ūkį pasukti gyvulininkystės linkme. Vadinasi, Kremliaus vyriausias bosas grįžta prie tos jau seniai išspręstos problemos, kurios detales prieš keletą mėnesių išdėstė Lietuvos agronomai.

O iš tikrųjų, kad Lietuvos klimatas ir žemė yra tinkamesnė ir produktčiau galima verstis gyvulių ūkiu, t. y. gaminti pieną, sviestą ir mėsą, tai tą klausimą išsprendė Lietuvos žemės specialistai jau prieš pirmą pasaulinį karą. Tik karo sąlygas ir po jo sunkūs padariniai neleido Lietuvos žemės ūkio pakreipti gyvulininkystės linkme. Tai buvo ne N. Chruščiovo ir jo berno A. Sniečkaus išradimas, bet Nepriklausomos Lietuvos žemės ūkio ministerio J. P. Aleksos ir jo padėjėjų (1927-29) žemės ūkio politinė išdava. Prof. J. P. Aleksa už

išmintingą gyvulininkystės kryptimi vedamą žemės ūkio politiką Lietuvos ūkininkų dar ir šiandieną vertinamas ir gerbiamas. Tačiau Kremliaus dieji valdovai Lietuvos žemės ūkiui tą nusipelnusį žmogų ištrėmė į Sibirą ir ten badu numarino. Bet po kai kurio laiko prisiminė jo ž. ū. politikos praktiką ir nusprendė prie jos grįžti. Prof. J. Pr. Aleksa savo ūkinę gyvulininkystės praktiką vykdė nedideliuose nuosavuose ūkininkų valdomuose ūkiuose, o Kremluii persdavęs Ant. Sniečkus N. Chruščiovo "didžiuose dvaruose". Peržiūrėkime, kaip atrodo tą gamyba statistinių duomenų šviesoje.

Pagal Vesturk Statistiką Nr. 5, 1961 m. patiektus duomenis Lietuvos Respublikoje įvairių gyvulių buvo toks kiekis (tūkstančiais):

				P r i e a u g l i s	
Rūšys	1939 m.	1960 m.	1961 m.	Skaičiumi	Procentais
Galvijų	1.312	1.158	1.223	65	5.6
Karvių	862	710	737	27	3.8
Kiaulių	1.377	1.435	1.719	284	20.0
Avių	1.256	391	371	20	- 5.2

Iš to įvairių gyvulių skaičiaus (tūkstančiais) kolchozuose ir sovchozuose buvo šitokie kiekiai:

			P r i e a u g l i s	
Rūšys	1960 m.	1961 m.	Skaičiumi	Procentais
Galvijų	555	658	103	18.5
Karvių	280	316	36	13.5
Kiaulių	745	931	186	25.0
Avių	126	124	— 2	— 1.6

Kolūkiečių ir įvairių smulkių tarnautojų asmeniškai gyvuliai (tūkstančiais):

			P r i e a u g l i s	
Rūšys	1960 m.	1961 m.	Skaičiumi	Procentais
Galvijų	603	565	- 38	- 6.3
Karvių	430	421	— 9	— 2.0
Kiaulių	690	788	98	14.2
Avių	265	247	— 18	- 6.7

Iš čia pateiktų duomenų aiškėja:
 1) Išskiriant kiaules, visų kitų gyvulių dabartiniai skaičiai yra mažesni, lyginant juos su 1939 m. Nepriklausomos Lietuvos duomenimis. 2) Iš pateiktų skaičių aiškėja, kad kolūkiečiai ir įvairūs maži tarnautojai sugeba gyvulių daugiau išlaikyti, negu "didieji Chruščiovo dvarai". Tuo tarpu kolūkiečiai tenaudoja savo asmeniniams reikalams tik 5% visos naudojamos žemės, o likusius 95% žemės naudoja Kremliaus patikėtiniai. Tiesa, kolūkiečių išlaikomų gyvulių skaičius turi tendencijos mažėti, o kolektyvinių ir valstybinių ūkių didėti. Šio reiškinio priežastys yra šitokios: Sovietinė valdžia Lietuvoje asmeninius gyvulius prievartos būdu perkelia į kolchozus ir sovchozus. Nebeleidžia turėti prieauglio ir visi gimusieji veršiukai revizicijos būdu perkeltami kolūkio ar valstybinio ūkio administracijos žinion.

Na, o kaipgi atrodo šiuo metu Lietuvoje duoninių grūdų gamyba. 1935 - 39 metais, t. y. Nepriklausomos Lietuvos metais buvo gauta per metus 1,579,295 metrinės tonos, tuo tarpu 1954 - 59 metais, Sovietų okupacijos valdymo metu, tik po 684.500 metrinės tonos (Narodnoje choziajstvo SSSR, 1959 m., Maskva) per metus. Taigi kolchozai ir sovchozai tepagamino tik truputį daugiau negu trečdalį to, ką pagamindavo laisvieji Nepriklausomos Lietuvos ūkininkai. O 1939 metais jie sugebėjo pagaminti net 1.824.510 metrinių centnerių (be Klaipėdos ir Vilniaus kraštų naudojamos žemės). Bendrai reikia pripažinti, kad dabartiniai, kolchozų ir sovchozų derliai iš 1 ha yra beveik dvigubai mažesni, negu jie buvo Nepriklausomos Lietuvos metais.

O jei patyrinėti giliau Lietuvos pasėlių statistinius duomenis, tai gali-

ma beveik apytikriai nustatyti derliaus sumažėjimo priežastis. Oficialiais 1961 m. duomenimis, sovietinė statistika nurodo, kad buvo 2,8 mil. ha naudojamos žemės Lietuvoje. Priedant prie to skaičiaus pievas ir ganyklas iš viso 3.9 mil. ha. Tačiau jei tuos duomenis palyginti su 1939 metų toje pačioje teritorijoje (su Klaipėdos ir Vilniaus kraštais), tai gaunami šitokie duomenys: tais laikais ariamos žemės buvo 3,2 mil. ha, o su pievomis ir ganyklomis 4,5 mil. ha. Tuo būdu šiuo metu ariamos žemės plotas yra sumažėjęs apie 400 tūks. ha, o pievų ir ganyklų apie 100 tūks. ha. Iš viso naudmenų plotas dabartinėje okupuotoje Lietuvoje yra susitraukęs 500 tūks. ha (L. NA. Dirva Nr. 145, 1962 m.). Vadinasi, šitie 500,000 ha naudojamos žemės kas met paliekama dirvonuoti. Pagal L.K.P.C.K. iš 1962 m. priimtą rezoliuciją, kurioje sakoma, kad reikia siekti pagaminti iš 100 ha naudojamos žemės 55 centnerius mėsos ir 464 cent. pieno. 500.000 ha. plote būtų galima pagaminti:

<u>55. 500.000</u>	=275.000 cent, mėsos
100	
<u>464. 500.000</u>	= 2.320.000 cent.
100	

pieno. Tuo būdu nevykusi dabartinė Lietuvos žemės ūkio administracinė sistema padaro 275.000 cent. mėsos ir 2.320.000 centnerių pieno gamybos nuostolį.

Nepriklausomos Lietuvos laikais buvo išleistas netvarkingiems ūkių savininkams priežiūros įstatymas. Pagal jį atitinkamų įstaigų pareigūnai galėjo ūkio savininką bausti ir esant reikalui nuo ūkio valdymo nušalinti. Taikant šio įstatymo mintį dėl dabartinio naudmenų ploto 500.000 ha pavertimo į dirvonuojančią žemę, kaltinamasis būtų Lietuvos Komunis-

tų Partijos Centro Komitetas. Betgi Lietuvos žemės ir jos turtą savasties vyriausias šeimininkas yra Kremliaus didysis bosas N. Chruščiovas. Jis už visas nevykusias žemės ūkio pasėkas yra atsakingas, jis yra vyriausias sprendėjas ir bausmės vykdytojas. Bet anot lietuviškos patarlės: varnas varnui akies nekerta. Taip, Kremliaus raudonieji kovarniai ir jų vaikaičiai Lietuvoje yra plėšrūs, klastingi ir revoliucinių geidalių pilni. Jie mokėjo Lietuvos ramius gyventojus apiplėšti, jų turtą nusavinti, bet nesugebėjo ir nesugeba nusavintų vertybių protingai ir tvarkingai išnaudoti.

Prof. J. Pr. Aleksa, tas didysis Lietuvos žemės ūkio kūrėjas ir Sibiro kankinys, kartą yra pasakęs: — rusų tauta savo būde turi charakteringą bruožą — mėgsta svetimą turtą, svetimas žemes užgrobti, bet viską palieka didelėje netvarkoje ir siaubingame chaose.

AR REALUS N. CHRUSČIOVO POSAKIS, KAD “KOMUNIZMAS PALAIDOS KAPITALIZMA”

Savo viešose kalbose N. Chruščiovas mėgsta kartoti tą posakį, dažnai pareiškia, kad ateitis priklauso komunizmui, nes komunizmas yra pažangesnis už kapitalizmą ir sugeba geriau išnaudoti žmonių produktyvias jėgas. Kiek yra realūs ir turį apčiuopiamų duomenių šie N. Chruščiovo teikimai, pažiūrėkime į kai kuriuos statistinius duomenis pramonėje ir žemės ūkyje.

Štai iš Jungtinių Tautų statistikos biuletenių turime tokius pramonės gamybos duomenis.¹

¹ Varpas Nr. 5, 1963 m. Dr. J. Pajaujis “Globalinės rugtynės su komunizmu”, 22 psl.

Medžiagos ar gaminio pavadinimas	Vienetų skaičius	Komunistų blokas su Kinija	Vakarai, JAV, Kanada, V. Europa
Plienas	mil. tonų	110	203
Aluminiujus	tūks. tonų	1.065	3.252
Elektros jėga	bil. kv. vol.	512	1.574
Keleiv. automobiliai	tūks.	291	10.511
Prekyb. automobiliai	tūks.	494	2,401
Exportas	bil. dol.	16,1	81.4
Importas	bil. dol.	16,3	80.9

Iš šių statistinių duomenų aiškėja, kad laisvasis pasaulis plieno ir aluminijaus pagamina nuo 2 iki 3 kartų daugiau, negu komunistinis blokas. Prekybos automobilių beveik penkių kartus daugiau, o lengvųjų automobilių net 36 kartus daugiau. O Exportas ir Importas yra 1 prieš

5 laisvųjų kraštų naudai. Pagal buv. C.I.A. viršininko Allen Dulles parodymus Kongreso komitetui aiškėja, kad Sovietų Sąjungos tautos ūkio pajamos sudaro tik apie 45 % JAV tautos ūkio pajamų. Ir, pagaliau, viso vakarų bloko tautos ūkio pajamos yra daugiau, kaip 2 kartu di-

desnės už viso komunistinio bloko ūkio pajamas.²

O jei palyginti žemės ūkio gamybos išlaidų produktų santykį, tai čia esami faktai irgi kalba JAV naudai. Sovietų žemės ūkyje dirba 45 mil. žmonių, t. y. beveik 50 % visos darbo jėgos, o JAV tik 10 % ir tas 10% fermerių ir laukų darbininkų pagamina visu trečdaliu daugiau, kaip "plačiojoje tėvynėje" Sovietijoje. Vienas Amerikos lauko darbininkas pagamina maistą 26 žmonėms, o Sovietų pavergtas kolūkietis tik 4 žmonėms. Vienas amerikietis sugeba pamelžti 50 karvių kiekvieną dieną, o sovietų melžėja vidutniškai tik 5. Vienas amerikietis fermeris nušeria per metus 1000 kiaulių, arba 160.000 viščiukų, arba 10.000 dedančių vištų sugeba nuo ryto iki vakaro prižiūrėti ir jas pašerti. Tuo tarpu Sovietijoje tokį darbą atlikti turi būti suorganizuotas didelis žmonių štabas, vedama atkakli propaganda ir be jokio pagrindo tuo didžiuojamasi prieš savo visuomenę ir pasaulį.

Iš čia patiektų duomenų aiškėja, kad Sovietų Sąjungos kolektyvinio ūkio gamybos organizacija yra labai toli atsilikusi nuo JAV žemės ūkio technikos ir organizacijos. Sovietinis žemės ūkio planavimas suryja didelės gamybos išlaidas ir tuo būdu padaro patį produktą labai brangų. Todėl yra visai suprantama, dėl ko atsakingi partijos žmonės dejuoja, kad gamybinio žemės ūkio vieneto išlaidos yra labai didelės. O kad tų išlaidų netektų dengti kompartijai ir valdžiai, jas perkelia kolektyvinio ūkio sąskaiton. Vaizdžiai tariant, jas dengia kolūkietis, negaudamas už sa-

vo darbą pilno atlyginimo, nes žemės ūkio produktus supirkinėja valdžia pagal nustatytas kainas.

Šių žemės ūkio produktų gamybos nuostolių turbūt nežino nei tos gamybos planuotojai, nei kolektyvinės žemės ūkio sistemos kūrėjai. Ir gal būt kada nors pats N. Chruščiovas atskleis tuos milžiniškus žemės ūkio gamybos nuostolius savo visuomenei. Ir jei tai atsitiktų, tai N. Chruščiovo vardas pasaulio žemės ūkio istorijoje užimtų pirmąją vietą, o kolektyvinei žemės ūkio sistemai būtų galas. O šiuo metu N. Chruščiovo šūkis, kad "komunizmas palaidos kapitalizmą" neturi jokio pagrindo ir logikos.

Be čia suminėtų medžiaginių išteklių laisvojo pasaulio naudai prieš Sovietų Sąjungą, reikia priminti, kad visas laisvasis pasaulis dar turi didelį laisvojo žmogaus dvasinės energijos arsenalą, prieš kurį sovietų Kremliaus propaganda gali pastatyti tik klastą ir melą. Laisvoji žmogaus dvasios energija vaidina didelį vaidmenį laisvojo ūkio gamybos procese ir įvairių mokslinių išradimų pažangos ugdyme. Šie dalykai yra lemiantieji faktoriai, kurie N. Chruščiovo posakį "komunizmas palaidos kapitalizmą" paverčia grynu propagandos burbulu.

BAIGIAMASIS ŽODIS

Pasaulio statistikos duomenys rodo, kad socialistinėse valstybėse gyvena 1 bilijonas ir 72 milijonai žmonių. Tai yra daugiau negu trečdalis viso pasaulio gyventojų. 640 milijonų gyvena aukšto išsivystymo šalyse, arba 21% visų gyventojų. 1 bilijonas ir 235 milijonai gyvena silpnai išsivysčiusiuose kraštuose, arba 40% visų gyventojų. 70 milijonų dar

² Comparison of the United States and Soviet Economies. Hearing before Joint Economic Committee of the Congress, November 1959, 3 psl.

laukia pašalinimo kolonialinės tvarkos varžtų.

Sovietų S-ga sukūrė būdingą kolonijalinės politikos sistemą vidurio Europos valstybėse. Šioje Europos vietoje randasi apie 125 milijonai gyventojų, kurie turi nešti Maskvos ekonominę vergiją ir kęsti sąžinės laisvės išprievartavimą. Ir tai vyksta XX amžiuje, kada visas pasaulis beveik baigia atsipalaiduoti iš kolonijaliųjų svetimųjų išnaudojimo. Tai yra šių dienų tikrovės sunkus palikimas. Jis slepia laisvos žmonijos sąžinę ir kelia didelį rūpestį atsakingų žmonių galvoje.

Kadangi pasaulio žmonijos sąžinės laisvė yra perplėsta dviejų priešingų ideologijų ir skirtingų moralinių ir socialinių įsitikinimų, reikia pripažinti, kad ateities žmonijos turtų pasidalinimo klausimas yra toji didžioji problema, kurioje susitinka skirtingo mąstymo sąžinė ir protas.

Mokslas jau žino, kad viskas mūsų pasaulyje yra ta pati medžiaga, tik skirtingose formose ir sąstato. Todėl ateities maisto gamyboje bus surasti cheminiai procesai, kurie padės spręsti maisto problemą žymiai greičiau, negu tai leidžia natūralūs gamtos dėsniai. Žmogaus intelektualinis genijus išdidžiai įsiveržė į kosminių jėgų pasaulį ir jo paslaptis. Tačiau medžiagoje glūdinčiųjų jėgų apvaldymas dar neduoda žmogui ramybės ir rimtų sąlygų suvaldyti griaunamuosius pradus pačiame žmoguje. Sprendžiant pasaulio turtų pasidalinimo problemą, reikia pripažinti, kad žmogaus etinės ir moralinės vertybės yra labai toli atsilikusios nuo jo intelektualinio genijaus laimėjimų. Todėl pasaulio turtų pasidalinimo problema lieka didžiuoju žmonijos rūpesčiu šalia pasaulio taikos ir ramybės.

OKUP. BALTIJOS VALSTYBIŲ 1962 GAMYBOS PALYGINIMAS

G a m i n i a i	Lietuva	Latvija	Estija
Plieno tonų	————	122,000	— — — —
Elektros energijos kwh (milijonais)	1,400	1,600	4,200
Mineralinių trąšų tonų	————	323,000	539,000
Elektros variklių iki 100 kw	1,449,100	— ~ —	————
Elektros suvirinimo transformatorių	17,800	————	50,000
Prietaisų, automatizavimo priemonių (vertė milijonais rublių)	42	————	23,6
Elektros skaitiklių	3,508,200	————	————
Elektros lempučių (milijonais)	————	82	—
Telefono aparatų	————	720,000	————
Žemės ūkio mašinų vertė (mil. rublių)	6,5	—	1,4
Cemento tonų	728,000	528,00	483,500
Plytų (milijonais)	579,2	398	288,7

Gelžbetonio ir betono konstrukcijų			
kub. metrų	618,800	451,000	244,700
Šiferio plokščių (milijonais)	41,4	98	3,2
Fanieros kubinių metrų	29,600	125,000	26,700
Celiuliozės tonų	32,000	38,000	105,500
Popieriaus tonų	51,800	83,000	98,900
Kartono tonų	36,800	-----	8,000
Baldų vertės milijonais rublių	23,5	41	24,3
Lininių audinių kv. metrų (milijonais)	12,5	8,8	6,7
Medvilninių audinių kv. metrų (milijonais)	17,1	42	111,4
Vilninių audinių kv. metrų (milijonais)	10,6	12,3	4,9
Šilkinių audinių kv. metrų (milijonais)	16,7	10,3	2,9
Baltinių trikotažo vienetų (milijonais)	18,1	16,0	6,4
Viršutinio trikotažo vienetų (milijonais)	5,8	4,3	1,5
Kojinių porų (milijonais)	37,1	26,1	8,1
Odinės avalynės porų (milijonais)	8,3	8,6	4,9
Radio imtuvų	44,100	712,000	-----
Skalbimo mašinų	-----	259,000	-----
Dulkių siurblių	109,000	—	—
Mėsos tonų	148,900	104,800	71,400
Sugauta žuvies tonų	147,200	172,000	108,600
Pagaminta sviesto tonų	25,200	23,100	15,400
Nenugriebto pieno tonų	132,900	234,000	156,000
Smulkaus cukraus tonų	142,600	177,000	-----
Konditerijos gaminių tonų	28,500	30,000	21,100
Konservų dėžučių (milijonais)	87,7	255,0	80,6
Alaus litrų (milijonais)	65,0	53,0	34,0
Papirosų-cigarečių (milijonais) 8	,583,0	4,400,0	-----
Muilo tonų	16,700	18,000	-----

(Tiesa, 1963.1.22; Liaudies Ūkis, 1963 Nr. 2 p. 58)

1860 m. Jungtinėse Amerikos Valstybėse buvo 31.4 mil. gyventojų. Septyni milijonai fermerių atstovavo 21% gyventojų. Nuo to laiko Amerika padarė tokią pažangą, kad 1960 m. ūkiuose dirbo tik 5.7 mil. gyventojų, tai yra tik 3% visų JAV gyventojų.

KNYGOS APIE LIETUVĄ

IŠLEISTOS OKUPUOTOJ LIETUVOJ IR VAKARUOSE

Narodnoe choziazstvo Litovskoj SSR v 1960 godu. Kratki statističeskij sbornik. Vilnius 1962. Tiražas 1000.

Kišeninio formato 192 psl. knygutė rusų kalba, nors spausdinta Vaizdo spaustuvėj Vilniuje, pilna skaičių apie dabartinės Lietuvos geografinę padėtį, administracinę — teritorinę pasiskirstymą ir gyventojus, pramonę, žemės ūkį, transportą ir ryšius, statybą, prekybą, darbininkus ir specialistus, kultūrą ir sveikatingumą — viso 10 skyrelių, be to, smulkiais spaudmenimis.

Parengė Centrinė statistikos valdyba prie LTSR min. t-bos, vadovaujant rusui viršininkui B. M. Dubasovui. Gyventojų duomenys paremti visuotiniu surašymu, pravesu 1959 sausio 15. Pagrindinių fondų duomenys nurodyti pagal 1960 sausio 1 padėtį. Geografinius duomenis parūpino LTSR Mokslų Akademija. Visa kita paremta įmonių bei organizacijų atskaitomis, o taip pat ypatingais statistiniais tyrimėjimais.

Leidinio tikslas, kaip sakoma pratarinėje, duoti pagrindines statistines žinias apie pavergtosios Lietuvos ūkio raidą 1940-1960 m. laikotarpyje.

Statistiniu požiūriu didelis trūkumas, kad rinkinyje apsiribota prieškariniais duomenimis pagal 1940 rugpiūčio 3 padėtį, kai respublikos teritorijai nepriklausė Klaipėdos

kraštas. Tuo pačiu yra klaidinantis visi lyginimai, nes pokario teritorija ir jos duomenys iš esmės yra skirtingas statistinis vienetas.

Tai tipiškas sovietinės statistikos leidinys, pagamintas tiesioginėje Maskvos pareigūnų kontrolėje, kaip tai matyti iš to, jog jo parengimui vadovavo ir ats. redaktoriaus pareigas ėjo rusas. Kiek iš viso galima pasikliauti tokiomis statistikomis, nuomonės gali labai skirtis. Kai kuriais atvejais pateikiami absoliutūs skaičiai, kitur nurodomi nušimčiai, kurie mažai ką pasako, kai nežinomas jų apskaičiavimo pagrindas. Yra duomenų, kurie abejonių nekelia. Pvz. dabartinės Lietuvos valstybinių sienų ilgis: su Gudija — 724 km, Latvija — 610 km., RSFSR (Karaliaučiaus sritis) — 303 km, Lenkija 106 km.

Rinkinys išleistas mažu tiražu. Be to, rusiškai, todėl tos kalbos nemokantiems neprieinamas.

K. Meškauskas, T. Lietuvos industrializavimas. Vilnius 1960. Išleido LTSR Mokslų Akademijos Ekonomikos institutas. 262 psl. Tiražas 5000.

Autorius — vienas labiausiai pastaruoju metu prasikišusių sov. ekonomistų Lietuvoje ir savo veiklą skyrė inkorporacijos 20-mečiui paminėti. Todėl jam labiausiai rūpėjo parodyti, "ką pasiekė lietuvių tauta tarybinės santvarkos metais",

visus tuos pasiekimus pristatant kaip "lenininės nacionalinės politikos triumfą" (254 psl.). Taigi, pirmoj eilėj propagandos veikalas, nors parašytas populiariu moksliniu stilium, aprūpintas gausiomis lentelėmis, diagramomis, žemėlapiais, literatūros ir šaltinių sąrašais. Krinta į akis, "klasikų" tarpe suminėti ir Stalino raštai, nors šiaip išnašose tectiuojamas Leninai.

Darbai tenka skirti dėmesį pirmiausia dėl to, jog tai pirmas plastesnis mėginimas nušviesti Lietuvos pramonėjimo raidą pagal "marksistinę - leninię industrializacijos teoriją" (25 psl.).

Kone pusė knygos (I-III skyreliai) skirta istorinei apybraižai, kurioje apžvelgiamas pramonės išsivystymo lygis liet. gub-jose carinės Rusijos laikais iki I pas. karo, Neprikl. Lietuvos ir pirmojo bolševikmečio dienomis. Čia tai atiduota su kaupu pagarba "vyresniajam broliui". Kaip tik todėl autorius atranda, jog "Lietuvos buvimą Rusijos imperijos sudėtyje (nuo 1795 m.) ekonominio vystymosi požiūriu reikia vertinti teigiamai" (46 psl.); "Lietuvos prijungimas prie Rusijos, nepaisant visos eilės neigiamų veiksnių, turėjo pažangią reikšmę" (51 psl.). Iškraipyta nušviesta Neprikl. Lietuvos raida, kad juo didesni pasirodytų "socialistiniai laimėjimai".

Dabarčiai knygoje paskirta ne daug vietos, būtent, poskyris "Pramonės vystymo pagr. kryptys pokariniu laikotarpiu" (125-143 psl.). Tačiau ir čia daugiausia operuojama mažai ką pasakančiais nuošimčiais.

Likusioji K. Meškausko knygos dalis (143-254 psl.) skirta ateities, ypač septynmečio 1959-1965 m., planams. Tiesa, to septynmečio terminas nebe už kalnų. Bus proga palyginti, kas

iš tų planų išėjo. Knyga patarnauja kai kuriems dabar vykdomiems projektams suprasti.

Lietuvos TSR pramonės specializavimas ir kooperavimas. LTSR Mokslų Akademijos Ekonomikos instituto darbų X tomas. Vilnius 1961. 163 psl. Tiražas 500.

Kone pusę knygos (7-81 psl.) užimanti E. Berkmano studija apie Lietuvos pramonės šakinę struktūrą ir jos specializaciją pretenduoja į savotišką visumos vaizdą. Dėstymo planu labai primena Meškausko darbą. Studija išspausdinta rusiškai su lietuviška santrauka. Suglaustai apžvelgta pramonės raida iki I pas. karo. Padėtis nedailinta, pripažįstant, kad carinės Rusijos sudėtyje Lietuva buvo silpnai išvystyta pramonės atžvilgiu. Krinta į akis, jog autorius nenuvertino taip labai Neprikl. Lietuvos pažangos, kaip Meškauskas. Girdi, kaip kurioms pramonės šakoms augti buvo sudarytos palankios sąlygos (14 psl.). Kitos tautybės autoriui matomai mažiau nepatogumų objektyviau įvertinti lietuvių praeities palikimą...

Didesnė studijos dalis skirta įvyksiems pasikeitimams analizuoti. Nušviestos 5 specializuotų pramonės šakų grupės: gamtinių išteklių gavyba, maisto produktų ir vartojimo prekių gamyba, mašinų bei metalo apdirbimo ir chemijos pramonė. Straipsnis pirmoj eilėj įdomus, kad atskleidžia galvojimą tų žmonių, kurie neša atsakomybę už Maskvos planų įgyvendinimą Lietuvos pramonėje.

Ten pat J. Bučas nagrinėja baldų pramonę (83-99), P. Gargasas — maisto (101-134) ir M. Kadžiulis — elektronikos ir prietaisų gamybos pramonę (135-162 psl.).

Gamybos rezervai Lietuvos TSR mašinų ir prietaisų pramonėje. Ekonominės konferencijos, įvykusios Vilniuje 1962 m. gegužės 23-24 d., medžiaga). Vilnius 1962. 136 psl. Tiražas 550.

Knygoje sudėti 15 autorių pranešimai, atsakingų pareigūnų pasisakymai ir konferencijos nutarimas. Konferencija buvo sušaukta svarstyti klausimams, kaip pakelti mašinų ir prietaisų pramonės įmonių darbo našumą ir pagerinti ekonominį darbą.

Rinkinį spaudai parengė Mokslų Akademijos Ekonomikos institutas.

Čia kiek užgriebiama dienos klausimų. Dėstomos mintys ne tik pavaizduoja sovietinių planuotojų galvoseną, bet taip pat jų nepatogią padėtį "tarp kūjo ir priekalo". Kremliaus nustatytus planus "industrializuoti", teikiant pirmumą sunkiajai pramonei, tenka žūt būt vykdyti. Tačiau, iš kitos pusės, pačiame krašte nėra reikalingų pagrindinių žaliavų, o tai visiškai absurdas — jas iš toli atsigaubti, paskui vėl gataviems gaminiams ieškoti rinkos už respublikos ribų.

Visi svarstytojai sutiko, jog Lietuvoje reikėtų vystyti tokias pramonės šakas, kurioms reikia mažiau metalo, o daugiau kvalifikuoto darbo. Tačiau elementarus ekonomistų galvojimas turi nusilenkti iš Kremliaus komanduojamoms partijos direktyvoms. Dalis tų rūpesčių atsispindi knygoje.

R. Nagduškevičius, Lietuvos TSR mašinų gamybos pramonės išvystymas (LTSR Mokslų Akademijos Darbai, Ser. A, 2 (11), 1961, 3-14 psl.).

P. Gargasas, Lietuvos TSR žuvies pramonės išvystymas (ten pat, 31-49 psl.).

Pranas Zunde, Die Landwirtschaft Sowjeditauens. Wissenschaftliche Beitrage zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas, herausgegeben vom J. G. Herder — Institut Nr. 58, Marburg/Lahn 1962, 78 lentelės, 155 psl.

Sovietiniai autoriai mieliau rašo pramonės klausimais. Tatai išplaukia iš privalomos generalinės linijos. Pramonė, ypač sunkioji yra magiškas žodis. Be to, iš čia ir propagandai patogesnių duomenų lengviau pasirinkti. Visai kitaip su žemės ūkiu, kuriam tenka Pelenės vaidmuo bendrame sovietiniame ūkio plane. Pasi-girti taip pat niekuo nėra, nes tai pati silpniausia režimo vieta. Todėl vienintelė išeitis — tylėti.

Išskyrus M. Gregorausko, tarp kitko aštriai kritikuotus, darbus šioje srityje ir pavergtoje Lietuvoje iki šiol nepasirodė joks stambesnis, išsamiau dokumentuotas, veikalas apie žemės ūkio padėtį. Be abejo, jog ir sovietiniams ekonomistams, panaudojant visus statistinius triukus, sunku paversti ž. ūkio sužlugdymą prievartinėje kolchozų sistemoje blizgančiu "socialistiniu laimėjimu".

Pr. Zundės tyrinėjimas, paskelbtas vokiečių kalba, yra žymus indėlis kaip tik šioje apleistoje srityje. Nors ir negalima vienu mostu užpildyti tokios didelės spragos, tačiau veikalas padės daug ką nušviesti. Jo reikšmę ypač padidina ir ta aplinkybė, jog parašytas užsieniečiams tyrinėtojams prieinama kalba.

Autorius yra skaitytojams pažįstamas jau savo ankstesniais darbais tiek lietuvių, tiek vokiečių spaudoje ir neabejotinai laikytinas šiuo metu vadovaujančiu dabartinės Lietuvos padėties tyrinėtoju. Yra, be abejo, ir daugiau mūsų tarpe panašių tyrinėjimų, kurie dėl įvairių sumetimų savo žiburius laiko pavožę: vieni

tą medžiagą renka svetimiesiems duondaviams, kiti — savo intelektualiniam "pasimėgavimui", dar kiti — kas žino kam.

Kas žino bent kiek tą vargą surankioti pusiau nutylėtus ir visur išmėtytus sov. statistikos duomenis, negali nesistebėti Pr. Zundės kruopštumu, kuris atsispindi nedidelėje knygutėje, pripildytoje gausybės rago žinių apie pavergtosios Lietuvos ž. ūkį. Būtų pageidautina, jog autoriaus darbas, papildytas naujesniais ir patikrintais duomenimis (tam gali pasitarnauti ir šioje apžvalgoje minėtas rusiškas statistikos rinkinys), kiek plačiau paaiškinus lentelets, galėtų pasirodyti lietuviškai. Toks veikalas tikrai pelnytų būti atžymėtas premija. Iš visuomenės pusės tai būtų teisingas darbštaus autoriaus įvertinimas ir paskata kitiems sekti jo pavyzdžiu. Tyrinėjimo vaisiais visi pasidžiaugtumėm.

Reikėtų tik pasisakyti prieš knygos antraštėje panaudotą "Sowjet-litauen" terminą. Lietuvos vardas netinka naudoti sudurtinio hibrido dalimi. Be to, sovietinamoji Lietuva toli gražu ne sovietinė. Kiekvienu atveju, terminas, nors kai kurių vokiečių sluoksnių įpilietintas, neleistinai sutapatina pavergtąjį kraštą su okupaciniu sovietų režimu.

Julius Vidzgiris

* * *

PAVERGTŲJŲ BALSAS IR ATGARSIAI

Dešimtoji Pavergtųjų Europos
Tautų seimo sesija

Rugsėjo 17, kai į Jungtinės Tautos susirinkusią 111 valstybių pradėjo 18-ją pilnaties sesiją, Pavergtųjų Europos Tautų seimas, antroj gatvės pusėj priešais Jungtinių Tautų rūmus

iškėlęs savo 9 narių — valstybių vėliavas iki pusės stiebo priėmė deklaraciją, kurioje sakoma:

"Po II Pasaulinio karo Albanijai, Bulgarijai, Čekoslovakijai, Estijai, Latvijai, Lietuvai, Lenkijai, Rumunijai ir Vengrijai yra brutaliai atimtos teisės savo pačių likimui spręsti. Sovietų Sąjunga sutrypė JT Chartą, kurį nustatė "plėsti draugiškus valstybių santykius, paremtus pagarba teisių lygybės principui ir tautų apsisprendimui. Estijai, Latvijai ir Lietuvai yra brutaliai atimtas valstybinis suverenumas, valstybinė laisvė ir nepriklausomybė. Sovietų Sąjunga jas užpuolė, okupavo ir po to jų teritorijas inkorporavo prieš jų tautos valią, taigi pažeisdama savo tarptautinius įsipareigojimus ir pagrindinius tarptautinės teisės principus. Sovietų Sąjunga yra ciniškai užurpavusi teisę reprezentuoti šias valstybes Jungtinėse Tautose. Pavergtųjų seimas pabrėžtinai pareiškia, kad Sov. Sąjunga neturi jokio įgaliojimo Estijai, Latvijai ir Lietuvai atstovauti Jungtinėse Tautose, ir ta pačia proga reiškia savo pasitenkinimą, kad daugelis laisvų valstybių, tarp jų ir JAV vyriausybė, nesuteikia šiam neteisėtam Sov. Sąjungos veiksmui savo pripažinimo.

Pavergtųjų seimas todėl apeliuoja į Jungtinių Tautų narius — laisvąsias valstybes — atmesti sovietų kontroliuojamą Albanijos, Bulgarijos, Čekoslovakijos, Lenkijos, Rumunijos ir Vengrijos delegacijų kredencialus Jungtinių Tautų 18-jai sesijai... Pavergtųjų seimas taip pat apeliuoja į Jungtinių Tautų daugumą sudarančias laisvąsias valstybes paneigti Sovietų Sąjungos delegacijai teisę kalbėti Estijos, Latvijos ir Lietuvos vardu."

Seimas telegrama kreipėsi į Amerikos prezidentą Kennedy, kad jis

M E N A S

K O M U N I S T I N Ė J

V E R G I J O J

Pasmerkti tie, kurie norėjo tos vergijos išvengti

PETRAS JANULIS

Jau daug kartų mūsų spaudoje buvo akcentuota, kad komunizmas nepripažįsta jokios kūrybinės laisvės, gi be jos nėra ir negali būti jokios meninės pažangos. Ne vieną kartą buvo manyta, kad Chruščiovas atleis menininkams varžtus, tačiau jis juos suveržė nė kiek neprasčiau negu buvo prie Stalino. New York Times knygų priedas

savo kalboj Jungtinėm Tautom iškeltų sovietų pavergtųjų Europos tautų apsisprendimo klausimą. Prezidentas atsargiais žodžiais tautų apsisprendimo teisę palietė, paminėjo religijos ir dvasiškių persekiojimus, bet vardais sovietų pavergtųjų kraštų nepaminėjo.

Seimas kita telegrama pasveikino Jungtinių Tautų pilnaties pirmininką venecuelietį Carlos Sosa - Rodriguez ir priėmė atsišaukimą į Jungtinių Tautų narius — laisvąsias valstybes dėl apsisprendimo teisės sovietų pavergtai Europai.

Didžioji spauda pavergtųjų kraštų šauksmą nutylėjo.

paskelbė, kad du rašytojai buvo ištremti į Sibirą už nukrypimą nuo partijos linijos, o buvo manoma, kad prie Chruščiovo rašytojai galės išvengti kalėjimų ir nebus tokių represijų, kaip prie Stalino. New York Times Book Review š. m. liepos 21 d. cituoja Sov. Sąjungos laikraštį Izvestijas: "Kai kurie (jauni rašytojai) nesupranta, jog mes gyvename negailestingos ir aštrios kovos tarp ideologijų periodą. Esą, dėl šių sąlygų negalima pateisinti poeto Jevtušenkos, kuris išspausdino savo autobiografiją Prancūzijos savaitraštyje L'Express. Lygiai taip pat negalima suprasti V. Aksenovo ir A. Voznesensko, kurie užsienyje prikalbėjo nesąmonių, neįvertindami dabar gyvenamo momento. Yra labai gerai, kad šie draugai pripažino savo klaidas ir pilnai nutarė save pašvęsti sunkiam kuriamam darbui. V. Aksenov išvyko į Sibirą, prie konstrukcijos projekto, o A. Voznesensky esminę dalį laiko leidžia įmonėj Vladimiro provincijoj."

Tokias žinias skelbia New York

Times, pasiremdamas pačių sovietų informacija. Už tai, kad užsienyje išspausdino savo knygą, Chruščiovas įsakė uždaryti į bepročių namus rašytoją Valerij Jakoblevič — Tarsą. Kaip žinoma, Jevtušenkos biografija išėjo atskira knyga angliškai, bet neatrodo, kad už ją be papeikimo būtų nubaustas, nes jis labai naudingas Chruščiovui, ypač kiek tai liečia Stalino niekinimą.

DIKTATORIUS APIE IŠMATAS

Nė kiek ne geriau, gal dar blogiau Sovietijoje yra su dailininkais. Laisvėj esančių dailininkų nuomone, pavergtoj Lietuvoj menas yra atsilikęs mažiausia penkiasdešimt metų. Be jokio laisvo kūrybinio apsirėikimo dailininkas turi vazduoti šviesiom ir realiom spalvom vadinamą tarybinį rojų. Kiekvienas dailininkas, kuris pabandė į viską pažiūrėti kaip menininkas per savo dvasinę prizmę, turėjo susidurti su kieta komunistinio režimo ranka, naikinančia bet kokias menines pastangas. Ryškiausiai tai liudija Chruščiovo žodžiai, pasakyti pernai Maskvoje suruoštos abstrakcinio meno parodos metu. Paroda, Chruščiovui ją aplankius, tuojau buvo uždaryta. Drauge su Chruščiovu, jam apžiūrint parodą, ėjo ir žurnalistai, kurie Chruščiovo pastabas apie modernųjį meną girdėjo. Anglijos žurnalo *Encounter* korespondentas viską užrašė ir išspausdino žurnale. Tai perspausdino Amerikos literatūros žurnalas "Critic".

Chruščiovas, atėjęs į parodą, pirmiausia sustojo prie dailininko Falk paveikslo. Chruščiovas, peržvelgęs šį dailininko kūrinį, ištare: "Aš noriu pasakyti, kad tai yra mėšlas. Yra sunku suprasti, ką tai turėtų šis sti-

lius reprezentuoti. Galimas daiktas, man sakys, kad aš šiame taške nepasiekiu, kad aš negaliu suprasti šio meno. Tai yra paprasti argumentai mūsų kultūros oponentų. Dmitryj Stepanovič Polyansky pasakojo man, kad prieš pora dienų jo dukrai vestuvių proga buvo dovanotas paveikslas, turįs reikšti citriną. Tai pavaizduota kelios geltonos linijos, kurios atrodo, atleiskite man, kai koks vaikas atlieka savo reikalą į paklodę, kada jo motina yra išvykus ir viską išteploja savo ranka aplink. Žmonės sako man, kad esu atsilikęs ir nesu-prantu, kad mūsų laikų menininkai bus įvertinti po šimto metų. Aš nežinau, kas bus po šimto metų, — pastebėjo diktatorius, bet mes neišleisime nė vienos kapeikos šitokiom dailininkų teplionėm. Tol, kol aš esu vyriausias prezidentimo pirmininkas, mes remsime nuoširdų meną. Mes neišleisime nė vienos kapeikos paveikslam, piešties asilo uodega. Istorija gali būti mūsų teisėja."

Toliau diktatorius kalbėjo apie savo susitikimą su Anglijos Edenu, kuris taip pat nesupratęs vieno modernaus dailininko ir iš viso abu nesupratę Picasso. Taip pradėjo Chruščiovas savo kritiką, be jokio meno supratimo, pasiruošimo bei meninio išsiauoklėjimo, teturėdamas tik jėgą.

GALIT VYKTI Į UŽSIENĮ

Toliau diktatorius sustojo ilgėliau ties Andronovo paveikslu Sielininkas ir Nikonovo paveikslu Geologistas. Apie tai Chruščiovas išrėžė: "Jūs galite piešti ir parduoti, ką jūs norite, bet mums to nereikia. Argi mes turime šiuos plėmus priimti į komunizmą? Jeigu asmuo, valdąs valdiškus fondus, užmokėtų už tuos paveikslus, asmeniui, kuris tai patvirtin-

no, būtų atskaityta iš algos. Išrašykite liudijimą, kad šis paveikslas nėra priimtinas vyriausybei.”...

“Bet kas 5sakė. Kodėl? Kad šis paveikslas būtų iškabintas parodoj”, — sušuko Chruščiovas, ir po to paveikslą taip įvertino: “Tai vienas asilas joja ant kito”.

Po to Chruščiovas, apžvelgęs salę, kur kabėjo formalistų paveikslai, pradėjo: “Kas tai pagaliau yra? Jūs manote, kad seni žmonės jūsų nesupranta. O mes galvojame, kad mes be reikalo mėtome jums pinigus. Jūs esate iškrypėliai ar normalūs žmonės? Aš būsiu tiksliai jums tiesiakalbis — mes nenorime nė kapeikos išišleisti jūsų menui. Duokite man tik sąrašą tų, kurie norite išvykti į užsienį, taip kaip jie šaukia į “laisvąjį pasaulį” ir mes jums duosime pasus, rytoj ir jūs galite išvykti. Jūsų darbas yra nulis. Kas čia kaba yra aiškiai antisovietiška. Tai yra amoralu”...

Toliau diktatorius, vis eidamas piktyrą, sušuko: “Kas piešė šį paveikslą, aš noriu su juo pasikalbėti? Ko vertas paveikslas kaip šis. Uždengti šlapumui.”

Išsigandęs dailininkas Želtovskis žengė į priekį. Ir jam tarė Chruščiovas: “Tu gražiai atrodas vaikas, kaip tu gali taip piešti? Mes privalome numauti tau kelnės ir pasodinti ant krūmo dilgėlių, kol nesuprasi savo klaidų. Tu privalai gėdytis: Ar tu esi iškrypėlis ar normalus vyras? Tu nori vykti į užsienį? Važiuk tada, mes tave nepamokamai nugabensim ligi sienos: Gyvenk ten “laisvam pasauly”. Mokykis kapitalizmo mokyklose ir ten sužinosi, kas yra kas. Bet mes neišleisime nė kapeikos ant to šuns mėšlo: Mes turime teisę pasiųsti tave kirsti medžių tol, kol tu išmokė-

si valstybei pinigų, kuriuos ji tau išleido. Žmonės ir valstybė turėjo daug rūpesčių su tavimi, o tu jai atsiliegi šunmėšliu. Sako, kad tu mėgsti kompaniją su užsieniečiais? Dauguma jų yra mūsų priešai, nežmiršk”.

TU ESI PARAZITAS

Toliau Chruščiovas sustojo ties dailininko Gribkovo paveikslu: “Kas tai yra? Tfiu. Kiek valstybė tau išleido, kad tu jai taip atmoki? Mano nuomonė, kad jūs visi galite eiti pragaran užsienin. Tai yra menas asilams.”

Chruščiovas tada kreipėsi į partijos sekretorių Iljičiovą: “Drauge Iljičiovi, aš vis daugiau nustebintas šia darbų sekcija. Ką apie tai sako kultūros ministerija? Jūs tai priimate? Jūs bijote pakritikuoti?”

Ką atsakė sutororizuotas Iljičiovas, korespondentas nerašo, bet tuometu išėjo į priekį formalistų ideologas Beljutin.

“Kas tu esi, kas tavo tėvai?” Ir kai Beljutinas atsakė, Chruščiovas tęsė: “Tu nori vykti į užsienį? Kas tave remia? “Aš esu mokytojas”, atsakė Beljutinas.

“Kaip gali tokie žmonės mokyti? Žmonės, kaip tu, turi būti išvalyti iš mokytojų profesijos. Jiems negali būti leista dėstyti universitetuose. Važiuk užsienin, jei nori, bet jei tu nenori, mes išsiųsim tave vistiek. Aš negaliu iš viso apie tai kalbėti nepykdamas. Aš esu patriotas”.

Po to Chruščiovas sustojo ties dail. Šorts paveikslu: “Kodėl tu nesiėgėi šito mėšlo? Kas yra tavo tėvai?” Dailininkas pasisakė, kas yra tėvai, pastebėdamas, kad jo motina yra mirus. Tai užgirdęs Chruščiovas pasakė: “Be abejo, gaila, kad tavo mo-

tina mirė, bet, gal būt, ji laiminga, negalėdama matyti, kaip jos sūnus leidžia laiką. Kokiam ponui, pagaliau, tarnauji? Mūsų kelias yra skirtingas. Jūs turite išvykti lauk, arba piešti kitaip: Toks, koks esi, nėra tau vietos mūsų žemėj”:

Po to diktatorius, pakalbėjęs apie olandų meną, sustojo ties dailininko Žutovskio autoportretu. Čia Chruščiovas pastebėjo:

”Išviršiniai nėra panašumo. Paveikslas yra nenatūralus. Bet, žinoma, yra dvasinio panašumo paveikslas jo originalumu. Tu vagi iš visuomenės. Tu esi parazitas.”

Chruščiovas atrodė šlykščiai įtūžęs. Visi virpėjo prieš diktatorių, kurio vienas žodis galėjo nulemti vieno ar kito dailininko gyvenimą, tačiau šio milijonus ukrainiečių išskerdusio ”meno kritiko” neišsigando dailininkas Žutovskis ir, išėjęs į priekį, pasakė:

”Bet tai yra eksperimentai. Tai padeda meno išsivystymui”.

Diktatorius įsiuto: ”Šalin tie eksperimentai. Aš suteikiu sau teisę pa-

vadinti tave iškrypėliu ir už tai tau paskirti 10 m. kalėjimo. Tu esi išėjęs iš galvos ir dabar nori nukreipti mus iš tikro kelio.”

”Ponai, aš skelbiu jums karą”, buvo paskutiniai Chruščiovo žodžiai, ir paroda tuoj pat buvo uždaryta. Diktatorius, nieko nesuprasdamas apie meną ir turėdamas jėgą, viską per pusvalandį išplūdo paskutiniais žodžiais pagrasydamas Sibiru.

Tokiose tad sąlygose tenka kurti visiems menininkams anapus geležinės uždangos. Tačiau nepaisant to, daugelis stengiasi sekti Vakarų pasaulio meno laimėjmus. Tai žinodamas Chruščiovas ir nuolat minėjo Vakarų pasaulį, grasindamas jį arba į Sibirą išsiųsti žmones. Žinoma, į Vakarus jis nesiųs, bet į Sibirą yra pasiuntęs. Tokiose sąlygose tenka kurti ir lietuviams pavergtoje Lietuvoje. Ir šis dvasinis teroras laisvojo pasaulio lietuvių menininkus įpareigoja kurti, lygiai kaip įpareigoja kūrybą remti visus lietuvius, besirūpinančius mūsų kultūriniu kraičiu.

Kiek yra Sov. S-je ir visame pasaulyje komun

Rugpjūčio mėn. ”Komunistas” (nr. 8) pateikia statistinių duomenų apie kompartiją Sov. S-goj ir visame pasaulyje. Iš jų matyti, kad 1917 m. kompartija Rusijoje išėjo iš pogrindžio. Jos eilėse tebuvo 80.000 narių. 1921 m. jau priskaičiuota Rusijoje 732.000 komunistų, 1939 m. Sov. S-goje — 2.477.000 ir 1961 m. — 8.872.516 partijos narių ir 843.489 kandidatai; šių metų pradžioje buvę Sov. Sąjungoje daugiau kaip 10 milijonų komunistų. Komjaunime tuo pat metu priskaičiuota 21 milijonas narių. Atskirose Sov. S-gos respublikose 1961 m. buvo komunistų: Ukrainoje 1.447.000, Kazachstane

366.000, Gudijoje 243.000, Uzbekistane 239.000, Gruzijoje 222.000, Azerbeidžane 160.000, Armėnijoje 88 000, Latvijoje 76.000, Lietuvoje 65.000, Estijoje 41.000, Kirgizijoje 68.000, Moldavijoje 63.000, Tadžikistane 55.000, Turkmenistane 49.000. Būdinga, kad nėra pateikta duomenų apie Rusijos respublikos kompartijos dydį. Aišku, tai galima nustatyti, žinant visos S-gos partiečių skaičių; jis būtų 5.690.516. Į akis krinta faktas, kad 1961 m. mažesnė gyventojų skaičiumi Latvija turėjo kompartiečių visu 11.000 daugiau nei Lietuva. Iš kitų šaltinių žinoma, kad 1962 m. Lietuvos kompartijoje buvo 70,068 nariai ir kandidatai.

GIMTOSIOS KALBOS VAIDMUO IR VERTE TAUTYBEI IŠLAIKYTI

R. SPALIS

Nagrinėjant tokį ar panašų klausimą gal per drąsu operuoti bekompromisiniais teigimais, ieškoti abso-
liučios tiesos, ir, jei vienas kitas tei-
gimas remsis patirtimi, tai intuityvi-
nis žvilgsnis turėtų būti pagrindas,
duodęs daugiau dirvos diskusijoms,
kas ir yra šio straipsnio tikslas.

Pirma, kol paliesiu pačią temą, te-
gu man būna leista trumpai priminti
patį tautos kelią. Daug yra visokių
veiksnių, kurie padėjo formuoti tau-
tas. Kai kurie mokslininkai nurodė,
kad kova dėl buities privertė glaus-
tis į primityvią bendruomenę, kur
galėjo gintis nuo negerovių, kartu
pajėgė patys grobti, turtėti, plėstis.
Religinis kultas dar labiau stiprino
ryšius, gyvenamoji vieta dar labiau
pabrėžė artimus kaimynus, kartu nu-
rodė tolimus, svetimus. Vėl skartin-
gos gamtos sąlygos išpaudė žmogu-
je skirtingus bruožus. Ir jei vienos
grupės vis labiau artėjo, tuo pačiu
kitos grupės vis labiau tolo nuo ki-
tų. Dvasinės kultūros vystymasis ne
tik padidino biologinius skirtumus
tarp grupių, bet kartu išugdė ir pa-
jutimą savęs, kartu priklausomumą
nuo tos pačios grupės. Taigi, grei-
čiausiai tas biologinės ir dvasinės
kultūros pradą pagimdė tautos. Ten,
kur tas pasijutimas buvo ypač stip-
rus, ten jis virto dinamine jėga ir
teliko vienas žingsnis į aukštesnę
bendruomenės organizaciją — vals-
tybę, kuri istorijoje ilgą laiką rėmėsi

Romualdas Spalis (Giedraitis), 1915 m.
gimęs rašytojas, mokėsi Kauno Auš-
ros gimnazijoje, o vėliau studijavo li-
teratūrą VDU Kaune ir diplomą isi-
gijo humanitarinių mokslų fakultete
Vilniuje. Šiuo metu gyvena Halifaxe,
Anglijoje. Pirmuosius savo literatūri-
nius darbus pradėjo spausdinti Lietu-
vos Aide 1939 m. Ligi šiol išleido ke-
letą knygų, kurių paskutinioji yra no-
velių rinkinys "Angelai ir nuodėmės".

imperija-dinastija, savo ribose glaus-
dama eilę tautų. Tačiau kylant moks-
lui, susipratimui ir kultūrai vis la-
biau pradėjo ryškėti, kad imperija
mažiau ar daugiau remiasi viena ku-
ria tauta, silpnindama, parazituoja-

ma kitas mažesnes, ir toks tvarkymosi būdas, kaip atgyventa tamsos ir išnaudojimo liekana, vis labiau nyksta, vis labiau atsipalaidoja atskiros tautos, kurios, istorijos įvykių mokomos, nėra priešingos federacijos ryšiams, kaip apsaugai prieš naujos rūšies imperinės jėgas, kurios po žmonijos gerbūvio, mėgina užmesti savo valią ir prievartą. Tokiai naujai imperijai besiplečiant, patekusios jon tautos nėra sunaikinamos, jos ugdomos, palaikomos, bet pamažu jos grimsta, tirpsta pirmaujančios tautos sąskaiton, kuri, valstybės proteguojama, vis labiau tvinstą, auga, susemdama mažesnius šaltinius, išbarstytas po didžiulius plotus. Ir dr. J. Girnius tvirtina, kad tauta, patekusi svetimon tauton, po truputėlį ima blėsti, nes ji negali reikštis visu plotu, stokodama valstybinės globos, kuri ypač reikšminga mažų tautų atveju. Ir jei toks švelnesnio ar brutalesnio laipsnio pavergimas užtrunka ilgesnį laiką, sakysime, šimtmetį kitą, tauta gali mirti, palikdama gal tik vietovės vardą. Tai žinodama, kiekviena susipratusi tauta visomis pajėgomis stengiasi turėti savo valstybę. Štai, žydai pasinaudojo proga ir įkūrė valstybę, kad ir ant verdančio, gresiančio vulkano, nuolat ją stiprina papildydama nauja emigracija, remdami finansiskai, kad ji pastoviai įaugtų geografiniame plote.

Jei žydus galėtumėm pavadinti pirmaisiais politiniais emigrantais, išeiviais, tai praėjo gana ilgas laikas, kol susipratę jie išdirbo kovinę ideologinę pažiūrą į ateitį, tuo tarpu kai mes, žymiai vėlesni, tautiškai iš karto labiau susipratę, iš pirmųjų tremties žingsnių nešame tą kovinę charakterį ir būdą, besireiškiantį per mūsų organizacijas, per kūrybą (arba bent tokia ji turėtų būti), per visas kitas pastangas su mažomis iš-

imtimis, siekdami mūsų tautos gervės, reikalaudami jai laisvės — valstybės. Kitaip nepateisintumėm savo pabėgimo, politinio išeivio vardo ir tąją kovą dėl tautos teisių suprantame ne kaip trumpalaikę nutrūkstą su mūsų gyvybe, bet besitęsiančią į amžių tolių, nes kovos tęstinumas nėra ribojamas keliais metais, net dešimtmečiais, mat, istorija parodė, kad kartais tikslui pasiekti reikalingi šimtmečiai. Taigi išeivijos tikslas ir prievolė perduoti savo kovinį nusiteikimą ateinančiai kartai, kad toji įvykdytų numatytą uždavinį. Žinoma, tas perdavimas negali būti biologinis, bet dvasinis, besiremiant didžiausiu turimu turtu, mūsų kalba. Kad kalba, net mirusioji yra didelis branginamas turtas, rodo ir britų salų gyventojai airiai ir valai. Airiai, pamiršę savo senąją kalbą, per istorijos bėgį perėmę anglų, dabar galvoja prikelti savo jau palaidotą kalbą iš kapų ir grąžinti ją į tautą, kaip nepamainomą brangenybę, kaip tautos pasididžiavimą ir didelę Dievo dovaną. Tas prikėlimas iš kapų surištas su didžiuliais sunkumais, nes ne visi airiai linkę mokytis naujos kalbos, taip pat bijoma nutraukti ryšį su gausiais airijos išeiviais Amerikoje. Tie būdami pajėgūs finansiškai, drūtai remia neturtinguosius tėvynaičius, tuo būdu padėdami ir valstybei, kuri nėra iš turtingųjų. Kalbai pakitus, išeiviai pasijus lyg ir išmesti už durų. Yra ir kitų nepatogumų, bet mirusiosios kalbos pasiilgimas toks didelis, kad galima tikėtis, kad visos kliūtys bus nugalėtos ir prikėlimo idėja bus įgyvendinta.

Valai irgi neatsilieka ir vis plačiau vartoja savąją kalbą, neturėdami daugiau to paties kamieno žmonių, kaip kad turime lietuviai. Ta linkme eina visos kitos naujai gims-

tančios tautos Afrikoje. Jos su didžiausiu dėmesiu dairosi ne į primestą techniška paruoštą kalbą, bajo-rišką, bet į savo motinos kalbą.

Taigi pažymėtinas viso pasaulio tautų troškimas ne siaurinti ar mažinti pasaulio kalbų skaičių, bet net didinti, puoselėti, kaip pasididžiavimo vertą turtą, nes tik per kalbą galima perduoti tautoje susikristalizavusius lobynus, formuojančius žmogaus charakterį, būdą, kartu priklausomumą tai protėvių kartai, iš kurios kilę tėvai. Tas kalbos konservavimas, jei taip galima išsireikšti, nėra koks naujas, mūsų dabar sugalvotas, bet jis turi šaknis pasaulio istorijoje.

Nauji tyrinėjimai parodė, kad visa eilė tautinių grupių išlaikė savo būdą, charakterį, kalbą, būdami toliausiai nuo savo tautos kamieno. Kas keisčiausia, kad tiek kultūringos, tiek mažiau kultūringos tautos išsilaikė, tačiau suprantama, kad kultūringos tautos sąmoningumas turėtų padėti ne tik palaikyti kalbą, bet ją turtinti ir plėsti, kas gali būti didelis veiksnys ir pagalba mūsų ateičiai.

Ir dr. Baltinis ir dr. Girnius pažymi, kad tauta yra siejama ne aklu instinktu, o dvasiniu ir moraliniu ryšiu ir jie abu dar kartą pažymėjo, kad stipriausias ir pagrindinis ryšys yra gimtoji kalba, nes toji duoda atskirumo, savarankiškumo, pajutimo savęs. Dr. Baltinis dar tvirtina, sakydamas, kad tautos sąmonė yra vienos tautos žmonių pajutimas, kad juos visus tarp savęs riša tikri ir stiprūs ryšiai, kad jie gali būti laimingi tik būdami kartu, kad tų ryšių nutraukimas daro juos nelaimingus ir jų gyvenimą negalimą. Tačiau emigracija jau parodė, kad tas tvirtinimas teisingas ten, kur ateiviai, būdami žemesnės kultūros, nepritapo prie vietinių ir greit neišmoko vietos kal-

bos. Dėka tokių sunkių sąlygų jie glaudėsi labiau vienas kito, ieškodami pagalbos, trokšdami užsimiršti, pasidalinti išpūdžiais, pasidžiaugti. Ir dėl to jie išlaikė ir savo kalbą ir savo papročius. Man pačiam bekeliaujant per Lietuvą teko pažinti porą ūkininkų, kurie, eilę metų išbuvę Amerikoje, grįžo iš ten, lyg nematę to krašto. Skirtumas tik, kad atvežė kiek dolerių prisipirkdami žemės. Vieno iš jų anglų kalbos turtas ribojosi kiek apie melžimą, kito kalbos bagažas irgi buvo nedidesnis. Suprantama, su tokiu mokėjimu kita-
tausių draugų neįgys ir trokšdamas nenutautėsi. Tačiau ten, kur išeiviai pasitiki savimi, savo kultūra, mokslu, kur jie greit pramoksta svetimą kalbą tiek, kad sugeba tvarkyti savo reikalus be vertėjo pagalbos, ten nėra būtina palaikyti ryšį su savo tautos nariais. Gyvenimas svetimame krašte pasidaro pakenčiamas ir gal tik pasiilgimas, sentimentas drumsčia ramybę tarp įprastinio tempo, bet ir tai pareina nuo individo jautrumo, nuo jo pažiūrų į dvasinius ir fizinius reikalus.

Tokiose patogiose migdančiose sąlygose išlikti gyvam savo kalbai ir tautai reikia jau pilno subrendimo, pasiryžimo, kartu tvirto įsitikinimo reikalo naudingumu.

Jei mes, vyresnioji karta, turime tą didelę dovaną kalbą, jei mes dar galvojame ją, jei ji dar vienintelė mūsų dvasinių galių išreiškėja, be jos mes iš karto pasijustumėm ne-normalūs, išrašyti iš kultūringos visuomenės tarpo, tai jaunoji karta vis stipriau remiasi vietos žeme, mokykla, kultūra ir ar ji bus pajėgi ištesėti mūsų pasiryžimą, ar išlaikys tą laisvės žiedą ir estafetiniu būdu perduos jį dar vėlesnei kartai, yra didelis klausimas.

Kaip jau anksčiau, besiremdamas

liudininkais, pastebėjau, pats lemtin-gasis žygis tautybei apsaugoti ir iš-laikyti yra protėvių kalba, kuri, tar-tum toji vėliava, skiria mus nuo ki-tų, pabrėžia mūsų kitoniškumą, mū-sų dvasinį nusistatymą, mūsų tikrąją esmę. Paryškinti šitą mintį imkime keletą pavyzdžių.

Anglas, išmokęs vališkai, neatkreipia dar eilinio brito dėmesio, bet, jei būtų žinoma, kad to anglo moti-na ar tėvas buvęs valas, tuojau jis sukels smalsumą, kaip valų patriotas. Anglas, vedęs lietuvaitę, išmokęs lie-tuviškai, parodo, kad jis gerbia savo žmoną, kartu, kad jis kultūringas vy-ras ir net gal su sentimentu savo žmonos tautai. Bet studentas jaunuolis, gimęs ir augęs kad ir Anglijoje, prakalbintas, atsakęs lietuviškai, vėl sukelia skirtingą asociaciją. Supran-tam, kad jo tėvai susipratę lietuviai, kad vaikas pasisavinęs tėvų dvasinę kultūrą, šviesus, gerbtinas. Taigi, kalba kaip mokslo objektas tam tik-rais atvejais ne tik parodo didesnį, turtingesnį išsimokslinimą, bet kar-tais nukelia į kitą plotmę, pakeičia savo esmę, nurodo dvasinį nusistaty-mą. Tas sudėtingas įvairumas bet kuriuo atžvilgiu yra teigiamas, pozi-tyvus.

Kai kurios tautos, kad ir neturė-damos savos valstybės, bet turėdamos pakankamai laisvės, kad ir iš dalies tvarkytis nepriklausomai, švelnia priespauda pajėgia versti domėtis sa-vąja tėvų kalba, nors jau vietomis net dvi kartos būtų užmiršusios ją. Mano anksčiau minėti valai savo geografiniame plote kandidatui, be-sisiūlančiam į kurį geresnį postą, pa-stato sąlygą — mokėjimą vališkai. Pažinau vieną gerai kvalifikuotą valą, kuris tik todėl nediršo pildyti anketos, prašydamasis į geriau ap-mokamą vietą, kad nemokėjęs va-

liškai. Gyvendamas tarp anglų jos neišmokęs.

Turime Amerikoje ir savų ligoni-nių ir savų įstaigų. Ar lietuvių kal-ba užima ten svarbią vietą — ne man spręsti. Bet tas valų pavyzdys rodo, kad stiprinant savo pozicijas, kartais turime pasidairyti ir į kitų tautų pastangas, nes mes nesame vieninteliai kovoje dėl kalbos.

Kalbos mokėjimas ar nemokėjimas ne tik parodo mūsų pritarimą ar ne-pritarimą vienam kitam reikalui, bet kartais ryškiai nupučia mus į visai priešingą lagerį. Pirmosios bolševikų okupacijos metais atsiųsto iš Rusijos lietuvių generolo Baltušio sūnus, gimnazijos mokinys, nemokėjo lie-tuviškai nė žodžio. Dėl tos priežasties rusai mokiniai laikė jį pilnu rusu. Jei jis nors šiaip taip būtų susigraibęs lietuviškai, jis jau būtų tikras „litov-cas“. Nemokėdamas kalbos ir jis jautėsi rusas esąs. Taigi nedvipras-miškai tenka sutikti, kad gimtosios kalbos praradimas yra nukirtimas šaknų su gimtąja protėvių šalimi.

Panelė Gorodeckaitė, skaitydama paskaitą Londone apie jaunimo nu-tautinimą, vienoje vietoje pastebi, kad emigrantai dar nėra galutinai asimi-liavęsi, kol jie dar nėra nutraukę jausminio ryšio su praeitimi ir nesu-sieja savęs vien tik su dabartimi. Anot jos, emigrantas gali netekti visko, kas būdinga tautiečiams, net savo pavardės, tačiau kol jis dar turi kokio jausminio prieraišumo prie savo praeities, kol jis dar būna pa-jėgus pajusti kažkokį išskirtinį aksti-ną, primenantį jam jo kilmę, tol jis dar nėra galutinai asimiliavęsis. Ma-no manymo, toks ryšys tik rodo pa-skutinį tautinės sąmonės plykstelėji-mą ir galutiną tamsą. Nereikia būti ir kilusiu iš vienos kurios tautos, kad jaustumėm vienai kuriai tautai pa-našų ar net stipresnį sentimentą. Sa-

kysime, patinka kurios tautos literatūra ir visai tautai galima pajusti gilią simpatiją. Vengrai ir lenkai, turėdami Karpatų rusinus ir jų problemą, kartu fanatiškai neapkęsdami čekų, broliavosi, kur pajėgė. Vienos tarptautinės skautų stovyklos metu lenkai ir vengrai susikabinę sėsdavosi prie laužo. Kartais kitos priežastys veikia tarp tautų, ir jos jaučia tarpusavy gilų prieraišumą, bet dėl kurios nors priežasties pasikeičia tie santykiai ir sentimentas dingsta tartum nebuvęs. Šių dienų įvykiai teikia pakankamai pavyzdžių. Taigi sentimento ar kito kurio paviršutinio jausmo neužtenka. Reikia gilesnio pagrindo, kad bet koks, kad ir menkiausias priešingas pūstelėjimas neužpiltų to ryšio tarp individo ir tautos, ir šiuo atžvilgiu gimtoji kalba nepamainoma, nes, mokėdamas, tu jos neišmesti, ji visą laiką eis su tavimi, būdama tavo dalis, mirdama su tavimi. Iš Lietuvos atvežta daug partinio fanatizmo ir jis kad ir nuodija mus, bet neužmuša to jaunimo, kuris išmokęs lietuviškai. Tačiau jaunimas nusikaltęs savajai tautai, neišmokęs lietuviškai, mielai gali griebtis to purvo. Ar verta jam priklausyti tautai, kuri ir juoda ir tamsi.

Rastas pasiteisinimas galutinai numarina sąžinę ir kartu su ja protėvių dvasią.

Nepaslaptis tur būt niekam, kad yra lietuvių, atžalyno, kuris jau nemoka lietuviškai. Jei kas drįstų pranašauti tą įvykusį faktą prieš daugelį metų mums dar esant Vokietijos lageriuose, tas būtų apšauktas išgama, bepročiu. Juk natūraliausia ir sveikiausia mokyti lietuviškai, kreiptis į vaikus savo tėvų kalba. Tačiau gimtosios kalbos vėžys paplito žymiai plačiau ir stipriau negu buvo tikėtasi. Ir tenka pabrėžti, kad, kaip ir kiekviena liga, tas kalbos vėžys

kyla ir veisiasi ten, kur suklystama, kur pervertintos vertybės, kur ne tiek kilnu ir tyra, bet kur kaupiasi atbukimas, kur apščiai vietos egoizmui, arivizmui. Štai imkime kad ir Anglijos padangę. Tyčiomis pavyzdžiai parinkti ne vien iš lietuvių gyvenimo, bet plačiau, mat visų tautybių tremtiniai susiduria su tomis pačiomis problemomis.

Sutikau buvusį lenkų lakūną, narsiai kovojusį dėl savo tautos laisvės, bet tremtyje, išmokęs anglę žmoną lenkiškai, nusigandęs uždraudė jai ta kalba kreiptis į augantį sūnų, kad tas nesugadintų savo angliško akcento, nors tas akcentas nėra lengvai sugadinamas, nes sutikau visą eilę jaunimo, kuris be mažiausio svetimų pėdsako kalba ir angliškai ir motinos kalba. Be to angliškam kalbų katile ne tiek dėmesio kreipiamą į tą akcentą kiek į tai, ką tu moki dirbti. Akcentas bene svarbus tiems, kurie savo vaikus taiko į ministerius pirmininkus.

Žinau eilę svetimšalių, kurių žmonos vokiečių, austrės ir tie vyrai geriau kalba laužta vokiečių kalba negu savąja. Mokytojas Banaitis iš Rocdalės (Anglijoj), užtikęs lietuvišką koloniją, kur yra penkiasdešimt vaikučių, bet tas atžalynas nemoka lietuviškai. Kitur radau susipratusią lietuvišką koloniją, kur susirūpinę tėvai skundėsi, kad jų vaikai neturi progos lietuviškai pasiruošti pirmajai komunijai. Anot tėvų tai gimtosios kalbos silpninimas. Žinau atsitikimą, kur į anglų mokyklą atėjo apsiverkusi lenkė, besiskųsdama dukra, kuri viską niekina, kas motinos puoselėjama, branginama. Iš viso juokiamasi, naikinama. Mokykloje su dukra buvo plačiai pasikalbėta ir nuo to laiko motina neatėjo skųstis. Žinoma, nedrįščiau tvirtinti, kad teigiamą kryptimi išsprendė konfliktas,

maištas dukters širdyje prieš motinos atvežtuosius moralinius dvasinius turtus, reiškiamus neišblizginta, bet gražia kaimietiška pasaulėžiūra, stauga susidūrusia su šių dienų miestietiška naujove, sofistiniu dienos žvilgsniu.

Tų pavyzdžių galima būtų pririnkti kelis puslapius, bet atrodo jų užtenka. Kaip ir prieš kiekvieną pavojingą ligą, taip ir čia reikia griebtis mokslo šviesos, kad tas gimtosios kalbos vėžys nesiplotų. Taigi ginant gimtosios kalbos reikalą, kalbant apie jo ugdomą reikšmę, turime remtis ne vien emocijomis, pareiga, bet turime rasti ir labiau praktišką pusę, labiau apčiuopiamą naudą. Ir mums į pagalbą gali ateiti eilė veiksnių. Pavyzdžiui, kad ir psichologinė pedagogoka. Jau seniai pastebėta, kad žodis, pirmas žmogaus gyvenime, turi ypatingą reikšmę. Ar tai pirmoji diena mokykloje, ar tai pirmas pasimatymas, ar pirmas išmoktas eilėraštis palieka neišdildomą, šiltą prisiminimą. Gimtoji kalba turi lygiai tą magišką jėgą. Pedagogika tvirtina, kad vaikas, išaugęs be tėvų meilės, yra giliai sužalojamas. Normaliai auginamas vaikas, susidurdamas su gyvenimo reiškiniais, visą laiką turi jausti tėvų meilę, kad liktų nesužalotas. O meilė, jos perdavimas, visi niuansai pasireiškia ne vien virinimu, mazgojimu, maitinimu, bet jie persiduoda žodžiais, o žodžiai plaukia iš pačio turtingiausio šaltinio, iš tėvų širdies ir jie, kaip tas minkštas patalas, saugo vaiką nuo ankstyvo sukrėtimo, pavojų. Bet tą magišką skydą savo vaikams gali perduoti tik tie tėvai, kurie sugeba be trūkumų išsireikšti, perduodami savo dvasinius pojūčius. Tėvai, kurie dėl kurių nors priežasčių nesinaudoja savo kalba, bet dako ją svetima, gerai jos nemokėdami, veltui vaiką glamo-

nės, myluos, nes nepasieks jo vadaus. Žodžiai, sąvokos, yra toji srovė, kuri palaiko gilų ryšį, perduoda jį. Kirvis, kuris tetinka malkoms kapoti, netiks meninei figūrai drožti. Lygiai svetimoji kalba neugdys kūdikio, palikdama jį prašalaičių įtakai. Nesusipratę tėvai dvigubą nelaimę atneša savo šeimai. Paniekinę, atstūmę savąją kalbą, vaikui greitai parodo svetimosios gerai nemoką. Tuo būdų, įbruka augančio pasamonėn, kad jų, tėvų, kalba menka, primityvi, kitaip jie jos nesigėdytų. Logiška išvada iš to seka, kad gal ir tėvai menki, tą kalbą vartoję seniau. Jų naujosios kalbos menkas mokėjimas tik pagilina vaiko įtarimą. Tokių tėvų autoritetas gali smukti pavojingai žemai vaiko pasąmonėje.

Vaikas, nustojęs sveiko ryšio su tėvais dėka kalbos — vis labiau ir labiau lieka gal ne tiek tėvų ugdomas, kiek gatvės. Suprantama savaime, kad gatvė tam reikalui nėra tinkama vieta. Kartą vienas švietimo vadovas Anglijoje perspėjo jaunuosius mokytojus, girdi, natūralus vaikas, jei jam sąlygos leidžia, gali būti žiaurus ir net to nepastebėti, nors ilgainiui tai gali atsiliepti visai jo ateičiai. Anot prof. Adomson iš Londono, grožis, baurumas žodžio, jausmo, veiksmo vaikui iki tam tikro amžiaus neprieinamas, nesuprantamas, tai yra už jo intelegentiškumo, pagavimo ribų. Taigi dėl tos priežasties reikia skatinti visa tai, kas norima, kad vaikas imituotų ir pamiltų ir tenka laikyti atokiau nuo jo visa tai, ko jis turi nemėgti ir vengti. Mums tremtiniais tie žodžiai turi būti didžiai įsidėmėtini. Galime puikiai pasinaudoti jais, perduodami vaikui gimtąją motinos kalbą kartu su meile jai. Toks vaikas, išmokęs tėvų kalbą, nenustos gerbęs tėvų, kartu persisems savo krašto dorove,

pasisems visa tai, kas mus skiria nuo kitų, kuo mes galime didžiuotis ir ugdyti. Taip auginamas vaikas ne tik be mažiausios žalos savo akcentui pasisavins ir vietinę kalbą, bet kartu išaugs ir vertingas naujo, priglaudusio jį krašto pilietis. Kad toks dvilypis auklėjimas nėra kenksmingas vietos valstybei, turime eilę patvirtinimų, kurie, tartum graži rekomendacija, turėtų lydėti mūsų pastangas. Tokiose knygose kaip *Regulation of conduct* ar *Kraim in Amerika* parodo, kad imigrantų vaikai iš Pabaltijo valstybių sudaro kol kas patį mažiausią jaunamečių nusikaltėlių procentą. Jau tai verčia didžiuotis ir džiaugtis. Taigi, per gimtąją kalbą į tautinę dorovę, per kurią į vietinę ar pasaulinę gerovę ir dvasinę kultūrą.

Gimtosios kalbos vaidmuo, tam tikromis sąlygoms veikiant, gali iškelti individą iš pilkosios masės ir pastatyti jį į žmonijos priekį, sukelti visuotiną pagarbą, o pačiai tautai, iš kurios kilęs, kuri paskatino jį imtis didvyriško žygio, gali palikti neišdildomą, nemirštamą įspūdį. Neieškodami pavyzdžių svetimų tautų gyvenime, prisiminkime tik Darių ir Girėną. Vaikai būdami jie paliko Lietuvą, mokėsi anglų mokyklose, savanoriais stoji į amerikiečių kariuomenę, parodydami ir savo prisirišimą ir patriotizmą vietos valstybei. Dėl žaizdų, gautų kovos lauke, kraujo ryšys sujungė juos su nauja tėvyne. Tik gimtoji kalba dar laikė juos tartum grandinė, neleisdama galutinai užsimiršti, traukdama jaunuolius iš pilkumos, ruošdama juos ateities žygiams, didvyriškus mui.

Darius, paragavęs kare nuodingujų dujų, sužeistas į šoną, taigi pakankamai patyręs vargo ir prievartos, tačiau išgirdęs, kad Lietuva pavojuje, grįžta į gimtinę ir antrą kartą

eina į kovos lauką. Vėliau tautos garbei nutaria susigrumti su okeanu.

Daugelis žmonių praėjo ir išnyko, daugelis nubluko be ženklų, kad žmogumi buvę, anot Adomo Mickevičiaus, tačiau Darius ir Girėnas ne tik atkreipė pasaulio dėmesį į Lietuvą, bet, kas svarbiausia, pakėlė tautos akis į dangų, ir nuo to laiko lietuviai jų nenuleido. Iki sovietų okupacijos sklandyme Lietuva, imant proporcingai pagal gyventojų skaičių, užėmė antrą vietą pasaulyje, nors ir būdama ūkininkų tauta. Taigi didvyriškas žygis, kad ir tragiškas žuvinimas nepraejo veltui. Jis paliko tautai gilų ir kilnų pėdsaką. Jaunosios kartos neįmanoma auklėti be didvyriškumo, kilnumo pavyzdžių. Neužtenka vien raustis praeityje, istorijoje. Sveika, kai yra čia pat matomų pavyzdžių.

Šiuo metu dėka socialinių ir techninių pasikeitimų prieš jaunuosius atsivėrė platūs horizontai. Medicina parodė, bent Anglijoje, kad jaunimas fiziškai subręsta daug anksčiau negu prieš dešimt, dvidešimt metų. Dabartinis jaunimas vienu mostu linkęs aprėpti gyvenimą, ir tas greitas ir pilnas jo išnaudojimas dažnai pasotina ir atbukina organizmą, tiek, kad atėjusi reakcija nustumia į kokią nors tuštumą. Norėdama pabėgti nuo to beprasmiškumo, jaunuomenė dairosi kokio išganymo ir kartais pasigauna pirmą pasitaikusį kelią.

Gimtoji kalba ir tautybės išlaikymas tremtyje, reikalaujantis tam tikrų pastangų, dvasinių jėgų mobilizavimo, savaime užpildo tuštumą, apsaugodamas nuo iškrypimo, sužalojimo. Jaunimas natūraliai gali išlieti energiją be apgavimo savęs, nesivaikydamas nesamo idealo. Apleisdami savąją kalbą, tėvai kartais atima vaikui gal tą išganingą kelią ir nenoromis atidaro kelią kitur.

Kad taip vadinami kultūringi kraštai reikalingi reformų, rodo pasibaisėtinais didėjęs nusikaltėlių ir nusi-kaltimų skaičius. Tas neigiamas reiškiny-s nepraėina nepastebėtas ir kai kas parodo nugarą to tipo gyvenimui.

Raymont Firth knygoje Human ty-pes rašo, kad Naujosios Zelandijos vietiniai, vadinami Maori, laimingu būdu nėra išskiriami ar paniekinti ateivių. Maori tai graži ir išdidi tau-ta, todėl mišrios vedybos nėra nau-jiena. Tų vedybų vaikai be mažiau-sio vargo gali susilieti su europiečiais, bet autorius rašo, kad mišrių vedybų vaikai dažnai grįžta į mao-rį grupę, negu susilieja su ateiviais. Greičiausiai juos veikia maori dva-siniai turtai, o ne modernusis mecha-ninis europiečių gyvenimas.

Žinoma, aš nesiūlau jokio primiti-vumo, esu už vesokeriopą pažangą ir laimėjimą. Tik džiaugiantis tais laimėjimais, greta reikia sustiprinti ir savo dvasines, protaujamas jėgas, rasti tikslą, gyvąjį akstiną, nes tik tai padaro gyvenimą vertingą ir mielą.

Tas pats Reymond Firth pasakė: "Mes nesame patys sau, mes esame Dievo. Jam mes daug skolingi ir mū-sų viltis sumokėti tą skolą, sumo-kant ją kitiems žmonėms. Mano ma-nymu, sakinį galima parafrazuoti, ne-nusikalstant autoriaus minčiai — savo tautai, savo protėviams. Tie Reymond žodžiai ne tik tetinka gi-liai tikintiems, bet ir kitiems kilnios dvasios tautiečiams. Humanistų prin-cipas — nedaryk to kitam, kas tau nemiela — vis gyvas. Taigi mes ne-same patys sau. Mes gaunam ir tu-rime atiduoti. Gaunam, tobulinam, perduodam ir tai yra pasaulio dės-nis. Taigi ir gimtoji kalba neturinti mirti. Ji turi būti išlaikyta, perduota, o su kalbos išlaikymu nemirianti ir tauta.

Į TALKĄ LIETUVIŲ ARCHYVUI

Čikagos mieste veikia LB Centro Valdybos remiamas PASAULIO LIETUVIŲ ARCHYVAS, kuris renka ir saugo viso pasaulio lietuvių istorinę medžiagą. Todėl LB apylinkės, orga-nizacijos ir pavieniai lietuviai prašo-mi siųsti šiai įstaigai archyvinę, biblio-grafinę ir muziejinę medžiagą.

Kad būtų lengviau orientuotis, ką reikia siųsti, žemiau patiekiamas siųs-tinų dalykų sąrašas:

1. Archyvine medžiaga: Organizacijų protokolų knygos, kongresų, konfesijų ir kitų suvažiavimų protokolai ir kt. Vienuolynų, parapijų, organizacijų, įstaigų, įmonių ir pavienių asmenų archyvai ir kt. Iš laikraščių iškarpos (su metrika). Rengtų parodų, vaidini-mų ir minėjimų — akademijų plaka-tai, bilietai, kvietimai, programos, ka-talogai ir kt. Laimėjimų moksle, sporte ir kitur pažymėjimai. Pasakytų kalbų, giesmių, dainų ir muzikos plokštelės (records) ir magnetiniu bū-du užrašymai (tape recordings, wire recordings). Įvairių įvykių filmos, fo-tografijų negatyvai ir klišės. Rank-raščiai. Laiškai. Laiškų blankai ir vo-kai su lietuviškais vaizdeliais ir lietu-viškais įrašais. Lietuviškos atvirutės. Parašyti atsiminimai, veiklos istorijos ir kt.

2. Bibliografinė medžiaga: Lietuvių parašyta bet kuria kalba spauda. Apie lietuvius kitataučių parašyta spauda. Spauda lietuvių išleista bet kuria kal-ba.

Pastaba: Renkama anksčiau išėjusias ir dabar einančias knygas ir laikraščių kompleksus ar jų dalis (rimto turinio ir juokų, spausdinti ir ranka rašyti)".

3. Muziejinė medžiaga: Bažnytinės ir organizacijų vėliavos, anstpaudai, ženklai, šarfai, uniformos ir kt. Įvai-riomis progomis gauti ordinaai, meda-liai ir kiti pasižymėjimo ženklai. Iš Lietuvos atsivežti suvenyrai: gintaras, žemė, pinigai ir kt. Drožiniai, audi-niai ir kt. Fotografijos, paveikslai, žė-mėlapiai, planai, modeliai ir kita vaiz-dinė priemonė

Istorinę medžiagą reikia siųsti šiuo

KULTŪRINĖ KŪRYBA

I R

JOS PAVOJAI SVETUR

ANDRIUS BALTIMIS

1. Kultūrinė kūryba ir originalumas.

Kultūrinės kūrybos esminis bruožas yra originalumas. Kad originalumas yra kultūrinės kūrybos esminis bruožas matyti iš visiems žinomo fakto, kad mene ir kultūrinėje kūryboje apskritai originalumas yra labai mėgiamas, didžiai vertinamas. Ne tik atskiri asmenys, bet ir tautos yra vertinamos tik tada, jei jos savo kultūrinėje kūryboje sukuria ką nors ypatingo, jei jų kultūra yra originali, nes tada jos ne tik ima iš kitų, bet ir kitiems duoda, ir tuo būdu įprasmina savo kultūrinę kūrybą ir pateisina savo buvimą kitų tautų tarpe. Todėl pas mus dar nepriklausomoje Letuvoje apie šią problemą buvo daug kalbama ir diskutuojama apie

ypatingą mūsų kultūrinę misiją pasaulyje.

Esant vienai mūsų tautos daliai už savo krašto ribų šiandien mums iškyla ypač sunkus ir svarbus klausimas, kokios yra galimybės mums kurti savo ypatingą, originalią lietuvišką kultūrą svetur, kokie pavojai šiandien mūsų kultūros kūrybai gresia, ir kokių kelių reikia eiti šiems pavojams bent iš dalies išvengti. Šiuos klausimus nagrinėsime vėliau, bet pirma duosime į filosofinį žvilgsnį atremtą originalumo sampratą, kuri sudarys pagrindą mūsų pastatytiems klausimams spręsti, juos pagilinti ir pagrįsti.

adresu: Pasaulio Lietuvių Archyvas,
2655 West 69th Street, Chicago 29,
Ill.

Šios įstaigos rinkiniais naudojasi studentai lituanistinius darbus rašydami, mokslininkai — studijas rašydami bei paskaitininkai ruošdami paskaitas.

Pasaulio Lietuvių Archyvas

Kaip jau minėta, originalumas yra labai vertinamas, jis sudaro tautinės kultūros esmę, todėl kūrėjai siekia jo ir kritikai ragina visada kūrėjus eiti šia kryptimi. Todėl iškyla klausimas, kiek originalumas gali būti sąmoningo siekimo objektas? Ar originalumą galima sąmoningai sukurti ir dirbtinai sugalvoti? Šią pažiūrą būtų sunku priimti. Pirmiausia jau todėl, kad milijonai žmonių per kokius keturis ar penkis tūkstančius

metų yra jau išsakę beveik visas galimas mintis ir pasakyti visai ką nors negirdėto yra beveik negalima, išimant, galbūt, tik kokią nors didelę nesąmonę. Nestebėtina todėl, kad romanų rašytojai skundžiasi, kaip labai sunkų parašyti kokią nors „negirdėtą“ romaną (ir pesimistai jau pranašauja šio žanro galą), nes visos galimos žmogiškos situacijos, visos intrigos, rodos, išsemtos ir todėl kai kurie modernieji rašytojai eina žvejoti siužetus į atstumiančias patologines sritis. Ir nupiešti dabar ką nors, kas jau nebūtų buvę mėginta, sunku, nes pati absurdiškiausia sritis jau išsemta. Pagrindinis dalykas vis dėlto, kad apie originalumo sąmoningą ugdymą negalima prasmingai kalbėti, yra tai, kad originalumo apskritai negalima „išgalvoti“. Proto dirbtini išgalvojimai visada turi savyje kažko nenatūralaus, kas atima šiuo būdu pasiektam „originalumui“ visą vertę: mes negalime pagal jį gyventi, natūralus gyvenimo ritmas neįtelpa jame. Todėl nevertingi visi meno kūriniai, kurie kuriami pagal kokią nors iš anksto sugalvotą teoriją. Dėl tos pat priežasties, kaip pas mus, taip ir kitur, naujesniais laikais išgalvotos tautinės religijos, filosofijos ir kiti dalykai yra negyvi gimę kūdikiai.

Tai vis dėlto nereiškia, kad nieko negalima daryti vertingam originalumui pasiekti. Yra vienas kelias, kuriuo, vartojant proto kontrolę ir valios jėgą, galima sąmoningai eiti ir originalumo siekiant: būti pilnai pačiam savimi, kalbėti ir daryti tik tai, ką iš tikrųjų pats jauti ir galvoji. Kiekvienas žmogus, jei jis yra pilnai tai, kas jis yra, yra originalus taip sakant būtinai ir neišvengiamai. Kaip nėra dviejų visai vienodų lapų, taip nėra ir dviejų visai vienodų žmonių. Bet to, kiekvienas yra skirtingas jau ir dėl to, kad jis užima savo, tik

jam vienam priklausančią vietą erdvėje ir laike. Pasaulis tat jame atsispindi būtinai kitaip, negu kiekvienam kitame: pagrindinis dalykas tad tik yra — pajėgti suvokti save ir išvelgti savo ypatingąjį pasaulio suvokimą ir spręsti ir galvoti pagal jį. Originalumas tuo būdu sutampa su teisingumu ir tikrumu, kas neturi būti suprasta taip, kad originalumas būtų nesuderinamas su laisva kūrybine fantazija. Iš tikro, fantazija labiausiai įeina į originalumą, bet ji turi būti tikra, t. y., ji neturi pasireikšti dirbtinų kombinacijų „išradimu“, bet turi susidaryti organiškai pagal pačios kūrybinės asmenybės išvidinį dėsningumą. Originalumo todėl galima pasiekti tik taip, kad jo nesiekiamo. Bet kas ieško tikrumo, tam originalumas pats savaime ateina.

Tuo pat tikro originalumo galimybė yra pagrįsta. Bet ar čia nėra prieštaravimo su pirma iškelta pažiūra apie sunkumą ir negalimumą dabar, kai žmonijos kultūrinis gyvenimas turi jau tokią ilgą praeitį, iškelti kokią nors naują originalią mintį, parašyti visai negirdėtą romaną ir panašius dalykus? Bet čia reikia skirti du dalykai: kokios minties ar romano bendrą schemą ir jos subjektyvinis pripildymas ar atbaidymas. Schematizmai išsiseima palygin-tai greitai, nes jie palenkti tikrovės išvidinei logikai ir joje galimumai riboti. Subjektyvinis schemų pripildymas, priešingai, gali keistis iki begalybės ir būtent, jei kūrėjas sugeba ir leidžia jam pasireikšti laisvai įvairiuose niuansuose, nesekdamas kokių nors iš anksto išgalvotų normų. Apskritai, iš anksto priimtos teorijos ir parktiški tikslai yra du pagrindiniai originalumo kliudytojai ir žalotojai, ir mūsų laikais, kada ir kūrėjai yra įjungiami į politinį darbą ir į parti-

jas, su gatavomis teorijomis apie viską, originalumas žlunga. Bet didžioji bausmė už kiekvieną šioją "persidavimą", t. y., už savo tikrųjų minčių klastojimą, ar tai būtų partijos naudai, ar medžiaginei gerovei, ar publikos skoniui, yra savęs praradimas, tikrumo trūkumas ir kartu su tuo dirbtinumas ir neoriginalumas: kūrybos tada neapsprendžia tiesioginis pergyvenimas, kuris visada yra ypatingas ir originalus, bet proto refleksija, kuri gali gamtą tik imituoti, o ne atskleisti ją originaliai. Geriausias pavyzdys šiems teigimams yra tai, kas atsitinka su literatūra ir kitu menu bei kūryba Sovietų Sąjungoje. Visam, kas ten sukurta, uždėtas netikrumo antspaudas, visa yra nevertinga ir nuobodu, taip, kad žmonės bėga nuo aktualijų meno kūrinių ir literatūros ir ieško išsigelbėjimo praeities kūryboje, kada menas ir literatūra neturėjo šių varžtų. Kai kas panašaus galima pastebėti ir anglų, ypač amerikiečių populariojoje kūryboje, ypač taip vadinamuose magazinuose, kur rašytojas pilnai yra palenktas plačiosios publikos vulgariojo skonio diktatūrai ir gali kurti tik "kičius", kad neprarastų galimybės reikštis didžioje spaudoje ar reikštis iš viso.

Būti tikram, teisingam yra būtina sąlyga tiek originalumui siekti, tiek menui, literatūrai ir apskritai kultūrai kurti. Bet tai nereiškia, kad originalumo reikia pasyviai laukti kaip Dievo dovanos iš augšto, ir protas ir valia čia neturi vietos. Tikrumas, kuris yra tampriai susijęs su originalumu, retai kada yra Dievo dovana, kuri ateina savaime, bet yra rimto savęs ugdymo paseka. Neveltui Nietzsche sako, kad žmogus turi įgimtą norą ne tiesai, bet iliuzijai ir savęs apgaudinėjimui. Ir taip pat žinoma, kad natūralumas, paprastumas

nėra pradedančių, bet subrendusių kūrėjų privilegija. Ir tai suprantama: tuo metu, kai žmogus pradeda galvoti apie savęs atskleidimą, pasaulio suvokimą jame jau nebeapsprendžia vien jo paties asmenybė, bet ši apsisprendimą aptemdo ir pakeičia įvairūs jo prigimčiai svetimi pradai. Todėl reikia išmokti atskirti savo tikrąsias mintis nuo sugestijonuotų, nuo iš kitų priimtų ir pakartotų. Reikia pajėgti atskirti tai, kas mums tik pripuola, kas nėra dar su mumis organiškai suaugęs, nuo tikrojo ir giliojo mūsų aš. Mūsų sąmonės paviršiuje visada yra daug negyvų, apmirusių pradų, kurie plūduriuoja joje, kaip sako vienas mūsų dienų filosofas, kaip nukritę lapai ant vandenų. Tai yra svetimieji, neasimiliuoti, negyvieji pradai, kurie dažnai uždengia mus mums patiems, uždengia mūsų tikrąsias mintis ir jausmus, taip, kad mes savo pasisakymais pasidarome netikri ir tuo pačiu neoriginalūs. Kova dėl originalumo todėl sutaps su kova prieš kiekvieną sąmoningą ar nesąmoningą netikrumą, ir čia protui daug darbo, nors ir negatyvus: reikia apvalyti save nuo viso to, kas nėra suaugęs su mūsų dvasia, kas joje svetima ir negyva. Ne kas kita, kaip kova dėl savęs paties tikrumo, yra kova su visu, kas triukšminga, kova su tuščia fraze ir dirbtinumu. Kova dėl tikrumo taps kova dėl paprastumo, nes visa, kas natūralu, yra ir paprasta ir komplikacijos atsiranda tik tada, kai tai, kas iš prigimties yra be galo paprasto, bandoma dirbtinai sudėlioti.

Jei tokiu būdu pirmasis sąmoningas darbas tikrumo ar originalumo kryptimi yra savo asmenybės turinio nustatymas, tai iš antros pusės būtinas yra rūpestis išraiškos forma ir darbas su ja. Neužtenka, kad žmogus yra suradęs save, reikia pajėgti

ir išreikšti save. Dažnai netobulos išraiškos priemonės, pvz., nudėvėtos klišės gali suklastoti savo esmėje originalią mintį ir iškreipti ją. Išraiška turi savo fatalią dinamiką, savo logiką ir savo galią, kuri dažnai nustelbia turinį ir neretai nuveda autorių ten, kur jis visai nenorėjo eiti. Netobula išraiškos technika gali susilpninti originalumą. Kad tai neatsitiktų, išraiškos technika turi pajėgti perduoti kiekvieną dvasios virpėjimą ir jos bangotą liniją.

Bet jei kultūros vertybių kūrėjas būtų pagaliau suradęs save ir įsigijęs tobulą išraiškos techniką, ar su tuo jau būtų užtikrinta augštos vertės kultūrinė kūryba? Nesunku suprasti, kad dar ne, nes visa kas iki šiol suminėta, yra būtini, bet neužtenkami kultūros kūrybos reikalavimai. Originalus toks kūrėjas, galbūt, jau bus, bet klausimas ar šis originalumas jau bus ir vertingas. Lemiantis dalykas čia yra toji irracionalioji savybė, kurią vadiname talentingumu. Yra, tariant Leibnico žodžiais, tuščių ir neišreikštų sielų, kurių atspindžiai yra nepilni ir skurdūs. Yra ir nepajėgių sielų, kurios nepajėgia konstruktyviai suderinti pasisavintos medžiagos, ir visa eilė kitų reikalavimų, įvairių įvairiose kultūros srityse, kurios turi būti užpildytos, kad originalumas būtų vertingas.

Turime ir prisiminti, kad kai kuriuose atsitikimuose originalumo siekimas kultūros kūriniuose gali sueti į konfliktus su įvairiomis normomis, kurios tvarko žmonių gyvenimą, ar net daro jį iš viso galimą, ir tuo būdu čia gali rasti visa eilė sudėtingų problemų. Prie jų mes čia nesustosime, mėginsime nušviesti tik kai kuriuos originalumo, kaip gyvenimo išraiškos, reikalavimus.

Čia pirmiausia turime iškelti vieną plačiai pasklidusį originalumo būdą,

kuris remiasi trūkumu — defektu. Daug talentingų žmonių yra nekūrybingi iš tikro dėl savo talentingumo: jiems yra prieinami per daug įvairūs ir priešingi atžvilgiai, jie, kaip sako Nietzsche, žiūri į pasaulį šimtais akių, jie kiekvienam tvirtimui mato ir priešingą tvirtinimą, ir tai paralyžuoja jų kūrybą, jie tampa neproduktingi dėl labai kritiško savo proto. Bet galima įsivaizduoti, kad šie žmonės gali pasidaryti labai kūrybingi ir produktyvūs, jei jiems jų kūrybines galias sumažintų, kad jiems galėtų tarsi išplauti kai kuriuos dvasios pradus, atimant kai kuriems linkimams priešingus linkimus, ir tuo išlaisvinant jų dvasią nuo lygsvaros. Šioks "apkirptas" žmogus pasidarytų pajėgus veikti pagal vienašališkus savo linkimus, kurių nekludytų jokia kritiška refleksija, todėl jis galėtų pasidaryti visai kūrybingas ir originalus. Tokių kūrybingų žmonių, kurių originalumas remiasi trūkumu, yra daugiau negu manoma.

Panašus šiam originalumui dėl trūkumo, yra originalumas, kuris pasireiškia vadinamuose vienpusiškuose talentuose. Ir šis originalumas remiasi pusiausvyros suirimu tarp įvairių asmenybės sričių, bet čia tą trūkumą rodo ne atskirų asmenybės galių sumažėjimas ar nebuvimas, bet jų išaugimas augščiau normalių. Šie vienpusiški talentai dažnai visai giliai atskleidžia kokią nors vieną žmogaus prigimtį ar pasaulio pusę, suteikiant jai ypač didelę reikšmę. Šiokių atskleidimų reikšmė yra panaši fatališkosios psichologijos faktų reikšmei žmogaus dvasios tyrimams. Neveltui Lambrozo yra sulyginęs geniališkumą su beprotybe: abi apraiškos reiškia tam tikros pusiausvyros netekimą. Bet, galbūt, šiokių vienpusiškų gabumų atvejais geriau kalbėti ne apie genijus, bet apie talen-

tus. Genijais geriau būtų galima vadinti tokias visai retas ir tobulai suderintas asmenybes, kaip Homeras, Platonas, Šekspyras, Gėtė, Puškinas ir kitos, kurių originalumą apsprendžia ne tam tikros pusiausvyros trūkumas, bet harmoningas visų prieštaraujančių ir išsivysčiusių linkimų tobula sintezė. Tokių asmenų kūriniai tat ir turi augščiausią ir vertin- giausią originalumą.

Bet čia galima eiti toliau ir klaus- ti, ar, jei koks nors kultūros kūrėjas ir pilnutinis žmogus yra atradęs sa- ve, įgijęs ir atitinkamą specialią iš- raiškos techniką, ar su tuo jau už- tenka, kad istorinio vyksmo tam tikru metu jo kūryba pasidarytų reikšminga visai tautai? Yra lengva suprasti, kad taip nebus. Kultūros vertybių kūrėjas kuria ne tiek sau, kiek kitiems: kiekviename kūrybiniame darbe glūdi ir pranešimo pradai, siekiamas pasakyti ką nors kitiems, būti jų suprastam ir principu ir jų pripažintam. Neužtenka, kad kūrėjas išsako tik save ir kiekvienu atveju nori, kad ir kiti juo domėtųsi. Kiti jo kūriniams domėtis tik tada, kai jie pajęgs jiems ką nors pasakyti, kai jie kalbės apie tai, kas jiems įdomu, kai jie neatskleis tai, kam jie jau yra praėję pro šalį, ir, kaip sakoma, pa- dėję į archyvą, ar kai jie išreikš tai, iki ko jo amžiaus žmonės dar nėra priėję. Šis paskutinis atsitikimas kar- tais įgyja tragišką pobūdį: tai yra genialių kūrėjų istorijos, kurių jų lai- kotarpis nėra supratęs, ir jų skaičius labai didelis visose kultūros srityse. Pasilieka galimybė, kad bent daugu- ma jų bus ateityje suprasti ir jų kū- ryba taps reikšminga.

Nors kaip ten bebūtų, yra aišku, kad iš viso pasakyto seka, kad kul- tūrinei kūrybai atsidavęs žmogus ne- gali izoliuotis nuo bendrojo kultūri- nio gyvenimo, jis turi gyventi tamp-

riame sąryšy su juo, jis turi pažinti žmonijos kultūrinius laimėjimus iki savo meto, ir nors jis visko ir ne- priimtų, daug kas iš tos kultūros bus jo priimta ir integruota jo kultūri- nėje kūryboje, ir tai vyks būtinai ir neišvengiamai.

Šiuo teigimu mes esame tarsi pri- ėję prie savo pirmųjų reikalavimų antezės: mes tvirtiname, kad origi- nalių kultūros kūrėjas turi būti pil- nai pats sau žmogumi, bet dabar iš- eina, kad jis turi pasisavinti ir sve- timų kultūrų pradų. Nors čia ir at- rodo prieštaravimas, tačiau ši ante- zė yra tik tariama. Tikrumoje niekur niekada nėra buvę žmogaus, kuris pilnai būtų tik jis pats, toks žmogus būtų fikcija. Žmogus pagal savo dva- sią yra daugiau ar mažiau kitų žmo- nių sukurtas ir šis jo kūrimas prasi- deda pirmosiomis jo gyvenimo die- nomis ir tęsiasi iki paskutinės valan- dos. Būti pilnai pačiu savimi todėl negali reikšti užsiskleisti nuo kitų žmonių, nes tai reikštų užsiskleisti nuo kultūros kūrimo pačių pagrindų. Atskiro asmens arba individo skir- tingumas nuo kitų turi apsiriboti rei- kalavimu organiškai įjungti savyje visus svetimus pradus, tai yra reika- lavimu, kad priimtieji svetimieji pra- dai pirmiausia būtų perkeisti pagal individo esmines savybes, ir kad šis perkeitimas turėtų įtakos visoms ki- toms sąmonės dalims, perkeistų jas, ir pagaliau pats individas pasikeistų pagal jas, žodžiu, kad šie pradai tampriai susilietų su visa individo as- menybe. Šis uždavinys yra labai sunk- us ir slepia savyje didelius pavojus ir jame glūdi visos kultūrinės kūry- bos ir jos pavojų svetur klausimo sprendimas: pilnai organiškai per- keisti svetimus pradus ir juos inte- gruoti į savo asmenybę labai sunku ypač mūsų nepaprastos skubos lai- kotarpyje, ir gali atsitikti ir atsitin-

ka, kad kultūros kūrėjas, priimdamas svetimus pradus, nepajėgia jų perkeisti ir praranda pats save. Tai ir yra moderniojo žmogaus tragedija, kad be galo daug išorinių įvykių ir svetimų pradų, kurie jį supa iš visų pusių ir nesulaikomai veržiasi į jį, jis nepajėgia asimiliuoti ir tampa vidujiniai suskeltas ir nevieningas, t. y., netenka savo asmenybės ir savo tautybės. Bet jis pats nieko nežino apie šią savo tragediją ir yra pilnai atviras visiems išoriniams įspūdžiams ir įtakoms. Bet be rizikos nėra laimėjimų.

Pats vienas asmuo, ir taip pat tauta, negali sukurti tai, prie ko milijonai žmonių yra priėję per tūkstančius metų. Be mokymosi, be kitų žmonių ir tautų laimėjimų priėmimo žmogus negali kurti. Originalumo, tautinės kultūros vardan, norėti užsiskleisti nuo kitų reikštų parodyti savo ištižimą ir nepasitikėjimą saviimi. Jei jau originalumas — tautinė kultūra tokia nepatvari, ar verta tat apskritai ją kurti ir išlaikyti.

Bus žmonių, kurie šią išvadą mielai priims ir mesis į priešingą pusę. Jie sakys, kad svarbiausia yra eiti su savo laiko dvasia, bet tautinė kultūra ir jos originalumas tik yra ant-raeilis dalykas. Su tuo mes negalime sutikti, nes tautinė kultūra ir jos originalumas tikra to žodžio prasme yra ne kas kita, kaip tikrumas, atsisakymas nuo viso “sugalvoto” dirbtinumo ir sąlytis su gyvenimo giliausiais sluogsniais. Ir tik iš šio sąlyčio su gyvenimo giliausiais sluogsniais kyla tiek menas, tiek literatūra, tiek filosofija, tiek kultūra apskritai. Todėl jau žmonės ieško originalumo, nes su jo pagalba jie nori nors akimirksnį išsilaisvinti nuo gyvenimo dirbtinumo ir konvencionalumo ir pajusti kai ką iš patį gyvenimą kuriančių jėgų. Kas nėra originalus,

tas pakartoja tai, ką yra pasakęs kas kitas, ir kadangi jis pakartoja tai be atitinkamo pilno vidujinio pergyvenimo, taip, kad pasakytasis būtų išaugęs iš jo paties dvasios, tai jis tai pasako blogiau. Jei priešingai, kas nors sako “tą patį” kaip ką nors pilnai vidujiniai išgyventą, tai jis yra originalus, bet tada ir pasakytasis dalykas niekad nėra visai “tas pats”.

2. Originalinė kūryba ir tauta

Visa, kas pasakyta apie atski-ro žmogaus kultūrinės kūrybos originalumą, tinka ir tautai, nes tiesioginis tautinės kultūros kūrėjas ir yra tik atskiras žmogus. Jei mes kaip tauta norime būti skirtingi, turėti savo originalią kultūrą, tai mes turime būti tai, kas mes esame dabartinėje vietoje ir dabartiniu metu. Kad tai pasiektume, turime atsikratyti viso, kas mums svetima, t. y., viso, kas nėra perėjęs į mūsų kūną ir kraują, viso, ka mes pagal paprotį, ar dėl nežinojimo ar dėl apsilaidumo darome sekdamai kitais, juos imituodami. Klaidinga tačiau būtų ši uždavinį suprasti kaip sugrįžimą atgal prie kokio ankstyvesnio, primityvesnio stovio, apie kurį manytume, kad mūsų tauta tada yra buvusi visai nepaliesta svetimų įtakų, pilnai tai, kas ji yra. Tokio visai svetimų įtakų nepaliesto stovio jokia tauta nėra turėjusi ir negali turėti, taip manyti yra iliuzija, pareinanti iš istorinės praeities tolu-mo ir neužtenkamo senovės gyvenimo ir jo sąlygų nepažinimo. Jei toks stovis ir būtų buvęs, tai jis mums dabar nebūtų natūralus, o mėginimas į jį grįžti būtų toks pat dirbtinumas, savęs sužalojimas ir neteisingumas, kaip ir kiekvienos kitos dirbtinės tautinės konstrukcijos dėjimas į konkrečios tikrovės vietą.

(Tęsinys kitame n-ry)

Ir ko jiems taip linksma? Grupė Europos bičiulių X-je studijų savaitėje. Iš kairės: A. Grinienė, J. Lingis, M. Margirienė, J. Eretas, Z. Ivinskis.

STUDIJŲ DIENOS

a n a p u s i r Š i a p u s A T L A N T O

JUBILIEJINĖ STUDIJŲ SAVAITĖ
VOKIETIJOJ

MEČYS MUSTEIKIS

Europos LF Bičiuliai, ruošdami pirmąją Studijų Savaitę 1954 m., turbūt nė nesivylė, kad šitokio pobūdžio kultūrinės veiklos metodas prigis, duos vaisių ir taip išaug, kad jo reikšmė ir būtinumą laikui bėgant pripažins ne tik LFB, bet ir kitos organizacijos ar paskiri mūsų tautiečiai. Šiandien visa tai jau įvykęs faktas, ką ypačiai patvirtina šiemetinė, jubiliejinė — jau X-toji — Studijų Savaitė. Europos Stud. Savaičių svarbą pabrėžia ne vien tas fak-

tas, kad jose visu rimtumu iškeliami, nagrinėjami ir po to praktiškai taikomi veikloje patys aktualiausi mūsų tramtiniškojo gyvenimo klausimai bei uždaviniai, susiję drauge su pavergta Lietuva. Šalia viso to taip pat didelę reikšmę turi tai, jog Stud. Savaitėse sudaroma galimybė susitikti lietuviams kultūrininkams jau beveik iš viso pasaulio. Reikšminga ir tai, kad tokias savaites pamėgo ir eiliniai tautiečiai, o ypačiai jaunimas, ir kad jie tokias savaites mielai lanko.

Šiemetinė, dešimtoji Studijų Savaitė Europoje minėtais atžvilgiais tikrai pavyko. Štai eilė jo-

je dalyvavusių kultūrininkų. Dalyvavo profesorai: dr. J. Eretas, dr. J. Grinius, dr. Z. Ivinskis, dr. A. Maceina, dr. P. Rabikauskas, S. J., dr. J. Zeliauskas, SDB. Šalia jų, kiti intelektualai: kun. dr. J. Aviža, kun. dr. A. Baltinis, žurn. V. Banaitis, dr. K. J. Čeginskas, rašyt. kun. dr. P. Jatulis, istorikas kun. R. Krasauskas, dr. J. Lingis, dr. P. Rėklaitis, rašyt. R. Spalis, kun. dr. J. Vaišnora, dail. T. Valius, dr. P. Vileišis ir kiti. Dalyvavo net iš devynių valstybių: Anglijos, Ispanijos, Italijos, Švedijos, Šveicarijos, Prancūzijos, Vak. Vokietijos, taip pat iš užjūrio — JA Valstybių bei Kanados. Nemažas būrys jaunimo dalyvavo neseniai atvykęs iš Lietuvos.

Yra charakteringa, kad Stud. Savaitėse nuoširdžiai bendradarbiauja įvairių pažiūrų bei susigrupavimų žmonės. Sutartinai bendrauja ir katalikai su protestantais. Toji gražaus sugyvenimo lietuviška dvasia tiek prigijo, kad nevienas tautietis pagrįstai yra pareiškęs, jog tokiose savaitėse jaučiasi lyg mažytėj Lietuvoj. Be abejo, to-

J. Grinius teisinasi dėl spaudoje paskelbtų savo išpūdžių apie Amerikos lietuvių gyvenimą

ji lietuviška, gražaus sugyvenimo dvasia, kartu su naujais išpūdžiais bei patirtomis žiniomis, sklinda ir visuose kraštuose, į kuriuos grįžta Savaitės dalyviai.

Dėl visų čia minėtų priežasčių lietuvių Studijų Savaitės Vokietijoje virto tiesiog svarbiu veiksmu visos Europos lietuvių gyvenime. Ir jeigu tokios Savaitės būtų nu-

A. Baltinis skelbia pavojus lietuviškai kultūrai svetur

trauktos ruošti, tai Europos lietuvių tikrai daug prarastų.

Dėl tokių Studijų Savaičių organizavimo dideli nuopelnai priklauso Europos Lietuvių Fronto Bičiuliams. Negalima nutylėti ir paskiri asmenys, prie Stud. Savaičių rengimo labiausiai prisidėję. Būtinai paminėti techniškieji Savaičių organizatoriai, kaip Alina Grininė, kun. dr. J. Aviža; kun. Br. Liubinas, moderatoriai prof. A. Maceina, dr. J. Grinius, daugiausiai paskaitų skaitysiejį ir kiti.

Savaičių dešimtmečiui paminėti Europos LFB Valdyba išleido (ir Savaitės metu visiems X-tosios Stud. Savaitės dalyviams išdalino) specialų leidinį, pavadintą 10 Studijų Savaitė Europoje. Iš jo sužinome, kad pirmąsias šešias

Grupė Europos bičiulių X-je studijų savaitėje su svečiu iš J. A. Valstybių kun. dr. A. Baltiniu.

Stud. Savaitės ruošė vieni Europos LFB. 7-tą ir 8-tą rengė ELFB drauge su Vokietijos ateitininkais (sendraugiais ir studentais), Vokietijos Liet. Studentų Sąjunga ir vyresniaisiais evangelikų Jaunimo ratelio nariais. Prie X-tosios Stud. Savaitės surengimo prisidėjo, be minėtų, dar ir Vokiečių — Pabaltiečių Draugija. IX-tąją ir X-tąją Stud. Savaitės globojo PLB Vokietijos Kr. Valdyba.

Tame pat leidinėlyje aprašyta, kada ir kur Savaitės įvyko, kokia jų programa, kokie paskaitininkai, kas daugiausia paskaitų — pranešimų skaitė ir kita. Be to, jame išvardinti pavardėmis visi Stud. Savaitėse dalyvavusieji — viso 363 asmenys.

...X-toji Stud. Savaitė vyko prie Vak. Vokietijos sostinės Bonnos, Reino upės atšlaitėje — Koenigs-winterio Jaunimo namuose, rugpiū-

čio 7-14 dienomis. Oficialus jos atidarymas įvyko rugp. 8 d. Atidarė moderatorius prof. A. Maceina. Pradžios žodį tarė PLB Vokietijos Kr. Valdybos pirmininkas kun. dr. J. Aviža, globėjų vardu, ir Europos PLB Valdybos pirmininkas prof. Z. Ivinskis, rengėjų — iniciatorių vardu. Atidarymo iškilnių metu specialiais ženkleliais buvo pagerbti Stud. Savaitėse daugiausiai paskaitų — pranešimų skaičiusieji: dr. K. J. Čeginskas (10 pask. ir 1 pran.), prof. A. Maceina (8 pask.), prof. J. Grinius (7 pask. ir 5 pran.) ir prof. Z. Ivinskis (7 pask.)). Taip pat ženkliukais buvo apdovanoti visose Stud. Savaitėse dalyvavusieji: dr. K. J. Čeginskas, A. Grinienė, M. Musteikis, V. Natinis ir M. V.

Savaitės bendroji tema: Tauta tėvynėje ir svetur. Paskirose paskaitose ir pranešimuose buvo nagri-

nėjami šie klausimai: tautiškumo sąvoka (pask. dr. K. J. Čeginskas iš Uppsalos), kalbos vaidmuo tautybei (rašyt. R. Spalis iš Halifaxo), lietuvių padėtis tarp kitataučių (prof. J. Eretas iš Bazelio), kultūrinės kūrybos pavojai pavergtoje Lietuvoje (dr. J. Lingis iš Stockholmo) ir svetur (kun. dr. A. Baltinis iš Čikagos), religinės bendruomenės vaidmuo tautiniu atžvilgiu (kun. dr. S. Matulis iš Londono), galimybės lietuviškajai veiklai per Vokiečių — Pabaltiečių Draugiją (pranešėjai žum. V. Banaitis ir A. Gruenbaum, abu iš Muencheno), lietuvių rūpesčiai Amerikoje (praneš., kun. dr. A. Baltinis, prof. J. Grinius ir dr. P. Vileišis), akademinio jaunimo gyvenimas pavergtoje Lietuvoje (pranešėjai — studentai V. Macaitytė ir W. Toerneris, neseniai atvykę iš Lietuvos).

Šalia pagrindinių paskaitų ir pranešimų paminėtos trys reikšmingos sukaktys: 700 metų nuo Mindaugo mirties (paskaitininkas istorikas kun. R. Krasauskas iš

Z. Ivinskis gina lietuvių enciklopediją kaip reikšmingą lietuviškosios kultūros apraišką

Aktorius A. Gedvila deklamuoja V. Mykolaičio - Putino poeziją

Romos), 100 metų nuo 1863 m. sukilimo (pask. kun. dr. J. Vaišnoras iš Romos) ir V. Mykolaičio—Putino 70 m. amžiaus (pask. V. Nainkus iš Hechingeno). Paskaita apie Mindaugą buvo pailiustruota V. Krėvės dramos Mindaugo mirties ištrauka, kurią perteikė studentai A. Lingė, V. Bartusevičius, A. ir R. Brinkiai, J. Naujokas ir A. Kazlus. Po paskaitos apie 1863 m. sukilimą ištrauką iš V. Mykolaičio—Putino knygos Sukilėliai skaitė aktorius A. Gedvilą, neseniai atvykęs iš Lietuvos. V. Mykolaičio—Putino minėjimo metu A. Gedvilą padeklamavo V. Mykolaičio - Putino poezijos.

Meninę programą šiais metais atliko svečiai iš Amerikos, suruošdami puikų koncertą: solistai Pr. Bičkienė ir L. Stukas, pianistas A. Vasaitis ir svieto linksmintojas aktorius V. Žukauskas.

Pirmą kartą Stud. Savaičių istorijoje šiemet buvo suruoštos dvi parodos: lietuvių moderniosios grafikos ir senosios grafikos (senųjų Didž. Lietuvos Kunigaikštystės žemėlapių). Oficialūs parodos rengė-

jai — Vokiečių - Pabaltiečių Draugija Vokietijoje. Technškai ją su-ruošė dr. P. Rėklaitis.

Vieną popietę Savaitės dalyviai padarė išvyką laivu, Reino upe.

Šios Stud. Savaitės dvasiniais vadovais buvo ev. kun. J. Urdzė (Bonna), kurs kasdien laikė pamaldas evangelikams, ir kun. J. Petrošius (Paryžius), kuris kasdien atnašavo šv. Mišias ir sake pamoks-lus — katalikams.

Paskutiniąją dieną, rugp. 14, Stud. Savaitės uždarymo metu, prof. A. Maceina pranešė, jog sekančiai Stud. Savaitei pagrindine tema numatyta "Krikščionybė moderniam pasaulyje". Nauju Savaitės moderatoriumi pakviestas dr. K. J. Čeginskas.

Jubiliejinė X-ji Studijų Savaitė uždaryta Europos LFB V-bos pirmininko prof. Z. Ivinskio žodžiu ir Tautos Himnu.

EUROPOS LFB KONFERENCIJA

Rugpiūčio 6-7 dienomis Koenigswinteryje prie Bonnos, Vokietijoje, įvyko XI-ji eilinė metinė Europos Lietuvių Fronto Bičiulių konferencija, kurioje dalyvavo nariai ir svečiai iš D. Britanijos, Italijos, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos, V. Vokietijos ir J. A. Vals-tybių.

Konferenciją atidarė prof. dr. Z. Ivinskis, pakviesdamas kun. dr. J. Avižą sukalbėti maldą. Atidarymo žodyje ELFB V-bos pirmininkas pabrėžė ilgalaikio nuotolio veiklos pastovumą. Konferencijos darbams vadovavo dr. K. J. Čeginskas ir M. Venta. Paskaitą apie Bažnyčios ir valstybės santykius skaitė kun. J. Kalvaitis.

Konferenciją Amerikos ir Kanados LFB vardu sveikino ir pranešimą padarė Centro Valdybos sekr. J. Baužys. X-tosios konferencijos protokolą perskaitė kun. Br. Liubinas. Išklausti prof. dr. Z. Ivinskio, prof. dr. A. Maceinos, A. Grinienės, M. Musteikio ataskaitiniai veiklos pranešimai, o taip pat V. Vaitiekūno pranešimas politinės konsolidacijos reikalu.

Po dr. K. Čeginsko apžvalgos diskusijose buvo apsvarstyti klausimai, kaip surasti objektą laisvimo kovai naujai pakitusiomis sąlygomis, glaudinant savąsias eiles ir iš savęs pačių einant į kitus. Ypatingai pabrėžti tokie reikalai, kaip koegzistencijos laikotarpiui pritaikintos veiklos būdai, kartų pasikeitimas, kultūrinės ir politinės veiklos suderinimas PLB rėmuose, Lietuvos vardo kėlimas užsienyje. Diskusijose dalyvavo: kun. dr. A. Baltinis, J. Baužys, dr. K. Čeginskas, A. Grinienė, dr. J. Grinius, prof. dr. Z. Ivinskis, O. Krutulytė - Boehm, dr. J. Lingis, kun. Br. Liubinas, prof. dr. A. Maceina, M. Musteikis, V. Natkus, A. Šležas, J. Zokas.

Išrinkti nauji ELFB organai. Valdybos pirmininku perrinktas prof. dr. Z. Ivinskis, o ELI spaudos tarnybos vedėju — M. Musteikis.

Konferencija pasveikino LFB Tarybos pirmininką prof. J. Brazaitį ir JA Valstybių Centro Valdybos pirmininką dr. K. Ambrozaity.

SEPTINTOJI JAV IR KANADOS LFB STUDIJŲ IR POILSIO SAVAITE

Ši septintoji studijų ir poilsio savaitė įvyko 1963 metų rugpiūčio 18-24 dienomis tėvų pranciškonų vienuolyne, Kennebunkporte, Maine. Ją organizavo Komitetas Niujorke: Baltrušaitienė, Dumbrytė, Kregždys, Kudžma, Maželis. Savaitės tema: Tautinė vienybė. Ši tema buvo parinkta dėl to, kad sausio mėnesį Niujorke LFB suorganizuotas sąskrydis tautinės vienybės tema buvo labai sėkmingas, bet neviskas dar buvo galutinai išdiskutuota.

Savaitė prasidėjo jau sekmadienį, rugpiūčio 18 dieną, tačiau dar nedaug bičiulių buvo suvažiavusių, tai tik buvo kiek pasitarta, bet daugiau sia buvo ilsėtasi. Mat, taip jau susiklostė dalykai, kad nė vienas vyras iš organizacinio komiteto negalėjo atvykti. Reikia pagirti komiteto moteriškes, kurios atvyko laiku ir visą laiką sąžiningai dirbo savo darbus.

Pirmadienis buvo labai gražus, saulėtas, net karštas. Pamažu pradėjo rodytis daugiau bičiulių: dr. Majauskas net iš Detroito atvažiavo su sūnumi. Pirmadienio vakare įvyko ilgesnis jau susirinkusių bičiulių posėdis, ir, visų remiamas prie sienos, visą savaitės lakstymą ir triūsą — o jo, kaip visi žinome, būna apščiai — apsiėmė paimti ant savo pečių LFB Rytų rajono pirmininkas dr. Bronius Radzivasas, visiems "eiliniams" karaviams iškilmingai pasižadėjęs jam visokeriopai padėti.

Nuo antradienio, palaikoma tvirtų ir energingų dr. Radzivano pečių, studijų savaitė prasidėjo jau kaip reikiant.

Taigi, oficialiai šios savaitės studijinė dalis prasidėjo antradienį, rugpiūčio 20 dieną 7 v. v. tėvų pran-

Kalba J. Girnius, šalia jo sėdi A.
Klimas

ciškonų vienuolyno bibliotekoje. Kadangi buvo nemaža atostogaujančių ir nebičiulių, tai biblioteka kas vakaras būdavo pilna, net lauke buvo sėdima.

Studijinę dalį pradėjo dr. Radzivasas, pakviesdamas pirmuoju prabilti diplomata min. dr. Stasį Bačkį. Dr. Bačkis, vienas iš nedaugelio mums likusių Lietuvos suverenumo nešiotųjų, buvo sutiktas labai šiltai. Jo žodis buvo trumpas, bet širdingas ir prasmingas. Po dr. Bačkio įdomią paskaitą skaitė bič. Vytautas Vaitiekūnas. Jo paskaita lietė padėtį Lietuvoje. Nors daugelis jau šį bei tą buvo spaudoje skaitę, bet gerai, metodškai paruošta paskaita iššaukė daug klausimų ir diskusijų, kurie, ir posėdžiui oficialiai pasibaigus, grupelėmis buvo tęsiami po gražiu Mainė dangumi, blyksint žvakių spal-

voms ši lietuviškų paminklų vienuolyno soduose ir pievose.

Trečiadienio vakaro diskusijos buvo skirtos išdiskutuoti tautinei vienybei jos politinės vienybės aspekto. Pagrindinis referentas buvo Vytautas Vaitiekūnas.

V. Vaitiekūnas pranešė, kad Niujorke vyksta geri dalykai, kad esą pagaliau vilties susitarti visais kebliais klausimais, taigi, kol dar neviskas baigta, jis į smulkmenas nesileido. Šitas pranešimas buvo sutiktas labai entuziastingai. Dėl ryšių su tėvyne, nubrėžęs pagrindinius principus, t. y., kad jokių būdu negalima leistis į jokių ryšių su okupantu ir jo pakalikais pavergtoje Lietuvoje, tačiau reikią palaikyti asmeniškų ryšių su giminėmis, pažįstamais ir draugais, V. Vaitiekūnas paliko visiems šiuo klausimu pasisakyti. Prof. Vasaitis savo koreferate gražiai ir vaizdžiai referantą papildė. Diskusijos buvo gana ilgos ir karštos, tačiau vienu klausimu visi sutiko: bendradarbiavimas gali būti tik su giminėmis ir pažįstamais grynai asmeniškoje plotmėje.

Visas ketvirtadienis buvo skirtas pagerbti mūsų laisvės kovotojams — partizanams. Iš ryto 8 v. visi studijų savaitės dalyviai su šeimomis ir kartu su čia stovyklaujančiais moksleiviais ateitininkais dalyvavo iškilmingame vėliavos pakėlime, o paskui išklausė šv. mišias už žuvusius partizanus. Labai jautrų pamokslą apie pasiaukojimo prasmę pasakė kun. Jonas Pakalniškis, kuris taip pat ir atnašavo šv. mišias.

Ketvirtadienio vakare bič. Antanas Mažiulis skaitė gerai paruoštą paskaitą apie 1863 metų sukilimą, kartu labai įdomiai išvesdamas paraleles tarp 1863 metų sukilimo ir 1941 metų sukilimo. Šioje paskaitoje buvo sukaupta labai daug niekur

negirdėtos medžiagos, kurias bič. Mažiulis sulasė iš sukilime dalyvavusių memuarų, laiškų, dokumentų ir pan.

Tuoju po šios paskaitos visi dalyviai, dar prisidėjus kai kam iš jaunimo, su žvakelėmis rankose, giedodami "Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė", pamažu pajudėjo iš vienuolyno bibliotekos, pro lietuvišką kryžių link Liurdo grotos, kuri pastatyta iš milžinišku akmenų lietuviškos koplytėlės formoje, tvaksint spalvingų lempų šviesai, kun. Kęstutis Balčys paskaitė maldą už Tėvynę. Toliau dr. Girnius sujaudino visų širdis savo giliu žodžiu apie aukos ir mirties prasmę. Visai procesijai pajudėjus toliau, visi dalyviai, susibūrę į ratą, dar padainavo partizanų dainų. Visų akyse spindėjo ašaros, ypatingai kai pasigirdo laisvės kovotojų daina "Stovėjau parimus.."

Penkto dienos vakaras buvo skirtas kultūrinės vienybės ir kartų vienybės problemoms gvildinti. Pagrindinis referentas kult. dalyje buvo dr. Juozas Girnius, o koreferantai: dr. Antanas Salys ir dr. Antanas Klimas. Dr. Girnius pabrėžė, kad kultūrinis gyvenimas turįs būti įvairus, spalvingas, bet visi kultūrininkai turį išlaikyti pagarbą žmogui. Žodis turįs būti visuomet švarus, net jeigu jis yra ir aštrus. Reikią būti kiek galima objektyviam, reikią nesugeneralizuoti vieno kurios grupės nario išsišokimo ar pan. visai jo grupei.

Prof. A. Salys kalbėjo apie PLB Kultūros Tarybos pastangas vienybės kryptimi, apie Lituanistikos Instituto tolimesnė veiklą. Dr. Klimas beveik su patosu pasisakė už besąlyginį Lietuvių Fondo rėmimą, kadangi tai vienintelė institucija, kuri praktiškai pajėgia sukaupti kapitalą, jis taip pat nusiskundė, kad jaunieji

lietuviai akademikai lyg ir primiršdami mūsų senesniųjų kultūros vadovų. Po "prakalbų" vyko jautrios ir karštos diskusijos.

Antrojoje penktadienio vakaro dalyje girdėjome diskusijas apie kartų vienybę. Čia pagrindinis kalbėtojas buvo dr. Antanas Musteikis, o ko-referentai: Jūra Gailiušytė, inž. Juozas Rygelis ir dr. Jurdus. Dr. Musteikis, nurodęs patirties davinį, pažymėjo, kad negalime laukti mūsų vaikų būti visai tokiais, vad. "šimtaprocentiniais" lietuviais kaip kad mes esame, kad gal reiktų būti truputį kuklesniais su savimi norais. Svarbiausias akstinas lietuvių jauniausioje kartoje išlaikyti būtų gal mūsų lietuviškos kultūros dvasinio pranašumo akcentavimas jaunimui suprantamais ir neįkyriais metodais. Pagr. prelegentą gerai papildė inž. Rygelis, dr. Jurdus ir Jūra Gailiušytė. Gailiušytė labai gražiai susumavo pagrindinę priežastį, kodėl ji, jau čia Amerikoje baigusi mokslus, pasiliko aiškia lietuvaite. Ji tai išreiškė maždaug taip: "Jeigu tėveliai nebūtų varę manęs į visokius lietuviškus parengimus ir organizacijas, tai ir nebūčiau dabar tokia lietuvaite".

Penktadienio popietę visiems atostogaujantiems buvo parodyta filmą — judamieji paveikslai, kuriuos paruošė Niujorko bičiuliai, apie Lietuvos partizanus.

Į galą savaitės jau buvo privažiavę apie 30 bičiulių. Broliai Mališkos atvyko net iš Montrealio, LFB CV pirmininkas dr. Kazys Ambrozaitis atskrido iš Čikagos, atvyko bičiuliai iš Bostono, Providence, Hartfordo, New Haveno, Worcesterio, Toronto, Ročesterio, Buffalo ir t. t.

Šeštadienio rytą įvyko bičiulių susirinkimas, kuriam pirmininkavo CV pirmininkas dr. Kazys Ambrozaitis. Buvo apsvarstyti daugelis reikalų,

ypatingai kitos vasaros studijų ir poilsio savaitės reikalai, taip pat I Laisvę problemos, I Laisvę Fondo reikalai ir kiti.

Šeštadienio vakare įvyko iškilmingas Putino 70 metų minėjimas. Labai įdomią paskaitą skaitė poetas Stasys Santvaras, kuris papasakojo apie savo paties susitikimus su Putinu ir kruopščiai įvertino Putino poezijos ir kitų jo veikalų reikšmę mūsų literatūriniam gyvenimui. Putino poezijos padeklamavo moksleivės Masilionytė ir Sandanavičiūtė.

Vėliau šeštadienio vakare įvyko iškilmingas ir gyvas pobūvis, kuriame dalyvavo visi bičiuliai su šeimomis ir bčiulių bčiuliai. Ypatingai malonu buvo matyti prof. dr. Salį su ponija, poetą Stasį Santvarą, dr. Bronių Baškį ir inž. Česlovą Mickūną su poniomis, taip pat dr. Masilionienę iš Dayton, ir kitus.

Poetas Stasys Santvaras paskaitė kelis savo naujausius eilėraščius, kun. Kęstutis Balčys padainavo solo, o taip pat pasirodė ir Kennebunkporto Uodas. Jį redagavo dr. Majauskas, Pocius ir Klimas. Kadangi nebuvo "amžinojo" trio, tai bič. Rastoms iš Providence labai gražiai padainavo kupletus su dr. Majausku. Kitas įvairias Uodo dalis paskaitė Pocius ir Klimas. Kliuvo kai kam storiau, kai kam ploniau, bet visi juokėsi iki ašarų,

Po visų tų linksmybių buvo smagiai pasišokta ir padainuota...

Apskritai paėmus, savaitė praėjo labai gerai: puikus oras, puikus lietuviškas pranciškonų dvaras, labai geras puikių šeiminių maistas, įdomūs pašnekėsiai tarp seniai nesimačiusių bičiulių ir bičiulių bičiulių... Tėvas Jonas Dyburys visus širdingai sutiko, patalpino, maitino, prižiūrėjo. Prie kiekvieno stalo valgykloje susidarė bičiuliškos grupės, kiekviena

X - SIOS LIETUVIŲ STUDIJŲ SAVAITES DALYVIŲ SVEIKINIMAS TĖVYNEI

Laisvosios Europos lietuviai iš Anglijos, Ispanijos, Italijos, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos, Vakarų Vokietijos ir netgi iš Jungtinių Amerikos Valstybių ir Kanados, susirinkę į dešimtąją jubiliejinę Studijų Savaitę Koenigswinteryje prie Bonnos 1963 metų rugpiūčio mėnesio 7-14 dienomis, siunčia mūsų sesėms ir broliams tėvynėje nuoširdžiausius sveikinimus. Šios Studijų Savaitės tikslas įkvėpti tėvynės meilę visiems tremtyje gyvenantiems lietuviams, kuriuos likimas atskyrė nuo savųjų ir privertė palikti gimtąjį kraštą. Toli nuo tėvynės mes susirinkome čia bent mintyse pabuvoti su tautiečiais, pasidalinti išpūdžiais, išklaudyti pranešimų apie dabartinę Lietuvą, kurios gyvenimą mums nušvietė ir neseniai iš Lietuvos atvykę studentai.

Mieli broliai ir seserys, nepamirškite, kad lietuvis, kur jis tik begyventų, lieka artimas ir atsidavęs savo kraštui. Jūsų troškimai ir mūsų — bendri. Mes visi norime matyti Lietuvą laisvą, išvaduotą iš neteisėtos okupantų priespaudos.

Naudodamiesi šia proga, norime priminti Jums, kad kultūrinio gyvenimo lygio pakėlimas ir mūsų protėvių papročių išsaugojimas — jūsų rankose. Mūsų žvilgsnis nukreiptas į jus ir mūsų pasitikėjimas telydi jus visose kultūrinio darbo srityse ir, kas svarbiausia, padedant atgauti laisvę mūsų mylimai Lietuvai.

diena darėsi vis įdomesnė, vis daugiau bičiulių ir bičiulių bičiulių pradėdant suplaukt iš plačiųjų Amerikos ir Kanados žemių.

Nenoriai skirstėsi visi sekmadienį, negalėdami taip greitai atsisplėsti nuo gražiosios tėvų pranciškonų sodybos, visų ausyse tebeskambant pagrindiniam posmui:

Čia žuvėdra ir daina,
Čia ir vėžio sportas,

Mūsų meilė amžina
Kennebunkoportas.

Kad viskas gerai ėjosi, reikia padėkoti nenuilstamam dr. Radzivanui, jo padėjėjoms p. Baltrušaitienei, p. Dumbrytei ir kit. Bendrai org. darbet talkino dr. Majauskas, dr. Ambrozaitis, dr. Jurkus, dr. Musteikis ir kiti bičiuliai, kuriuos dabar sunku be išvardinti.

Sekame dramos antrą veiksmą

Emigracija rašo vienos savo dramos antrą veiksmą. Dramos, kuri vadinama kartais "kultūrinių ryšių", kartais "kultūrinio bendradarbiavimo" vardu. Pirmame veiksme vyriausias aktorius buvo Almus, jo šešėly Al. Gimantas, Kiznis; kiti dar mažiau pasireiškė. Aktoriai neturėjo pastovios rampos. Gastroliauvo Tėviškės Žiburiuose, Aiduose. Patetiškiausiai pasireiškė Darbo žurnale, tuo garsu susprogdindami žurnalą ir užgesindami sau šviesas kituose laikraščiuose: Veltui A. Šalčius skarde nosi gaudais apie būsimą Flux žurnalą, apie "fundaciją", kuri tos dramos vaidybą finansuotų ir organizuotų. Po Darbininke paskelbto valstybės departamento pareiškimo, atrodo, tam veiksmui atėjo finalas. Vyriausias aktorius gavo komunistinėje Laisvėje rolę — antraeilę, trečiaeilę, ar tik kampininko — "lietuviškų kultūrinių naujienų" apžvalgininko. Tarp tų "kultūrinių naujienų" priklauso ir apžvalgininko pagieža laisvinimo veiksniam, visiems tremtiniam, valstybės departamentui. Bet jo balsas jau nebegirdimas lietuviškai visuomenei, nebeįdomus tiems, iš kurių buvo visos dramos idėja; te-

patenkina jo paties vidaus norą rašyti, rašyti, rašyti.

NAUJO VEIKSMO AKTORIAI

Antras veiksmas skiriasi. Turi daugiau aktorių, o svarbiausia turi pastovią rampą — Vienybės laikraštį, leidžiamą V. Tysliavienės, redaguojamą S. Narkeliūnaitės. Tarp aktorių buvo atkreiptas dėmesys į Vytautą Širvydą, Ed. Šulaitį, J. Gobi, slapyvardį Girkalnį, o jų visai akcijai aureolę uždėti, politinę ideologiją formuluoti mėgino V. Kv. Metmenyse (žr. vertinimas I Laisvę Nr. 31); jis ir vardą jam parinko — trečiafrontininkų.

Šių aktorių rolė nevienodo svorio, ir jų veikimo eigoje dėmesio verta tam tikra evoliucija. Keletas jos ženklų. — Pro skundus: jie mus skriaudžia; pro kaltinimus: jie nenori ryšių su tauta; pro patetiškus pasigyrimus: o betgi mes laimėjome, — ima rodytis ramesni pasisakymai, aiškiau ryškinamos mintys ir savo giminystės ar priklausomybės apribojimas. Antai Girnakalis rado reikalo atsiriboti nuo savo pirmatako Almaus, dabar Išlaugo,

kuris nuėjo į komunistinę Laisvę. Ed. Šulaitis, paprovokuotas dr. V. Paprocko, kad pritaria "kultūrinio bendradarbiavimo" akcijai, Dirvoje pasiskelbė, kad tokiom temom nerašęs ir savo pritarimo nesąs paskelbęs. Lieka tad du pagrindiniai — Širvydas ir Girkakalis, kurie tom temom daugiausia pasisako.

RYŠIAI - SU KUO?

Jei dramos vardas "kultūriniai ryšiai" ar "kultūrinis bendradarbiavimas", tai logiškas klausimas: su kuo? Su okupacine administracija ir jos pareigūnais? Su tos administracijos pavergtais lietuviais? Tokius klausimus kėlė ir teigiamai į antrąją galimybę atsakė spauda, kovojanti prieš komunistinę ir komunistinę okupaciją Lietuvoje. Dramos pirmojo veiksmo aktoriai į tą klausimą atsakyti aiškiai vengė. Netgi ir ideologas bei apologetas V. Kv. kalbėjo bendru ir mažą ką sakančiu žodžiu: "su tauta", "su Lietuva". Vytauto Širvydo paskutiniai pasisakymai jau kalba žodžiais, formuluotais kitos lietuvių spaudos — ryšiai "lietuvio su lietuviu". Ir V. Širvydas aiškiai atskiria okupacinį režimą nuo okupuotų lietuvių šiais pareiškimais: "Dabartinių momentu tauta yra kalėjime... išeivio pareiga yra visokiomis priemonėmis laužtis pro okupanto geležinę uždangą ir, žmogus su žmogum, lietuvis su lietuviu, narstyti santykius tarp išeivio ir lietuvio tėvynėje. Laiškai, siuntiniai, turistai, matyt, okupantui nepatinka. Todėl privalėtų patikti kumins ir būti kuo plačiau praktikuojami" (Vienybė Nr. 29). Tai jau didžia dalimi artėjimas į tai, kuo tiki didžioji išeivijos dauguma ir ką praktikuoja jau nuo tada, kai dar "kultūrinių ryšių" spektakliai nebuvo garsinami. Taigi dramos vardas jau

galėtų būti pilnas: "kultūriniai ryšiai — lietuvių su lietuviu", bet ne "kultūriniai ryšiai — su okupaciniu režimu".

"BENDROS KALBOS IEŠKOJIMAS"

Girkakalis tebekalba pirmojo veiksmo aktorių terminais: "Kultūrinių ryšių šalininkai ieško ryšių su savo tauta" (Vienybė Nr. 24); "Ieškoti ryšių su tauta nėra nuodėmė, bet kiekvieno lietuvių pareiga" (Nr. 27), taip kalbėjo autorius, teisindamas S. Narkeliūnaitės "ryšius": "Emigracija turi ieškoti ryšių su metropolija" (Nr. 29).

Jis tebesiūlo ieškoti "bendros kalbos galimybių", tardamas: "Mes (Vienybės kolektyvas?) atstovaujam pažiūrą, kad kai kurios bendros kalbos yra galimos net ir pasaulėžiūros pagrindų vieni su kitais nesuderinus... Lietuvą valdanti partija neabejotinai draugais laiko tik tuos, kurie be jokių sąlygų komunistų partijai gali deklaruoti: jūsų tikėjimas yra mūsų tikėjimas, jūsų džiaugsmas yra ir mūsų džiaugsmas. Atrodo, kad tuo keliu norėtų eiti Laisvės bendradarbis Išlaužas". Girkakaliui tas kelias nepriimtinas. Tačiau jis vis tiek siūlo kalbėtis su ta "Lietuvą valdančia partija", kurios "pasaulėžiūros pagrindai" yra kitoki.

Šiame siūlyme "bendros kalbos ieškoti" vėl sustoji prie klausimo: su kuo? Girkakalis siūlė su "Lietuvą valdančia partija", kuri nėra "suderinus savo pasaulėžiūros pagrindų" su išeivija. Bet čia ir yra pagrindinė siūlymo klaida: tokio partnerio, su kuriuo siūlo kalbėtis, nėra. Lietuvą valdo ne "kitos pasaulėžiūros partija", bet kitos valstybės okupacinis režimas. Nepriklausomos Lietuvos

komunistų partijos nėra; tėra tik Sovietų Sąjungos komunistų partijos padalinys, ir ji Lietuvai nevaldo, o valdo tiesiogiai Maskva. Siūlymas "bendros kalbos ieškoti" su valdančiais realiai turėtų reikšti — kalbėtis ne su lietuviais komunistais, bet su okupantu, su Maskva.

"TIESA PER VIDURĮ"

Girnakalio tolimesnė galvojimo žymė tuojau iškyla jo atsiliepime apie V. Vaitiekūno rašinį, į Laisvę paskelbtą. Esą "V. Vaitiekūno darbas būdingas visiems kovotojams su bolševizmu tuo, kad iš tarybinio gyvenimo renka tik neigiamybes ir nepasisekimus. Tarybiniai rašiniai paprastai apie neigiamybes ir nepasisekimus nutyli. Atrodo, kad tiesa yra kažkur per vidurį" (Vienybė Nr 26). Tokis "tiesos per vidurį" išpažinimas duoda praktinį metodą gyvenimo faktam vertinti: paėmei komunistinio šaltinio teigimus, paėmei antikomunistinio šaltinio priešingus teigimus, imi "per vidurį", ir bus jau tiesa. Galėtų laikyti, kad tai senojo Hėgelio dialektinis metodas, išreikštas trim žodžiais: tezė — antitezė — sintezė. Jį pasisavino iš Hėgelio ir dialektinis materializmas.

Toks metodas galvoti gali būti vaisingas, jei jis tinkamai vartojamas. Kaip jį mėgina vartoti Girnakalis, rodo kitas pavyzdys, kai jis vertina Bažnyčios padėtį Lietuvoje. Rašo: "Nėra ko operuoti Lietuvos dvasininkų pasisakymais, kad jie laisvi. Mes žinome, kad Kristus įsakė: "Eikite ir mokykite visas tautas", bet Lietuvoje to neleidžiama. Su kokiais nors išskaičiavimais daromi pareiškimai apie laisvę mūsų neįtikina". Tai autoriaus atsakymas vienai pusei — sakykim, tezei. Bet pagal savo gal-

vojimo schemą turi duoti atsakymą ir antrai pusei — antitezei, tad rašo toliau: "Iš kitos pusės, nerandame reikalo ginti dvasiškuos pamėgtų žemiškosios gerovės privilegijų, kaip tai turtų, politikavimo, netikinčiųjų vienokio ar kitokio persekiojimo ir t. t." (Vien. Nr. 29). Iš tų žodžių aiškus autoriaus "per vidurį" galvojimo kelias: pasmerkė vieną pusę, Bažnyčios laisvės persekiojimą, pasmerkė antrą pusę, dvasininkų politikavimą, privilegijų ieškojimą, netikinčiųjų persekiojimą. Nors savos išvados (sintezės) nepadarė, bet užtenka to, kad abidvi pusės jau pasmerkė, tegul pats skaitytojas susiras "tiesą per vidurį".

Galvojimo metodas tiesai surasti autoriaus žodžiuos pavirto įrankiu sau ir kitiems nuo tiesos į šalį nustumti. O pavirto tuo klaidinimo įrankiu dėl to, kad antras autoriaus tvirtinimas (antitezė) yra sufalsifikuota, paimta iš savo galvojimo, ne iš realaus gyvenimo. Ar yra tikrovės faktas, kad dabartiniu metu Lietuvoje dvasininkai siekia privilegijų, politikavimo, turtų, netikinčiuosius persekioja? Autorius nauju sakiniu tuojau persimeta į nepriklausomos Lietuvos praeitį. Bet faktų sugrupavimas iš skirtingų epochų ir veda ne į tiesą apie dabartinę padėtį Lietuvoje religiniu atžvilgiu, o į klaidą, nors ji ir bus vadinama "tiesa per vidurį".

Netgi ir iš Girnakalio atsiliepimo apie V. Vaitiekūno rašinį aiškstėn kyla, kaip "tiesos per vidurį" ieškotojas savo išvadas padaro iš nerealių prielaidų. Antai, viena jo išvada prielaida (tezė): V. Vaitiekūnas surinko neigiamybes; antra prielaida (antitezė): tarybiniai rašiniai paprastai neigiamybes nutyli; autoriaus išvada: taigi tiesa kažkur per vidurį. Tenka pastebėti, kad antra autoriaus prielaida nereali, nes V. Vaitiekūnas

savo rašiny faktus surinko kaip tik iš "tarybinių rašinių".

Sustoti teko konkrečiau ties šio galvojimo skylėm, nes tokis galvojimas yra vienas iš vidinių variklių, kurie plėtoja "ryšių" dramos aktorių jėgas klaidinga kryptimi, kuria konfliktus su tiesa, o taip pat su visuomene, kai ji, besiklausydama aktoriaus, ima reaguoti.

BALSAI IŠ "PUBLIKOS"

Dirvoje, L. Lietuvoje buvo paskelbtas dr. V. Paprocko pranešimas ALT Sąjungos konferencijoje. Pranešimas aiškiai pasisakė prieš "kultūrinį bendradarbiavimą" kaip bendradarbiavimą su okupantu, okupanto sugalvotą ir reklamuojamą per komunistinę spaudą; pasmerkė Vienybės laikraštį, kaip tos sovietinės idėjos garsiakalbį Amerikoje; apkaltino visuomeninių organizacijų vadus ir laisvinimo veiksmus, kad jie bendradarbiauja su "kultūrinio bendradarbiavimo garsiakalbiu Vienybės laikraščiu, remia jį pinigais, skelbimais ar tylėjimu. Dirva, Draugas, Darbininkas, Naujienos, Keleivis ir kiti laikraščiai aiškiai buvo pasisakę prieš Vienybės koliahoracinę liniją, tačiau dr. V. Paprocko pranešimas buvo ypatingas dviem atžvilgiais: reikalavo stoti į aiškią kovos poziciją, atsiribojant nuo to židinio, kurį laiko koliahoraciniu; antra, tai buvo balsas, kilęs ne iš "veiksnių", iš kurių paprastai laukiama direktyvų, bet "iš publikos".

Iš tos pačios "publikos" pasiskardeno ir priešingas balsas — V. Alksninio, kuris kalbėjo: yra Vienybės blogų dalykų, bet yra ir gerų; reikia palaikyti santykius ir per juos daryti geros įtakos Vienybei... Tai galvojimas, panašus į tą, iš kurio plaukia ir "bendradarbiavimo" su okupa-

cinio režimo atstovais siūlymas — reikia bendradarbiauti ir stiprinti jame antiokupacinius nusistatymus.

Tur būt, atsitiktinis dalykas, kad šios "ryšių" dramos trejopi nusiteikimai pasireiškė kaip tik tautininkų srovės spaudoje ir veikėjuose: koliahoravimas su okupantu, griežtas atsiribojimas nuo koliahoruojančių, atlaידus neutralumas koliahoruojantiems. Panašių nuotaikų gali būti ir bet kurioje kitoje srovėje. Tačiau didžioji dalis spaudos ėmėsi aiškos pozicijos prieš koliahoruojančias idėjas — Darbininkas, Draugas, Dirva, Keleivis, Laisvoji Lietuva, Naujienos. Ji ir sudarė visuomenės opiniją.

Tokioje padėtyje paliekame antrą veiksma, jo aktorių ir klausytojų vidaus nuotaikas toliau rutuliotis, o gal pradėti ir trečią...

PRIEŠ TREČIAM PRASIDEDANT

Emigracinės dramos naujam veiksmui prielaidos telkiasi. Jei dramos svarbiausias variklis yra Lietuvos laisvės idėja — kaip į ją geriau eiti, kovojant be kompromiso, ar koliahoruojant ar kapituliuojant, pačios idėjos atsiskaitant ar net prieš ją veikiant, — tai kovojančioji pusė ligi šiol labiausiai rėmėsi prielaida, kad su Vakarų kova prieš komunizmą siejasi ir pavergtų tautų laisvės eiga. Niekas nemanė, kad Vakarai eitų dėl svetimos laisvės kariauti, kaip komunistai kad eina svetimos laisvės pavergti. Tačiau manė: Vakarų interesas yra kova prieš komunizmą; tokiau atveju jų interesas yra ir aktyviai paremti diplomatiniau, ūkiniu, propagandiniu spaudimu Sovietams pavergtų kraštų lasvės naudai.

Drauge paskelbtas Vliko pirmininko dr. A. Trimako raštas kalbėjo dėl Vakarų kintančių nuotaikų — nuo

šaltojo karo į "nusiangažavimą" Europos atžvilgiu, jį "accomodation". Sukama į tokias pozicijas, kad Vakarų politika gali nustoti rėmus pavergtų kraštų kovos dėl laisvės idėją ir visai nutilti. Tokios kai kurių srovių atkakliai siekiamas perspektyvas duoda suprasti ir Vliko pirminko žodžiai apie pavergtų ir Vakarų santykius toliau: "Lietuvių tauta neprašo kitų, kad ją laisvintų, bet ji reikalauja tokių pat sąlygų, kokios buvo suteiktos kolonialinėms tautoms išsilaisvinti" (Draugas Nr. 198). Tai reiškia perspektyvą, kad kova gali eiti ne prieš Sovietų kolonializmą su Vakarų parama tai kovai, kaip bent iš dalies lig šiol, bet kovą gali tekti perkelti ir prieš Sovietų kolonializmą ir prieš Vakarų tam tikrų srovių pataikaujamą sovietiniam kolonializmui politiką.

Šita perspektyva ar gal jau vykstanti padėtis gal daugiausia bus paveikusi Vliką pasiduoti Bendruomenės iniciatyvai daryti pastangų, kad būtų sujungtos realios pajėgos laisvės kovai bendrame laisvinimo organe. Jei tai įvyks, aktorių kolektyvas, kurie atstovauja laisvės kovos idėjai, sustiprės. Tai viena teigiama prielaida. Bet kyla klausimas, kiek į tą kolektyvą ar apie jį susirinksiančios jėgos yra realios, kiek jos tinka padėčiai realiai suprasti, turi energijos veikti ir moka senam tikslui pasinaudoti naujom šios dienos priemonėmis. Spauda duoda medžiagos tam klausimui bent iš dalies atsakyti. Registruojam tos spaudos faktus:

1. Tik baigėsi pirmas pasitarimas laisvinimo organizacijos vienybės reikalui, ir sutarta jokio komunikato neskelbti, bet nuo pasitarimų stalo tuč tuojau paleista per Draugą klaidinanči žinia — Talka ir L. Frontas padavė pareiškimus įstoti į Vliką.

2. Lietuvių Dienose, Drauge, Naujienose, Dirvoje rinktiniai veikėjai, "geriausi iš geriausių", kėlė ilgus ginčus, ar Vlikas ar Bendruomenė turi teisę vadovauti laisvės kovai. Tai buvo sieksninė spaudos kova dėl teisės kovoti ar kovai vadovauti, užuot tą laiką, kuris išėjo straipsniam rašyti, sunaudojus okupanto propaganda neutralizuoti, kaip tai konkrečiai daro Chicagoje suorganizuoti "laisvės knygnešiai"; užuot ieškopus talkos, kaip tai planingai ir atkakliai daro Los Angeles rezoliucijų komitetas, vyčių Lietuvos reikalams komisija; užuot sutelkus Vliko, Bendruomenės ir kitų veikiančių kolektyvų žmones bendrom jėgom apsvaryti, kas aktualiausia, keno jėgom tai bus įvykdyta.

3. Spaudos kovoje dėl teisių laisvės kovai vadovauti kartojami "tesinumo", "įgaliojimų", "atstovavimo" argumentai, kurie yra vertingi ir įdomūs tik rašančiam istoriją, bet kurie negali persverti dabartinio metu pagrindinio argumento — galėjimo reikštis realiais projektais ir jų vykdymu dabartinėmis sąlygom. O šio argumento svorį kaip tik sustiprina galimoji perspektyva — veikti be svetimos pagalbos.

4. Daug ką sako apie veikėjus dar Dirvoje ir Naujienose per eilę numerių polemika dėl Vliko tarp J. Stravinsko ir V. Rastenio. Arba: T. Sarge dr. K. Šidlausko aiškinimus apie LF bičiulius, kaip "subversyvinę" grupę.

Jei sekant "ryšių" dramose aktorių idėjas, būtų galima pasidaryti išvadą, kad jų argumentai yra kilę amerikinei politikai dominuojančių idėjų įtakoje, tai sekant šias diskusijas dėl laisvinimo, būtų galima išvada apie kai kurių laisvės aktorių minties atitrūkimą nuo esamos realybės ir nuo laisvės kovos, apie galvojimą kate-

gorijom, susidarytom kovoje ne dėl laisvės, bet dėl valdžios (pasakymai: "Bendruomenėje jie užgrobė valdžią!"), apie kovą, tur būt, dėl pačios žodinės kovos, kuri yra ventiliatorius negeriem susitvenkusiem jausmam (ketvirto pavyzdžio atvejis!)...

Bendro laisvės aktorių kolektyvo galimas sudarymas laukiančios visuomenės būtų priimtas su džiaugsmu, kad jau... Pradinis džiaugsmas būtų pateisintas realiais darbais, jei bendro kolektyvo nariai nustotų buvę toki, koki reikėsi spaudos diskusijose. Bet sunku norėti, kad žmogus išsinerėtų iš to, kas virto jo antra prigimtimi. Tai padarys, tur būt, tik didysis veiksnys — laikas, vienus aktorius nuimdamas, kitus pastatydamas. O nauji į rampą jau kopia. Ir jie reikiasi patraukliai — šiandien jie reikiasi per "laisvės knygnešius", per rezoliucijų komitetą, per Bendruomenę, per Lietuvių Fondo tinklą, per Lituaneus; rytoj jie gali reikštis per bendrą laisvės aktorių kolektyvą.

PAPILDOMA ILIUSTRACIJA

Spaudoje pastebėtas ir šioje apžvalgoje išryškintas idėjas galima dar papildomai iliustruoti.

Iliustracija, kaip galima kalbėti apie vienybės reikalingumą ir drauge nuo jos stumti šalin, yra Sėjos Nr. 3 Jono Bertašiaus ir Jurgio Grikinio straipsniai.. Intelektualinis seklumas ir pikto tono priekaištai bei pravedžiavimas ("atskalūnai", "suokalbininkai". . .) neprisideda nei prie kovotojų vienybės sudarymo nei prie kovos dėl laisvės, o teliudija tik rašytojų dvasinį išsekimą. Reikia tikėti, kad tai neatstovauja visos grupės lygiui.

Iliustracija, kaip spauda gali atitrūkti ir savo temom ir argumentais nuo dabarties ir suktis praeities ka-

tegorijose, gali būti Tėvynės Sargo Nr. 1 (23). Jei, pasak vieno T. Sargo bendradarbio, "jaunesnioji karta... ieško pagrindo ir pasiteisinimo nedirbti lietuviškam interesui", tai šio žurnalo daugelis straipsnių, jei būtų tos jaunosios kartos skaitomi, tokį pagrindą jai tik sustiprintų.

Iliustracija, kaip "kultūrinių ryšių" tema mintys kristalizuoja, mūsų supratimu, teisinga linkme ir visas dirbtinis svarstymų potvynis grąžinamas į normalią vagą, yra Metmenų Nr. 6 K. Drungos samprotavimai, kurie atitaiso ankstesniame Metmenų nr. skelbtus V. Kv. metodinius bei faktinius klaidžiojimus dėl tariamo "trečiojo fronto", atsiriboja nuo Vienybės susitelkusios "grupelės Lietuvos laisvės siekiui priešiškos bei provokuojančios laikysenos". Tačiau tame pat Metmenų nr. kitas autorius A. R., nors labai kruopštus surinkta medžiaga, bet tebeserga loginiais slidinėjimais, neteisinga faktų analizė bei jų lyginimu — panašiai kaip Vienybės Girnakalis.

Lietuvos vyčiai šiais metais Amerikos senatoriams, kongresmanams, gubernatoriams, žurnalistams ir kitiems įtakingiems amerikiečiams Lietuvos reikalu parašė 23.654 laiškus. Atsakymų gauta 5.140. Daugiausiai laiškų išsiųsta Vasario 16-tosios išvakarėse. Vyčių pastangų vaisiai gražūs: 138 amerikiečių laikraščiai aprašė Vasario 16 minėjimus, 117 kongreso narių ir 26 senatoriai pasakė Lietuvą ginančias kalbas, 13 gubernatorių ir 14 burmistrų Vasario 16-tąją paskelbė Lietuvos Respublikos Diena. Keturi laikraščiai parašė vedamuosius, o 4 radijo stotys Lietuvos Nepriklausomybės šventę pagerbė specialiomis programomis.

VARDAI ĮVYKIUOSE

Vliko organizacijų, Talkos organizacijų, LFB - LDF ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Valdybos atstovų pasitarimai sudaryti bendram jungtiniam Letuvos laisvinimui vadovauti organui, nors pamažu, bet vyksta tuo tarpu pozityvia linkme.

Į Laisvę Fondas Lietuviškai Kultūrai Ugdyti 1964 m. išleis dr Juozo Girniaus didelės apimties veikalą Žmogus be Dievo. Fondas iki šiol yra išleidęs 3 leidinius: Vytauto Mačernio Poezija, Juozo Girniaus Tauta ir tautinė ištikimybė ir Juozo Daurmanto Partizanai. Abu paskutiniai leidiniai išparduoti. Fondui pirmininkauja dr. K. Ambrozaitis.

Vytautas Vaitiekūnas parašė studijinį leidinį anglų kalba A Survey of Developments in Captive Lithuania in 1962, kurį išleido Committee for a Free Lithuania, 29 W. 57 St., New York, N.Y. Vertingas leidinys, apžvelgias okupuotos Lietuvos politinę, ekonominę situaciją, darbo ir socialines problemas, švietimą, kultūrinį gyvenimą, religinę padėtį. Panaudoti šaltiniai — sovietiniai leidiniai, kurių Lietuvos okupantai ir jų pakalikai negalės paneigti. Iš leidinio sužinome, kad dabar okupuotoj Lietuvoj yra 70,068 komunistų partijos nariai, policine prievarta kontroliuoja visą pavergtą kraštą. Partiečiai įstatyti į svarbiausius postus visose srityse. Sovchozų direktorių tarpe komunistų yra 91,1 proc., o kolchozų — 83,7 proc. Leidinys rodo nūdienę tikrovę okupuotoje Lietuvoje.

Kun. dr. J. Aviža, LB Vokietijos krašto valdybos pirmininkas ir lietuvių kapelionas Muenchene, dalyvaavo Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seime ir lankėsi įvairiose Kanados ir

JAV vietovėse. Susitikimuose su Vasario 16 gimnazijos rėmėjais ir vadovais paaiškino gimnazijos padėtį ir artimiausius jos uždavinius. Į Vokietiją grįžo spalio pabaigoje.

Kun. dr. V. Rimšelis išrinktas marjonų šv. Kazimiero provincijos provinciolu. Iki šiol buvo Draugo moderatorius. Naujuoju Draugo moderatorium paskirtas kun. Pr. Garšva, MIC.

Prof. dr. Vytautas Vardys, dėstąs politinius mokslus Wisconsin universitete, Milwaukee, baigia paruošti anglų kalba dokumentuotą veikalą apie Lietuvą. Knygoje gausu žinių apie partizanų veiklą, istorinių duomenų. Atskirus straipsnius parašė savo srities specialistai. Knygą išleis viena didžiųjų Amerikos leidyklų.

Kun J. Petrošius šią vasarą iš Paryžiaus buvo atvykęs į JAV ir Kanadą. PLB seime jis atstovavo Prancūzijos lietuvius. Prancūzijoje yra 1200 lietuvių, kurių ketvirtadalis susitelkęs Paryžiuje ir jo apylinkėse.

Prof. dr. Antanas Maceina etatinio profesoriaus titulu dėsto Muenssterio universitete, šiaurės Vokietijoje, filosofinius komunizmo pagrindus, kritiškai nagrinėdamas istorinį ir dialektinį materializmą, komunizmo etiką ir estetiką, jo religijos filosofiją. Universitetinės paskaitos yra parašytos ir, tikimasi, bus išspausdintos. Dažnai kviečiamas įvairių organizacijų su paskaitomis.

Laikas, tėvų marjonų Argentinoj leidžiamas lietuvių laikraštis, sulaukė 15 m. Pirmuoju redaktorium buvo kun. dr. Pranas Brazys, dabartinis marjonų vienuolijos vicegenerolas. Dabar Laiką redaguoja kun. Aug. Steigvila, MIC.

Atsiųsta paminėti

Vacys Kavaliūnas Kalnų Giesmė. Premijuotas romanas. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas. 201 psl., kaina 2 dol. 50 centų.

Dr. Jonas Grinius Mano Viešnage Amerikoje. Atspausa iš Europos Lietuvio, atspaude Nida, Londone. Išleido J. J. Bachūnas, Sodus, Mich., USA. 32 psl., kaina 50 centų.

Vytautas Volertas Upė Teka Vingiais. Romanas. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas. 332 psl., kaina 3 dol. 50 centų.

Kanauninkas Mikalojus Daukša Pralkalba. Išleido Pedagoginis Lituanistikos Institutas autoriaus 350 m. mirties sukakčiai paminėti. Gražus leidinys, 24 psl., kaina nepažymėta.

Martynas Mažvydas. Išleido Pedagoginis Lituanistikos Institutas pirmosios lietuviškos knygos autoriaus 400 m. mirties sukakčiai paminėti. Gražus didelio formato leidinys, 112 psl., kaina nepažymėta.

Gimtoji Kalba. Bendrinės kalbos laikraštis nr. 1 ir 2, 1963 m. Lietuvių Kalbos Draugijos organas, leidžiamas JAV LB Kultūros Fondo. Išeina keturis kartus per metus. Red. L. Dam-

Dail. Adolfo Valeškos meno studija Švč. Panelės Marijos bažnyčiai Čikagoje sukūrė didelę mozaiką išorinėje bažnyčios sienoje. Tema lietuviška — Mindaugo krikštas. Kitoje bažnyčios sienoje pavasarį bus įdėta antroji mozaika, vaizduojanti šv. Kazimiero stebuklą prie Polocko, kur pasirodęs šv. Kazimieras padėjo lietuvių kariuomenei sumušti rusus. Lietuviška tematika mozaikas užsakė parapijos klebonas prel. J. Paškus.

Kun. dr. Feliksas Gureckas Chicagoje pakviestas Balfo vajui vykdomo vajeaus reikalų vedėju.

briūnas ir redakcinė komisija. Metinė prenumerata 2 dol.

Leonardas Dambriūnas Lietuvių Kalbos Sintaksė. Pedagoginio Lituanistikos Instituto Globos Komiteto leidinys, išleistas Lietuvių Fondo ir Lietuvių tautinio akademinio sambūrio lėšomis. 1963 m., 104 psl., kaina 2 dol. ir 50 centų.

Varpas. Neperiodinis leidinys. Išleido Varpininkų Filisterių Draugija. Red. dr. Juozas Pajaujis ir redakcinė kolegija. 1963 m., 280 psl., kaina 2 dol. Leidinyje gausu vertingų straipsnių.

Sėja. 1963 m., nr. 1, 2, 3. Leidžia Varpininkų Leidinių Fondas. Metinė prenumerata 3 dol.

Kalifornijos Lietuvių Almanachas. Paruošė A. F. Skirtus, išleido Lithuanian Chamber of Commerce of Los Angeles. 1963 m., 136 psl.

Knygų Lentyna. Lietuvių Bibliografinės Tarnybos Biuletenis. 1963 m., nr. 1 ir 2. Leidžia Vytautas Saulius, redaktorius Aleksandras Ružancovas.

Margutis. 1963 m. rugsėjo mėn. nr. Metinė prenumerata 5 dol. Numeris gražiai iliustruotas dail. V. Remeikos kūryba. Vertingas Karolio Drungos straipsnis "Bendruomenė laisvinimo darbe".

Joseph Ehret Persoenlichkeit und Masse in der Geschichte. Die neomarkistische Lehre und ihre Beurteilung. Tai prof. Juozo Ereto studija vokiečių kalba. Išleido viena Bazelio leidykla, Šveicarijoje.

Šaltinis nr. 1 - 4. Tikybinės ir tautinės minties laikraštis — žurnalas. Leidžia Šv. Kazimiero Sąjunga Londone, Anglijoje. Red. kun. S. Matulis, MIC. Prenumerata metams 2 dol.

K. S. Karpis Kalbos Vienodinimo Klausimu. Apie netikslumus kalboje. Išleido autorius, Cleveland, 1963, 30 psl.

Sigitai ir Vytautui Aušrotams,
jų sūneliui Antanėliui mirus,
nuoširdžių užuojautą reiškia

J.A.V. ir Kanados
LFB Centro Valdyba

Lietuvos operos vyrų choras, kuris anksčiau vadinosi Chicagos Lietuvių Vyrų Choras Vytis, pradėjo penkioliktuosius darbo metus. Naujuoju pastatymu pasirinkta Puccini 3 veiksmų opera Tosca. Didysis dėmesys sutelktas į 1965 metus. Tais metais, prisimenant Lietuvos pavergimo, kančių ir didvyriškųjų partizaninių kovų 25 m. sukaktį, Chicagos Civic opera rūmuose bus išpildytas didysis Verdi kūrinys Requiem su tautine, lietuviška muzikine pirmąja koncerto dalimi. Pastatyme dalyvaus 200 choristų iš Chicagos ir Kanados ir didelis simfoninis orkestras. Pasiruošimas užtruks du pilnus darbo sezonus. Pastatymas skirtas Lietuvos partizanų ir kankinių pagerbimui. Pasirinktas šūkis: "Tauta, kuri negerbia savo didvyrių — žus."

Į LAISVĘ AUKOJO

Inž. Kazys Račiūnas\$16,00
Ignas Saldukas 10.00
Arch. Ed. Arbas 7.00
J. Stelmokas 7.00
J. Stepanas (Australija) 5,00
P. Gaižutis 5,00
St. Gudas 4,00

J. Barasas (Vokietija) .. DM 10.00
J. Brazauskas, dr. A. Čiuris, dr. A. Damušis, K. Gumauskas (Švedija),
kun. M. Kirkilas ir J. Švarplaitis po
2.00 dol.

Kun. J. Tautkevičius (Vokietija)
4.00 DM., inž. I. Daukus, P. Malėta,
P. Petrušaitis, ir St. Rudys po
vieną dolerį.

Meliesiems žurnalo rėmėjams nuoširdžiai dėkoja

Į Laisvę administracija

VISŲ SKAITYTOJŲ ŽINIAI

Paštas siunčiamą spaudą (Bulk rate), kad ir žino naują adresą, nepersiunčia gavėjui, bet grąžina siuntėjui, kas sudaro administracijai trigubas pašto išlaidas.

Labai ir labai prašome, pakeitus adresą, tuojau pranešti administracijai.

Į Laisvę administracija

----- Į LAISVĘ ATSTOVYBĖS -----

Anglijoje: S. Nenortas, 1, Ladbroke Gardens, London, W. 11,

Australijoje: N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Kilda, South, Victoria

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Interno 18, Roma

JAV: LFB Sambūrių Valdybos

Kanadoje: V. Aušrotas, 180 Gienholme Ave., Toronto 10, Ont.

Švedijoje: P. Duda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: Alina Grinienė, 8 Muenchen 54, Kristallstr. 8

Į Laisvę Administracija: 10734 So. Eberhart Ave., Chicago 28, Ill.